

TRANSILVANIA

Anul 54.

Oct.—Dec. 1923.

Nr. 10—12.

Cum se poate concepe și întocmi o geografie medicală

de

Dr. G. Preda,

directorul ospiciului de alienați, Sibiu.

Toți oamenii noștri de știință trebuie să recunoască astăzi necesitatea și importanța studiului de geografie medicală. Sunt țări, în apus chiar, unde această știință intră în cursurile de universitate, cuprinsul ei întinzându-se asupra întregului glob pământesc.

Sunt convins, că numai prin o geografie medicală s'ar putea forma o bază solidă și științifică a etnografiei diverselor popoare și tot prin ea s'ar aplica rațional măsurile de igienă și terapie cu privire la conservarea sănătății fiecărui popor.

Comisia de organizare internațională a igienei, instalată pe lângă Liga Națiunilor (Geneva), cred, încă va trebui să ia în programul său principiile acestei științe, iar în ordonarea măsurilor de igienă, privitoare diverselor țări sau regiuni, va trebui să țină cont tot atât de constituția și temperamentul indivizilor ce compune acea țară sau regiune, cât și de locul, timpul și împrejurările în care trăesc și se dezvoltă acești indivizi. Motivul ar fi că mediul unei regiuni imprimând o specificitate în caracterele anatomo-fiziologice și patologice, aplicarea cunoștințelor igienice și terapeutice numai atunci va fi cu folos când se vor face potrivit cu caracterele imprimate de acest mediu.

Sociologii, cunoscând și ei geografia medicală pe regiuni, ar vedea imediat care sunt legile sociale ce s'ar adapta mai bine regiunilor respective. Dar nu numai atât. Consemnând științificește raporturile strânse ce există între om și mediul său ambiant (înconjurător), exprimând cu un cuvânt sinteza materială și nematerială în șirul nesfârșit al generațiilor unei regiuni,

evidențiam (precum am zis mai sus) etnografia poporului din acea regiune și fără multe documente scrise putem aduce dovada, revendicările sau drepturile sociale și naționale ale aceluia popor.

O geografie medicală în înțelesul larg al cuvântului ar cuprinde deci numeroase alte științe din care însă mezologia, morfologia, fiziologia și fiziochimia sunt absolut necesare pentru înțelegerea ei.

Caut de aproape 2 ani date cu privire la întocmirea unei geografii medicale (pentru un moment numai a Ardealului). Incercările mele nu au ajuns la un rezultat satisfăcător. Unii mi-au răspuns la chestionarul adresat în acest sens; alții, neînțelegând pe deplin scopul lucrării, mi-au trimis note și statistice care nu aveau pentru un moment decât un folos lateral chestiunii ce o urmăream. Pentru înțelegerea lucrării ce doresc să o întocmesc, mă văd deci silit ca prin exemple luate din diferite lucrări de geografie medicală, să reamintesc aceluia care ar binevoi să colaboreze la lucrare, unele din cunoștințele științelor cuprinse în cadrul geografiei medicale.

Un prim punct principal ce trebuie stabilit dela început este acela al interdependenței tuturor părților însuflețite și neînsuflețite din natură. O interdependență deci pe de o parte între cele 3 regnuri: mineral, vegetal și animal, pe de alta între mediul exterior și interior al fiecărui element din aceste regnuri, interdependență care ar confirma odată mai mult faptul că o floră și faună dată corespunde unui sol dat și că toate împreună cu mediul ambiant contribuie la stabilirea unui tip omenesc specific întru câțiva regiunii date.

Nu putem nega faptul că evoluția, numeroasele migrațiuni, circulațiuni, încrucișări din aceste regnuri ale naturii și în special din regnul animal nu ne-ar fi adus pe lângă unele distrugeri și dispariții, numeroase modificări, transformări și adaptațiuni noi. Totuși cred, că prin cercetări amănunțite științifice am putea găsi cel puțin pentru prezent în fiecare din regiunile mai însemnate dela munte sau câmpie din Ardeal (de care mă ocup în prezent) caractere antropologice și fiziologice anumite care să dovedească raportul strâns dintre oameni și regiunea unde locuiesc. Cu alte cuvinte cred că am putea găsi mijlocul să ne apropiem științificește către cunoașterea tipului mai specific sau mai primitiv al regiunii.

Faptul că omul este un produs și o funcțiune a mediului său ni-l arată mezologia. Această știință se poate formula în următoarea lege:

Nimic nu este izolat în natură. Fiecare ființă viețuitoare suferă acțiunea rezultantă a mediului însuflețit și neînsuflețit care-l înconjură și reacționează apoi asupra acestui mediu în un mod varjat dar potrivit legilor care au adus vechea sa în-tocmire.

Fenomenele care se petrec în țesuturile omului sau vecinilor săi imediați, luate în complexitatea lor, sunt foarte greu a le analiza. Pentru ușurarea clasificării și înțelegerei lor, trebuie să le observăm în stare redusă, la începutul lor, atunci când sunt abea schematizate. Această observare trebuie să o facem începând deci cu vegetalele, trecând apoi la ființele inferioare și mai târziu, încetul cu încetul, (urmărind mai departe fenomenul în seria evolutivă a celorlalte animale), să ajungem la om. Această metodă o urmez și eu cu exemplele și observațiile mezologice din cursul expunerii de față.

Toți naturaliștii admit astăzi că o floră și chiar o faună dată corespunde în principiu la o anumită constituție geologică și că exceptând câteva tipuri capabile de a se acomoda sau aclimatiza în condițiuni anumite pe terenuri diferite, restul elementelor din regnul vegetal și animal sunt în funcție de natura solului.

Incepem deci studiul nostru cu influența exercitată de *pământ sau sol*.

Fiecare vegetal sau animal restituie pământului ceea ce i-se dă. Planta neînmagazinând de obicei decât ceea ce-i furnizează pământul, iar animalul (erbivor sau carnivor) nu primește direct sau indirect altceva decât ceea ce i-se dă, fie de plantă, fie de pământ.

Vegetalul este deci propriu vorbind intermediarul dintre pământ și animal. Prin acest vegetal, fosfatul de calciu de ex. al colinelor calcare trece în oasele animalelor; tot prin el ferul intră în elementul constitutiv al sângelui nostru, etc.

Fixate la pământ plantele sunt dintre toate ființele viețuitoare acele care țin necesar să-și aleagă totdeauna terenul.

Dacă constituția chimică a solului se schimbă, specia plantei se va modifica și ea. Exemplul tipic îl avem cu *Hortensia* care schimbă culoarea floarei după natura chimică a terenului și foarte mulți botaniști partizani ai imutabilității speciei au descris specii separate ale acestei plante care nu erau în realitate decât varietățile eșite din aceeași specie și modificate prin natura solului. Acelaș lucru se petrece cu *Viola lutea* care crește mai abundent pe lângă Aix la Chapelle (Franța) și care-și datorește culoarea galbenă zincului ce conține terenul din localitatea sus menționată.

Urmărind mai departe compoziția solului, vedem cât e de mare influența ce o exercită asupra vegetalelor și animalelor: un pământ sărac în materii calcare cum este de ex. acel din India, lipsit de fosfatul, sulfatul și carbonatul de calciu atât de trebuincios ființelor vegetale și animale, va conține nu numai ape, dar și vegetale sărace în materii minerale. Chiar animalele și oamenii se vor resimți de această sărăcie minerală. Astfel doctorii Maroni, Maurel, etc., constată că la Indieni fracturile se consolidează mai greu, caria dentară este mai frecventă la ei și că necesitatea de săruri obligă pe animale ca și pe oameni să caute să ingereze calciul direct acolo unde-l găsesc (în special pe zidurile caselor).

Printre tulburările organice endemice acestor localități sărace în calciu (cum este de altfel și Guyane) găsim: Osteomalacia la animale: bou, capră, fazani (boala labei lor); osteomalacia femeilor care nasc; a bătrânilor; rachitismul; boala părului și căderea lui (observată mai ales în Cochinchina), etc.

Invers se petrece lucrul cu un sol bogat în săruri calcare, cum este Egiptul. Aici găsim predominanța ateromului (întărirea arterelor), a calculului, etc. Materia calcaroasă fiind adusă în mare cantitate prin alimentele vegetale și apele regiunii, înțelegem cât de puțin folositor ar fi recomandarea dată celor suferinzi veniți dintr'o localitate a Egiptului de a evita regimul carnivor și a se hrăni numai cu vegetale.

Sarea din pământ este destul de trebuincioasă alimentației noastre. În unele localități este luată ca o materie egal de prețioasă aurului sau argintului. În Darfour se servește de ea sub o formă mică, cilindrică, ca de o monedă, purtând numele de Falgo.

Omul depinde deci de variațiile multiple ale solului pe care-l locuiește și aceasta chiar în una și aceeași regiune. Un exemplu ni-l dă sub acest raport departamentul Aveyron (Franța). Jumătate din acest departament își are solul constituit din schiste, gresie și micachistă. Aici nu poate crește decât secară. Regiunea poartă din această cauză numele de Segala. Ori Durand le Gros arată că *segalezii* sunt mici, piperniciți, slăbănogi. Chiar animalele sunt în acest ținut de talie mică. În cealaltă jumătate a departamentului solul este jurasic, bogat în calciu. Cultura principală o formează grâul. Regiunea poartă numele de Causse și *caussenarzii* sunt bine conformați, frumoși, mari, viguroși. Animalele din această regiune sunt de talie mare.

Pământul are încă o acțiune în evoluția socială. Terenurile aluviene, permeabile și fertile, servesc de punct de plecare și de mediuri foarte favorabile civilizației. În epoca miocenă pe aceste terenuri lacustre a existat precursorul omului, — omul zis terțiar, — care în acele vremuri nu avea încă lan-gajul articulat.

De terenurile cretacee și jurasice ne servim în prezent să scoatem pietrele care alcătuiesc casele și monumentele noastre și tot aceste terenuri au servit cu silicele lor la fabricarea armelor de care s'au servit străbunii noștri să-și asigure victoria contra celorlalte animale.

Astăzi încă mai mult ca oricând terenul cel mai civilizator și mai căutat este cel carbonifer și petrolifer. Putem zice că bogăția unei țări se măsoară astăzi prin numărul de tone de cărbuni sau petrol care le are.

Configurația terenului joacă încă un rol tot așa de important ca și natura sa chimică. În țările cu clima temperată invaziile barbarilor au făcut ca populația indigenă să se refugieze în munți, acolo unde nu puteau fi urmăriți. În acești munți se găsesc de obicei băstinașii regiunii. Astfel s'au păstrat Ilirienii din Grecia, Savoaiarzii, Auverginii și Bretonii din Franța, etc. Tot în acești munți ne propunem să căutăm și noi tipul care conservă mai bine pe străbunul nostru roman sau dac.

În rezumat putem spune că atât plantele cât și animalele, (deci și omul) nu sunt decât reflexul materialului divers care compune crusta solidificată a planetei noastre și că în alte planete cu compoziție chimică diferită, poate că compoziția chimică a locuitorilor ei va fi și ea diferită.

Pe pământ nu există numai omul care suferă influențele sale variate, numeroase alte ființe sunt încă tovarășe de suferință. Contra lor omul este nevoit uneori a lupta sau a se apăra și această luptă sau apărare noi o vedem exercitându-se începând cu pădurea (deci dela un vegetal) pe unde trebuie să-și facă loc cu barda și până la vecinul său (tot un om) care vrea să-i ia locul la banchetul acesta mare al vieții.

Intre acești 2 inimi extremi (planta și omul) iau loc numeroși combatanți, unii amici asociați sau auxiliari, alții inamici, toți cu diferite forme și mărimi. De multeori cei mai periculoși sunt (dupăcum vom vedea) cei mai mici (microbii). Trebuie să privim filosofic această luptă și nu din un fals sentimentalism să o deplângem, căci lupta este condiția vieții, este faptul de a lua sau a lăsa, de a rezista sau a muri, de a mânca sau a fi mâncat. Putem afirma că ființele viețuitoare — după o perioadă mai mult sau mai puțin lungă de incorporație moleculară din mediul lor ambiant — dau acestui mediu (mineral, vegetal sau animal) tot ceace a împrumutat pentru un timp dat.

Incorporația moleculară fiind deci o cauză determinantă a progresului fizic și intelectual al geniului omenesc voi arăta în scurt rapoartele ce le are omul *prin alimentație*, fie cu fauna, fie cu flora din jurul său.

Știm cu toții că sunt animale ce mănâncă alte animale și altele care mănâncă numai vegetale. Cum însă vegetalele conțin toți principii care intră în compoziția țesutului animal, deducem că animalul nu creiază materia organică și el o ia dela vegetal direct, dacă este erbivor, indirect (adecă transformată prin un animal), dacă este carnivor. Vegetalul are deci singurul puterea de a edifica molecula organică cu molecula minerală. Alimentația vegetală și animală ar deferi mai mult deci prin cantitate, decât prin calitate.

Un regim alimentar diferit aduce modificări diferite chiar în specia animală. Astfel: după hrana diferită dată omizilor se obțin culorile variate a fluturilor ce ies din aceste omizi. La unele păsări cu culori vii ale penelor ajungem, tot prin o alimentație exclusivă cu sămânță de cânepă, să modificăm sau să ștergem intensivitatea culorii.

În scrierile lui Darwin vedem cum locuitorii dinprejurul Amazoniei prinzând papagali verzi (foarte răspândiți în acele

regiuni) le schimbă culoarea printr'o alimentație exclusiv cu pește. Intrebuintarea internă prelungită a pilocarpinei aduce la multe persoane schimbarea culorii părului din blond în brun, etc. Chiar mărimea taliei animalelor se poate schimba prin hrană. Exemplul ni-l dau boii din Sologne (Franța) care transportați în Beauce, unde pășunatul este mai bogat, devin mai mari și mai viguroși.

Urmărind principiile de zootehnie rațională (ecuația ce există între energia desfășurată de mașina animală și întreținerea sa) se ajunge prin alimentație intensivă, a creă așa zisele animale precoce. Alimentația aceasta trebuie însă să fie nu numai cantitativă dar concentrată în proteine, potasiu și acid fosforic. Experiențele întreprinse — sub acest raport — cu boul Durham, și cu calul de curse, sunt din cele mai doveditoare.

Apicultorii încă, cunoscând aceste principii, se folosesc pentru a modifica sexul în larvă. Variând bulionul de hrană ce-l dau larvelor, acești cultivatori de albine, produc după voință fie albine lucrătoare, fie regine, adică femei oprite în dezvoltarea lor sau femei normal dezvoltate.

Experiențele întreprinse de Born (Breslau), Jung, etc. pe vertebrate cu toate că sfarmă mitul tradițional al imutabilității speciei sau sexului animal, totuș evidențiază modificările aduse prin un regim alimentar anumit. Astfel dându-se mormolociilor o alimentație esențial vegetală (alge), acești autori parvin să mărească numărul femeilor.

De aceste experiențe se poate apropia și observația că la populațiile flămânzite, degenerate, se vede prin nașteri numărul fetelor întrecând pe acel al băeților.

Omul, ca și vecinul său din Primate, adică maimuța, este un animal mai mult vegetarian, de oarece vegetalele formează mai mult de 99% din hrana locuitorilor de pe globul pământesc. Aceste vegetale — care formează baza alimentației sale — variază după localități și regiuni. Astfel: populațiile negre din Africa se hrănesc mai mult cu mei. În Egipt se trăește mai mult cu cūrmale. În Asia meridională cu orez. Malaezul are la baza alimentației sale, tapioca. În câteva insule din Oceanul pacific locuitorii datoresc baza esențială a hranei lor unei specii de palmier. La noi, încă în special în vechiul regat, baza alimentației pentru poporul băstinaș eră și este porumbul, etc.

De obicei în țările calde și temperate domnește mai mult regimul vegetarian. În ceje friguroase, regimul carnivor. Printre carnivorii unii se hrănesc cu carne crudă, cum sunt Nubienii; alții din America de nord mănâncă carnea $\frac{1}{2}$ putredă, $\frac{1}{6}$ înghețată; Bongoșii se hrănesc cu șerpi, șopârle, paiangeni; Indienii de pe marginile golfului Mexic mai mult cu broaște țestoase, etc.

S'a încercat și s'a reușit să se adapteze prin hrană organismul unui animal la un mediu diferit. Astfel Dr. Berenger alimentează o maimuță la frigul ernei din Franța, hrănindu-o progresiv cu carne. Unii câni au fost nutriți în anumite scopuri cu vegetale; berbeci cu pește; cai cu carne, etc.

În cât privește influența socială a alimentației nu cred că sunt exagerate zisele lui Isidore Geoffroy Saint Hilaire «că cele mai multe din marile fapte petrecute în viața națiunilor și care sunt atribuite de istorici la diverse alte cauze, își au secretul în alimentație». Cu drept cuvânt sus-numitul autor se întreabă dacă în adevăr o Engliteră ar fi putut țineă supuse numai cu câte-va mii de englezi 140 milioane de indieni atunci când nutrimentul indienilor ar fi fost altul ca acel prezent care-i predispune la resemnare și la prelungirea acestei existențe lamentabile.

Se știe cum depinde soarta unui popor sau a unei aglomerări de oameni din o regiune dată de resursele alimentare pe care acea regiune le poate oferi. La ce folosește locuitorilor o apă sau un râu când peștele ar fi toxic așa precum se întâmplă cu Diodonul de pe coastele neocaledoniene? Și, din contră, cât folos aduce locuitorilor din Polynesia cocosul nucifera, căci partea cărnosă a fructului se mănâncă, oleul scos servește fie ca ciment, fie ca cosmetic sau material de iluminat; laptele fructului servește la băuturi și ca medicament, chiar din periant se scoate un vin gustos.

Pentru a ne face o idee de difuziunea mare a vegetalelor alimentare, citez după «English Mechanic» un mic tablou care arată originile unora din aceste vegetale. Varza ar fi originară din Siberia; țelina din Germania; cartoful din Peru; ceapa din Egipt; tabacul din America de sud; meiul din India; lămâiul din Asia; ovăsul din Africa septentrională; secara din Siberia; păstârnacul și spanacul din Arabia; castanul din Tibet; părul

din Egipt; gutuiul din Creta; hreanul din Europa septentrională etc.

Din cele expuse asupra alimentației rezultă că omul este negreșit un omnivor și că din ziua de când a devenit așa, el a dobândit darul cosmopolitismului, devenind capabil de a su-pune alimentația sa la cerințele aproape oricărui climat.

Cum lipsa de măsură în toate acțiunile noastre strică, rezultă, că și în alimentarea noastră tot ceea ce este prea mult sau prea puțin vătămă organismul.

Intr'adevăr știm, că o supraalimentație (apanajul celor ațuți) aduce pe lângă o încetinire în nutriție, schimbare și tulburări în organism, din care obesitatea, artritismul, etc. sunt cele mai însemnate și mai ușor transmisibile urmașilor. Lipsa de alimentație, foamea, evidențiază influența sa socială nu numai prin numărul mare al morților, dar prin micșorarea căsătoriilor, nașterilor, etc. și prin lăsarea stărilor de debilitate, susceptibile contractării diferitelor boli (în special tuberculozei).

Există însă diferite boli a vegetatelor sau animalelor care compun alimentația noastră și care au repercusiuni însemnate asupra organismului nostru.

Citez printre cele dintâi: ergotismul gangrenos (răspândit în Franța) și convulsiv (răspândit în Germania), datorit invadării grăunțelor de secară prin un parazit special; pelagra (foarte răspândită în România și Italia) datorită deasemenea porumbului stricat. Tot porumbului stricat prin parazitul scleroticum zeinum se datorește pelada răspândită mai ales în America.

Tot prin nutriment exclusiv vegetal insuficient și lipsit de anumite substanțe (vitamine) se datorește scorbutul (răspândit în Rusia); beriberii (în arhipelagul Indian); hemeralopia (în Java și Malezia), etc.

Este nevoie oare să insist mai mult asupra ravagiilor din anumite regiuni și țări produse prin alcoolism, eterism (Irlandă), cocainism și mateism (America tropicală); nuca de Kola (Africa equatorială), kawakawa (Polynesia), duboisia (Australia), haschish (Alger, Persia, Egipt); opium (Asia minoră, Turcia, Egipt), etc. sau asupra celor produse prin mestecarea masticului din insula Chio și Asia-minoră; a bețelului din Malezia și Cochinchine sau a fumatului de tabac din România?

Înainte de a trece la lupta pe care o întreprinde omul contra inamicilor din mediul în care trăește, cred necesar de a

arăta influența exercitată de *atmosfera*, cu schimbările survenite în ea în un mod mai mult sau mai puțin normal (căldură, frig, lumină, altitudine, ploaie, vânturi, etc.).

Ființele viețuitoare (vegetale și animale) sunt cu atmosfera în raporturi din cele mai strânse. Ele împrumută dela atmosferă O sau CO și i restituie în schimb CO sau O. Știm că desimea păturei de aer care ne înconjoară este variabilă (mai groasă în văi și mai subțire la munte). Știm deasemeni influența ce o exercită altitudinea asupra temperaturii, făcând ca floara unei localități să varieze chiar pe aceeași ridicătură de pământ (lichețele de pe vârful muntelui contrastează cu orchideele dela poale).

Aceiași specie de vegetație poate încă suferi, potrivit cu înălțimea sa, transformățiuni care ar putea face pe unii botaniști să creeze subdiviziunea speciei. Astfel unele plante își modifică prin ridicare la înălțime culoarea (devin din albe mai roze) și această prin mărirea pigmentului (fapt constatat la microscop); fagul încă la o înălțime mai mare are foile mai mici și compoziția lui chimică schimbată, etc.

Diminuarea presiunii atmosferice de pe înălțimi e suportată variat de animale și chiar de oameni. Fără a insista mult asupra anoxemiei înălțimilor (răului de munte) și asupra aclimatizării pe munte, totuși trebuie să afirm, că migrațiunea popoarelor s'a făcut pe albiile râurilor și că dragostea pentru munte, ca și turismul, sunt sentimente născute în timpurile moderne.

Un număr însemnat de animale (cai, boi, pisici, etc.) suferă ca și omul de anoxemia înălțimei (desoxigenarea globulară). Sunt însă și animale care rezistă destul de bine la altitudini (epurele, măgarul, etc.).

Printre oameni sunt unele constituții și temperamente care rezistă mai bine ca alții. Astfel Indienii rezistă mai ușor ca Europeanii. Dintre Europeanii, Spaniolii rezistă cel mai greu.

Cum toată aclimatizarea la înălțime este o chestie de cantitate și calitate globulară sanguină, înțelegem cum ființele viețuitoare apropiate ca număr și calitate globulară se vor aclimatiza aproape egal la înălțime. Tot așa se înțelege cum prin selecție, această proprietate de a fixa mai mult oxigen, a putut fi dobândită pe un mare număr de animale care trăesc pe înălțimi.

Dacă urmărim acțiunea socială a altitudinilor, vedem că în țările cu altitudine înaltă de și au numeroase orașe, totuși sunt

puțin populate. Un exemplu ni-l oferă Bolivia care are $2\frac{1}{2}$ milioane locuitori pe 1.388,000 km. p.

Munca musculară și cerebrală e foarte mult împiedecată în regiuni înalte. Astfel în Mexic la Popocatepetl (5000 m. înălțime) oamenii nu pot lucra decât câteva ore pe zi și numai după vârsta de 28 ani. În Europa la Bokstein, pe înălțimile Goldberg (2435) nimeni nu lucrează după vârsta de 40 ani. În cursele de cai de pe platoul Anahuac, caii nu pot ține aluri pe distanțe mai mari de 500 m. etc.

Ca manifestări se poate spune că lipsa de congestiune a creierului face ca alienația mintală să se manifeste mai rar la altitudine. Boalele a «frigore» (Bronșita, pleurezia, etc.) sunt mai frecvente. Boalele infecțioase febricitante, ca și turbeculoza, sunt rare. Albuminuria este deasă. Dr. Jourdanet aduce o relație între anoxemia altitudinii și albuminurie. Patologia comparată încă vine să ne arate cum pisica care se aclimatizează foarte puțin pe înălțime este foarte des supusă la albuminurie.

Rarefierea aerului este în genere defavorabilă microbilor și în special hematozoarilor, etc. Febra galbenă nu depășește dincolo de 1100 m. Veruga se găsește numai între 600—1600 m. Pesta nu trece și ea de 600 m., etc.

Experiențele lui Cornu arată că razele ultraviolete (care sunt chimice și trofice) devin mai vizibile și mai intense la înălțime și ele ar contribui tot atât la compensarea anoxemiei cât și la împiedecarea fermentației microbiene.

Ocupându-ne de decompresiunea atmosferică de pe înălțimi e natural să ne ocupăm și de compresia atmosferică din văi și mai ales din fundul apelor.

Experiențele dovedesc că la marginea mării suprafața dezvoltată de corpul unui om adult (15,000 cmp.) ar suportă o greutate de 20,000 kgr. În apă se adaugă negreșit la greutatea aerului și aceea a apei. Ființele maritime din cauza acestei greutăți își schimbă neconținut nivelul (când presiunea se mărește ele se urcă, și când diminuează ele se scoboară). Experiențele mai dovedesc că cu cât aerul este mai comprimat cantitatea de oxigen ce intră în sânge este mai mare și ajunge chiar uneori să intoxice organismul. Așa la 3 atmosfere un câine este ucis. Sunt însă animale cari rezistă la 500 atmosfere (8000 m.

în fundul mării). Așa avem foraminirele, radiolarele, etc. și chiar unele crustacee, amfipode, ostracode, etc.

Observațiunile științifice arată că de câte ori un mediu se modifică, organismul viețuitor are să aleagă între dispariție sau adaptațiunea lui la acel mediu. Pe cale de inducție, cunoscând deci conformația ființelor ce au viețuit o epocă geologică dată, ne vom putea da seama asupra naturii mediului în care trăiau acele ființe.

Din astfel de studii s'a tras concluzia că aerul atmosferic prezintă odinioară o densitate și o grosime mult superioară aerului atmosferic actual. Existența Ceratodusului găsit în secolul trecut la adâncimi mari în apropiere de Noua Olandă, acea a foraminiferelor cretei, etc., ființe ce odinioară trăiau mai la suprafață, dovedește cum numai lipsa actuală a unei presiuni atmosferice i-a făcut să migreze la fundul mărilor.

Desvoltarea progresivă a densității atmosferice a servit lui Jourdanet să explice multe fenomene geologice, în special greutatea superioară a atmosferei și ridicarea temperaturii din epoca terțiară. Cercetările lui Oswald Heer încă dovedesc că Europa centrală se bucură în epoca miocenă de o temperatură cu 9° mai mare ca cea actuală.

Aerul comprimat servește nu numai la oxigenarea mai mult a sângelui dar la creșterea puterii musculare, la mărirea intensității vitale și odată cu ele la creșterea organismului. Ex. ni-l oferă animalele din trecut. (Tyranosaurus Rex avea 55 m.)

Consecințele variației fizice ale atmosferei asupra animalelor și vegetalelor ni-l arată experiențele lui Paul Bert. Din ele se deduce că animalele și vegetalele supuse la o presiune mai mare ca cea la care sunt obicinuite, mor. Vegetalele însă rezistă mai mult ca animalele. Ele pot suporta 7—8 atmosfere.

Experiențele lui Paul Bert ne mai permit încă a întrevădea debutul primei ființe organizate, adică posibilitatea manifestării vieții pe globul nostru (destul de comprimat odinioară prin desimea atmosferică). Aceste experiențe dovedesc că presiunile mari împiedică fermentațiile cu ferment figurat (cum ar fi vinul, berea, etc.) iar nu și acele zimotice, adică cu principii solubili diastazice. — Negreșit nu se poate numai prin această experiență susține cu siguranță evoluția ființei viețuitoare. În geneza acestei

ființe totul pare încă complex și teoriile noastre ca și clarificările noastre nu pot fi absolut adevărate, fiindcă caută să fie totdeauna prea exclusive. Aceasta de altfel este consecința și chiar regula aplicării spiritului nostru către un subiect dat. Nu trebuie însă să uităm niciodată că studiul naturii este comparabil cu acela al unui cerc din care noi nu putem considera deodată decât maximum un segment.

Relația dintre compresiuinea și decompresiuinea aerului pe de o parte, temperatura lui pe de alta, ne duce treptat la *studiul căldurei* atmosferice. A încerca să studiem dela început influența căldurei asupra omului ar fi să ne lovim (prin marea complexitate a fenomenului) de mari greutăți. Vom începe deci cu efectele temperaturii asupra celor mai mici agenți vii, asupra culturii microbiene.

Se știe cum căldura modifică formele, funcțiunile, putem zice moravurile culturilor de microbi. Un exemplu ni-l dă bacteria carbonoasă (microbul cărbunelui Davaine) care sub $+ 16^{\circ}$ ca și peste $+ 44^{\circ}$ își schimbă complet forma. Această schimbare de formă aduce schimbări de funcțiune și transformări cari dau de gândit clasificatorului în cât privește clasificarea acestor specii noi.

Înaintând cu cercetările asupra influenței căldurei la organismele complexe, vedem că și la ele se exercită modificări și transformări. Este natural de altfel, întru cât o ființă inferioară nu este decât o colonie de organisme monocelulare. Un exemplu îl avem în grăuntele de *Sinapis nigra* (muștar) care menținut la 0° germinează în 17 zile, pe când la $+ 2^{\circ}$ în 16 zile; $+ 3^{\circ}$ în 9 zile; $+ 12^{\circ}$ în o zi și jumătate. Aceleași fenomene au loc și la unele animale mai mari; astfel veninul unei aceleiași specii de șerpi este mai activ în țările calde ca în cele reci. Chiar fenomenele chimice moleculare care ajung la formație de acid uric, uree, *creatinism*, *glucoză*, etc. variază încă la acelaș animal, urmând temperatura mediului ambiant.

Temperatura ridicată lucrează tot atât asupra *miosinel* musculare, cât și asupra sistemului nervos. Proba ne-o dau cazurile de insolație. Acțiunea prelungită a temperaturii ridicate în țările calde se simte mai mult de 3 organe: plămânul, tubul digestiv și pielea. De aceea printre boalele răspândite în aceste țări, tulburările pulmonare, gastro-intestinale și limfagitele sunt acele ce ocupă primul loc.

Fauna și flora țărilor calde este destul de abundentă și ele ne oferă pe câți de mulți amici sau victime care ne astâmpără foamea, pe atât de mulți inimici periculoși. În genere în aceste țări calde grupele de oameni se arată imobilizate la un grad inferior de evoluție.

Istoria de altfel ne arată că în ele numai regiunile mai temperate prin altitudine puteau ajunge la oarecare dezvoltare socială (Ex. Mexicul).

Populațiile băștinașe din aceste țări calde sunt totdeauna subjugate de populații mai rustice, venite din țările mai puțin tropicale, iar cuceritorii ocupă de obicei înălțimile. (Ex: Havași în Madagascar).

Temperamentul locuitorilor din țările calde este nervos. Ei se agită ușor prin misticism, fanatism și sectarism religios. Grecii și Romanii cu rasele lor bine înzestrate ne arată însă că și la meridionali, pe lângă unele defecte, se găsesc și destule calități.

Frigul aduce deasemenea modificări fiziologice în organismul viețuitoarelor, însă dacă căldura excesivă (42°) aduce coagularea albuminei, frigul excesiv aduce înghețarea apei din umorile organismului. Aceste umori au în soluție substanțe care prin mișcarea lor pot împiedeca întru câtva această coagulare. Faptul, că un liquid cu cât este mai vâscos cu atât este mai rău conducător de căldură, ne face să înțelegem cum se găsesc alge la temperatură de — 2° și cum în aerul liber la — 10° sau pe zăpezile regiunilor polare trăesc animale fosforescente. În virtutea anumitor dispozițiuni anatomice deci — câștigate sau dobândite, — oarecare animale pot rezista mai mult la congelare ca altele. Chiar unul și același animal, prin aclimatizare, își câștigă acest determinism anatomic, care-l face să supoarte clima sau temperatura rece. Exemplu îl avem cu broasca care, dacă o punem în ghiață în timpul verei, adică atunci când este în plin sucuri apoase, apa din țesuturi înghețând, sdrobește aceste țesuturi; pe când dacă o punem în ghiață în timpul de hibernație al ernei, în momentul deci când este uscată, ea nu va pieri. Pentru același motiv plantele erbacee rezistă mai puțin la frig ca cele lignoase și tot din aceste motive semințele nu pot conserva puterea lor germinativă decât numai după ce au fost uscate bine.

Frigul alterează globul sanguin și această alterare aduce și somnul. Fenomenele de nutriție sunt micșorate prin frig.

Creșterea și dezvoltarea organismului ca și evoluția din vârstă în vârstă sunt mai puțin precoce.

Datorit perturbațiunilor prin frig, se explică anemiile pernicioase ale nordului (ca în Norvegia, Danemarca, etc.). Tot din cauza lui, organismul unor animale din țările nordice suferă modificări fiziologice însemnate. Așa penele pasărilor zise Lagopezi iau aspectul blănei; mamiferele își dublează stratul lor grăsos și îngroașe stratul păr, chiar oamenii (Eschimoșii) își dublează stratul protector de grăsime.

În cât privește avantajile și dezavantajile aduse prin frig, putem spune, că dacă în țările calde se realizează pentru oamenii (mai primitivi) un fel de paradis mitologic, în care omul trăiește; cu totul altfel se petrec lucrurile în climatele reci. Aici lupta pentru trai este teribilă și selecția sfârșește prin aceea, că cei mai puțin forți, mai puțin vivaci sunt eliminați. Progresul încă se arată mic chiar între cei eliminați, deoarece toată grija lor se îndreaptă mai mult spre satisfacerea funcțiilor digestive. Exemplul ni-l dau locuitorii pământului de foc (Eschimoșii) care înghit enorme cantități de grăsimi și oleu. Aparatul lor digestiv însă fiind supus la sarcini grele va trebui să lucreze numai pentru a compensa pierderile, ce le are organismul prin radiare și foarte puțin va furniza la celelalte părți fine, vitale (cum este creierul cu operațiile sale intelectuale).

În definitiv deci temperatura prea joasă ca și cea prea ridicată sunt defavorabile progresului social și numai în regiunea cu temperatura intermediară se poate îndeplini o evoluție mai constantă a creierului omenesc.

Cu toate că lumina, ca și căldura, ne vin dela soare, totuși trebuie să distingem influența *razelor luminoase* de a acelor calorice. Acest lucru îl înțelegem mai bine când observăm plante ca *Nelumbium indian* care înfloresc în serele grădinilor din Montpellier și care nu pot decât abia să dea frunze în acele din Londra.

Știm că sub acțiunea proprie a razelor luminoase vegetalele se colorează în verde (aceste raze putând da naștere clorofilului).

Tot sub influența acestor raze clorofilul absoarbe acidul carbonic din aer îl dedublează în oxigenul pe care planta îl elimină (și pe care animalul îl absoarbe) și în cărbunele pe care vegetalul îl inmagazinează.

Vegetalul diferă deci de animal în timpul zilei numai prin mediul luminei, căci noaptea vegetalul ca și animalul absoarbe oxigenul.

Dacă ar exista o obscuritate permanentă pe pământ, vegetalele din punct de vedere al respirației lor ar deveni animale. Aceste condițiuni se găsesc realizate în fundul mării. Acolo vedem cât e de greu a face diferența între animal și vegetal. Sunt de altfel și ființe intermediare (între vegetal și animal) ca *Termo monas*, *Hydra verde*, etc., care ca și plantele sunt verzi și ca și părțile verzi ale plantei primesc dela lumină o excitație favorabilă descompunerii acidului carbonic și emiterii oxigenului. Sub influința lor oxigenul dizolvat în apa mărilor poate ajunge până la 60% în favorul peștilor aflători acolo.

Mișcarea vegetalelor ca și aceea a animalelor inferioare încă ar rezulta din razele de soare, care contribuie la intensitatea fenomenelor de osmoză petrecută atât cu lichidele, cât și cu gazele.

Lumina excită deci această mișcare a vegetalelor întocmai precum există mișcarea irisului ochiului și prin ea se închid și se desfac florile, se îndoaie sau se destind frunzele și se curbează sau se ridică ramurile.

Lumina influențează chiar fenomenele de digestiune și face ca unele din aceste fenomene dela vegetale să se facă întocmai ca la animale. Exemplul îl avem cu *Drosera* (Bresil) care secretă pe suprafața frunzelor ei un suc bogat în pepsină și care ca și sucul gastric al animalelor digeră insectele care se pun pe ele.

Lumina ajută în acelaș mod a da intensitate culoarei florilor la vegetale și a penelor sau perilor la animale, etc. Păsările care stau la lumină mai mult timp au colorile mai vii ca acele ce stau la întuneric; moluscele care trăesc în regiunile mai puțin profunde ale mării sunt mai colorate ca acele din fundul mării, etc.

Aceste fapte sunt importante de știut, căci ele ne ajută la înțelegerea doctrinei transformismului. Experimentatori însemnați ca Edwards, Grimm, Delarouzeé, etc., arată cum prin o obscuritate constantă se pot concepe specii sau tipuri diferite de acela al naturei animalului și aceste tipuri viețuesc apoi cu caracterele proprii vârstei tinere. Aceste experiențe au fost întreprinse cu: ouăle de broască, protea anguiforma, amphipodele din fundul mării Caspice, *anophthalmus galicus*, etc.

Lumina, contrar întunerecului, măbind intensitatea funcțiilor, atât la vegetale, cât și la animale, lucrează asupra celor din urmă mai ales prin piele, determinând modificări în calibrul vaselor și în situația celulelor de pigment. Nu mergem până acolo să afirmăm că lumina schimbă pe omul alb în negru, căci atât în populațiile dela Nord (Finlandezii, Laponii, etc.), cât și în acele din Europa de sud găsim blondul lângă brun; totuși nu putem nega această acțiune directă asupra pielii, nici acea reflexă care plecând dela piele se propagă în tot organismul.

Influența luminei asupra retinei e bine cunoscută, mai ales de noi medicii. Prelungită mai mult timp, această acțiune aduce tulburări în organismul întreg. Astfel oamenii din regiunile polare din cauza efectului luminei din acest loc, suferă de insomnii. Experiențele întreprinse pe animale, de Rubini, confirmă încă faptul, cum păsările oarbe (cărora li s'a scos ochii) sau cele ținute în întuneric, se îngrașă mai mult ca cele ținute la lumină.

Rezultatul cel mai curios însă a acțiunii luminei asupra organismului ni-l dau fenomenele de mimetism, studiate experimental de Pouchet.

Se știe într'adevăr cum un mare număr de animale conservă culoarea obiectelor din mediu în care trăesc. Prin acest mimetism, animalul devine mai puțin vizibil ochilor inamicilor săi. Astfel sunt burăteci din iarbă, urșii albi din zăpezile nordului, calcanul de pe nisipul din fundul mării, etc. Acest din urmă animal schimbă culoarea odată cu schimbarea culorii nisipului și s'ar crede că există până la oarecare punct un act de voință al animalului.

Pouchet arată experimental că orbind animalul acesta nu mai poate lua culoarea schimbată a nisipului.

Majoritatea oamenilor de știință consideră încă mimetismul ca un act reflex plecat dela retina ochiului, act care este cu atât mai puternic cu cât lumina venită pe mediu (în cazul calcanului: nisipul) va fi mai clară și mai vie.

Lumina impresionează prin retină chiar și creierul nostru. Ideile, caracterul nostru se modifică prin lumina zilei. Vieața în plin aer (posibilă în țările calde și temperate) lărgeste cercul ideilor. Trăiul închis le strâmtează. Astfel Eschimoșii care petrec cea mai mare parte a timpului în jurul lămpii sau a focului au orizontul intelectual mărginit.

Printre boalele corporale produse de lumină trebuie să enunțăm arsurile, eritemele, oftalmiile prin zăpadă, etc.

Dar în afară de lumina totală care are influență asupra organismului, trebuie să menționăm culorile specifice diferitelor raze și care, deși constituie pentru o ființă oarecare medii secundare, totuși exercită asupra organismului acelei ființe influențe destul de însemnate.

Nu voi să intru în studiul special al fiecărei raze din spectrul solar, (în însă să menționez că unele din ele sunt trofice (violetul, albastrul), altele excitante (roșul), iar încât privește influența lor, experiențele întreprinse de diferiți autori sunt destul de doveditoare. Astfel Béclard arată cum ouăle de muște puse sub clopote violete sau albastre devin de 3 ori mai mari ca acele puse sub lumină albă.

Tessier încă face observație că frunzele înverzesc mai ușor la culoarea verde sau albastră și că rămân mai palide la culoarea galbenă. Tot el arată că germinația este mult mai vie la violet etc. Asupra pielei omenești razele violete produc o flictenă în 12", pe când razele roșii în acest interval de timp nici nu o înroșește.

Acțiunea razelor spectrului asupra retinei încă este variată la diferitele animale. Pe când omul vede diferitele culori și diferențiază intensitatea lor, crustaceele de ex. nu ar vedea decât o singură culoare în diferitele variațiuni de intensitate.

Acțiunea razelor spectrului asupra operațiunilor intelectuale și formației ideilor a mers așa departe, încât unii autori au propus să fie întrebuințate în tratamentul boalelor mintale.

Cu toate că *rolul electricității* în mediul atmosferic este puțin cunoscut și cu toate că aparatul nostru organic nu este suficient dezvoltat, pentru apreciația ei în orice timp, totuși, nu putem nega influența electro-magnetică din aer asupra animalelor și asupra omului.

Câinii din Kamtschatka sunt astfel impresionați înaintea izbucnirii furtunei, încât stăpânii lor care nu simt venirea ei, iau cunoștință numai prin ei, atunci, când se apropie.

În Antile trupele de animale mugesc la apropierea furtunei.

Sunt printre oameni încă unele persoane nervoase (femei) sau artritici care au senzațiuni speciale la schimbarea vremii.

Cantitatea de ozon din aer influențează încă mult asupra organismului și, fără a insista în detaliu asupra rolului său fiziologic, menționez că acolo unde ozonul se găsește abundant, cum este Insula Borkum din marea Nordului, boale ca variola, scarlatina, rușeola, chiar holera, se arată foarte rar.

Vaporii de apă joacă în atmosferă încă un rol protector, atât pentru animale, cât și pentru vegetale, ținându-i la adăpost, atât contra intensității razelor solare, cât și aceea a emisiunilor lor calorifice. Aerul sec nu poate intercepta razele calorifice ale soarelui și de aceea pe munții înalți, unde vaporii de apă sunt puțin abundenți, insolațiile sunt frecvente, cu toate că temperatura la umbră este joasă.

Prezența vaporilor de apă din aer, atât de utilă la toate ființele viețuitoare, posedă pentru unele din ele o importanță specială. Unele vegetale nu efectuează mișcările necesare fecundației, decât numai sub influența vaporilor de apă. Mulți agenți însuflețiți sau animale inferioare, căzute în stare de moarte aparentă, scapă numai prin vaporii de apă. Exemplul ni-l oferă Rotiferele, Tardigradele și alte infuzorii. Crabi încă sunt influențați favorabil prin umiditate. Absența sau prezența vaporilor de apă în aer modifică cu timpul întreg organismul vegetalelor. Astfel în țările seci vegetalele devin mai cărnoase, mai suculente, mai grase, fiind obligate să înmagazineze pentru mai mult timp apa necesară.

Praful din atmosferă poate aduce încă în anumite regiuni obiceiuri sau chiar tulburări organice. Tuaregii își acoperă fața din motivul cred de a se pune la adăpost contra valurilor de nisip ce produc celor descoperiți oftalmii grave. Pericolul prafului atmosferic însă este mare când e încărcat cu microbi și când e pus în mișcare de vânturi.

Vântul în sine (fără praf) este un puternic modificador al organismului vegetal și animal, căci dupăcum vine dela o țară caldă sau rece, ridică sau coboară temperatura regiunii, absoarbe vaporii săi de apă și activează evaporația.

Vegetalele nu pot trăi unde sunt vânturi mari, decât cu condiția de a se ține imobile prin numeroși peri sau ghimpi de pe frunze și de a înmagazina, precum am spus mai sus, apa necesară. Proba o avem cu vegetalele de pe stâncile maritime care sunt mici, cu ghimpi și cărnoase.

Tot acțiunii curenților de vânt se datorește și lungimea aripelor unor pasări maritime.

Dar efectele vaporizației prin vânt sunt simțite de oameni și animale acolo, unde aceste vânturi domnesc mai permanent. Astfel vântul Kamsin în Egipt lasă impresia unui cuptor supraîncălzit; acel ce bate în insula Falkland aduce moartea pasărilor.

Curenții de aer sau vânturile de pe uscat (când sunt mai permanente) joacă un rol analog celor maritimi, modificând climatul locului, care nu mai poate corespunde latitudinii, longitudinii și altitudinii respective. Acest fapt s'a observat în nordul Chinei, unde de mai mulți ani suflă curenți profunzi și constanți în direcția dela Est la Vest, care au adus o mare uscăciune a localității.

* * *

În lupta pentru existență, omul, precum am mai spus, a luptat și are de luptat cu numeroase și variate animale. Scheletele de Acetorium, Megatherium, etc. din trecut ne dau o idee asupra mărimii unora din aceste animale. În prezent încă, deși nu întâlnim astfel de mărimi, totuși iaimicii nu sunt mai puțin de temut atât prin puterea lor cât și prin toxicitatea veninelor lor. În 1877 India a avut ucise de tigri 16,777 persoane și 2918 prin mușcăături de șarpe. Cele mai periculoase dintre aceste animale sunt tocmai cele mai mici, microbii și paraziții. Înainte de a ne ocupa în detaliu de ei voim să arătăm rolul lor în diferitele fermentații produse în marele laborator pământesc.

Este cunoscut faptul cum printre serurile necesare creșterii și dezvoltării anumitor plante nitrării (și în special nitratul de potasiu) ocupă primul loc. Ori acest nitrat de potasiu este produs prin ajutorul materiei organice, iar nitrificarea solului trebuie privită ca și fierberea vinului ca o operă biologică datorită unui ferment. Fermentul nitrificării ajută la degajarea oxigenului care luând din mediul înconjurător azotul formează acidul azotic și azotații.

Solul însă mai cuprinde și alți fermenți care absorb oxigenul, ajutând producerea fenomenului de sulfurație.

Fermentațiile solului și mai ales infecțiunile telurice au o repercusiune asupra organismului omenesc, căci aceste fermentațiuni nu numai că pot dăuna prin agenții care le produc, dar servesc de multe ori ca medii de cultură favorabil dezvoltării

altor agenți patogeni sau chiar paraziți. Fără a insista mai mult asupra agenților locatari permanenți ai solului, așa precum sunt: bacteria carbonoasă, tetanosul, vibrionul septic, etc. țin a releva influința favorabilă a terenurilor mlăștinoase asupra agentului patogen al paludismului (hematozoarul lui Laveran); precum și aceia a relațiunei strânse ce există între fermentațiunea produsă în anumite straturi de pământ și apa isvorată din ele. Apa (găsindu-se lipsită de anumite substanțe utile corpului omenesc, în special iod) aduce în anumite localități dezvoltarea gușei endemice, cu întregul cortegiu de tulburări psihice (cretinism, idiotie, etc.). Tot apa favorizează în anumite împrejurări dezvoltarea anumitor specii microbiene, ca holera, febra tifoidă, desinteria, etc. Avem microbi ce se dezvoltă mai mult în aer: tuberculoza, difteria.

Avem încă numeroase boale infecto-contagioase la care specia microbiană nu este descoperită și deci nu putem ști care este mediul suficient unde se dezvoltă. Cităm pe cele mai importante: scarlatina, rușeola, variola, etc.

Printre agenții însuflețiți ce influențează organismul nostru, unii sunt vătămători (patogeni), alții favorizanți (saprofiți). Incât privește origina lor unii sunt vegetali (bacterii, drozdii, muceļaguri, etc.). Alții animalii (amoebe, coci, piroplasma, tripanosomias, etc.). Natura nu face salturi și între microbii sus amintiți care ne dau diferitele boale și diferiții paraziți pluricelulari, ca filiarozele, trichinozele, etc., există toți intermediari.

O clasificare a microbilor bazată, fie pe origina lor, fie chiar pe forma și dezvoltarea lor pare încă destul de relativă. Cu toată tendința oamenilor specialiști de a stabili cât se poate mai multe specii fixe de recușoăștere, totuși există un pleiomorfism produs de mediu în care trăește agentul însuflețit și care ne dă mult de gândit când e vorba de variația efectelor vătămătoare a acestor agenți.

Câteva exemple pot evidenția mai bine această teză. Bacteria leguminoaselor (Helbrig și Wilfarth) poate să se prezinte prin diferitele medii sub forme diferite de coc, bacil endosporat, streptotrix ramificat, etc. Acelaș lucru se petrece și cu bacteria carbonoasă de care am vorbit mai sus, bacilul holerei păsărilor, vibrionul lui Finkler și Prior, etc.

Că mediul influențează această schimbare de formă se poate dovedi oricând experimental. (Experiențele cu bacilul pleoctic, acetic, al rugetului la porci, etc.)

Ne întrebăm atunci cu multă dreptate dacă nu cumva aceste condiții fizice și chimice ale mediului în care trăește și se dezvoltă microbul, influențează odată cu forma lor și produsele interne ale vieții microbiene, aducând proprietăți diferite (mai virulente sau mai slabe).

Nu trebuie deci să mergem prea departe cu exclusivismul nostru în imutabilitatea speciei microbiene și să ducem clasificările lor la infinit, căci am putea cădea în aceeași greșală în care au căzut, precum am arătat mai sus, și clasificatorii botaniști.

Specialitatea agentului însuflețit ar fi în funcție de țărul său în un timp dat și în un mediu anumit.

Aceiași relativitate se recomandă și în descrierea rapoartelor dintre microbi și boală. În această descriere ar trebui să se ia în considerare și diferitele țesuturi, organe, regiuni, cu un cuvânt mediurile unde acești agenți își croesc formele și să arată efectele lor. Numai astfel vom evita a da numiri diferite la manifestațiuni diferite, cauzate prin mediuri diferite de una și aceeași categorie de microbi. — (Discuțiile asupra specificității spirochetului sifilisului: neurotropism, dermatropism, etc.)

Încât privește repartiția boalelor infecto-contagioase endemice diferitelor regiuni ale globului terestru menționez că: desinteria formează o centură equatorială cu maximum de decese în Algeria și Senegal, variola a voiajat și voiajează pe aripile Islamismului; rușeola în Europa centrală, scarlatina dăinuiește mai mult în Suedia, Danemarca, Finlanda, suetta în Anglia; tifosul exantematic există mai endemic în Irlanda sub forma relapsing fever, apoi în Silesia. Pesta se naște între Tigru și Eufrat, merge apoi din Egipt pe țărmurile litorale ale Mediteranei, având ca centru Siria. Holera este endemică la delta Gangelui. Febra galbenă domnește în golful Mexic și orașele din jur (Veracruz, Alvaradi, etc.) Difteria angină în Spania și Italia. Oreionul în Europa centrală. Celelalte boli infecto-contagioase ca febra tifoidă, erisipel, tetanos, morvă, etc. se răspândesc aproape în toate țările din Europa.

Avem însă unele boli care nu se găsesc în Europa. Astfel: Buton de Biskra (Alep, Delhi, Bombay, Sahara, etc.); Veruga (Aqua Veruga, Cuesta Blanca, etc.); Picior madura (India); Lepra (Egipt). Dengue-ul în India; Diareea și cachexia africană (în Cochinchina) etc. Principiile expuse mai sus cu privire la microbi cred că se pot aplica până la oarecare punct și la paraziți microscopici sau chiar vizibili cu ochii liberi.

Expun un mic tablou asupra celor mai importanți. Dintre locatarii tubului digestiv avem: vermii intestinali ankilostomum duodenal, tenias (mai răspândită în zona toridă și Italia); tricocefalul (Germania, Franța); ascaris (Siria, Abisinia); oxiuri (La Plata, Siberia, etc.).

Printre cei ce trăiesc în țesuturi: trihina, nematoidul calului, distomul racului, filaria medinei (mai ales în zona tropicală), etc. Printre acei ce trăiesc în sânge avem: strongilus (răspândit la caii din Ungaria), angiulula, distomum haematobium (Nubia), diferite filarioze (răspândite în Germania, Suedia, Chicago), etc. Printre acei ce trăiesc în cavități avem: califora (Argentina, Venezuela), pentastomul cânelui, lipitoarea calului (Tunisia), gregarienele, musca cacnalia (America de Sud), etc. Dintre paraziții pielei avem: tarentula (Bernă, Brazilia), acarus, sarcoptes, lucinum serinata (Tarent), scorpion, formica leo (Noua Grenadă), huța (Peru); colorado (Antile), musca tetsé (Abisinia), etc.

* * *

Din cele expuse până în prezent deducem că condițiile mediului ambiant au contribuit la formația numeroaselor și variatelor ființe viețuitoare și deci a omului.

Primele grupe omenеști erau probabil formate din incivizi puțini așa precum se oferă astăzi grupele de Fulgieni care rătăcesc dealungul râurilor din Africa sau aceea a Tasmanienilor, Boschimanilor, Dokos (Abisinia) Andamanii, Weddhas Ceylan), Orangs Benna (Sumatra) etc.

Puțin mai ridicate în civilizație s'au arătat triburile sălbatice Windhyas, Nogas din Valea Brahma Putra precum și Papous din grupul Bresilo-Guaranian. Aceste popoare sunt expresiunea străbunilor noștri din epoca pietrei sau din epoca paleolitică, când singura ocupație și motiv de trai eră mănecarea; pentru care cuvânt această epocă se poate numi cu adevărat epoca nutritivă (Berdier).

Mai târziu omul începe să cunoască binefacerile asociației și să împartă munca constituind asociațiuni sau triburi mari. Sistemul nervos al acestor din urmă oameni începe a se adapta și la altceva în afară de munca digestivă și fizică (musculară). Ei încep a concepe ideile mistice și religioase. Populația din Polynesia reprezintă până în secolul trecut, această perioadă. Unele triburi din această populație se remarcă prin perfecționarea instrumentelor de vânat sau de luptă; așa erau Pieile Roșii în momentul când au fost cunoscuți; alții duceau vieța de păstori ca: Mongolii nomazi, Kaffirii (Afganistan), Tongouși, Bouriații, Kirghissii, Baskirii, Hotentoții, etc. Alții se ocupau cu agricultura: Cafrii, Sudanii, cei de pe țărmurile Tanganice, etc. Cu totul târziu începe adevărata civilizație a unor din aceste populații și ea se arată mai întâi în India și China. Popoarele din aceste țări capătă concepțiuni monoteiste sau politeiste. Epoca lor este o epocă psihică și prin ea ajungem la faza intelectuală actuală, caracterizată prin triumful științei și prin substituiri pozitiviste la cele mai multe influențe metafizice.

Etapela descrise mai sus, parcurse negreșit în sute și mii de ani, își au corelative modificările anatomice și fiziologice cari devin fatale, ineluctabile, indispensabile fiecărei epoci. Aceste modificări au început probabil cu creșterea volumului creierului. Faptul pare dovedit în seria animală când urmărim timpurile geologice trecute. Progresul se vede deci cercetând craniul Neanderthal al rasei Canstadt (cuprinsul 1200^{cc}) sau Spy și trecând la craniile lui Engis, Olmo, apoi la epoca Solutré cu craniul Cro-Magnon, la acel al epocii Madeleine cu craniul Furfooz, etc. Alătura de volum începe modul de osificare (dindărăt înainte pentru cei civilizați) și concomitent cu craniul celelalte modificări și perfecționări în restul de organe și aparate.

Funcția făcând organul, putem spune, că fiecare etapă de civilizație care dădea loc la funcțiuni organice anumite a adus după ea stări anatomice corespunzătoare.

Condițiile de mediu care au creat deci popoarele și rasele au influențat cu timpul obiceiurile, tradițiile, activitatea, mentalitatea lor. Cadrul restrâns al subiectului de față nu-mi permite să fac o istorie a omenirii, arătând cari sunt toate aceste condiții și influențe. Trebuie totuși să recunosc, că ele au cântărit și cântăresc alături de natura profesiunilor de starea civilă

sau de starea de captivitate, etc. la ivirea diferitelor boale a acestor popoare sau rase.

Putem spune mai mult; că fiecare rasă își are aproape boalele sale proprii pe care poporul le suferă și le rezistă într'un mod dat.

Vieța normală și patologică deci a raselor evoluează într'un cadru special, cu o orientare determinată, imprimată fiind în un echilibru particular, cu detalii anatomo-fiziologice, — pot zice specifice — care corespund precis la aceeași noi numim teren constituțional.

În cursul vremurilor condițiile mediului au putut să facă să dispară unele puncte, să schimbe altele și să aducă noi adaptațiuni. *Ceeace încă ne interesează pe noi este fixitatea, sau mai bine zis durabilitatea obiceiurilor și constituțiilor, atât cât indivizii trăiesc în mediul lor anumit.*

Această fixitate așa precum o găsim la rase o putem găsi și la popoare și aceasta înainte ca progresul acesta revoluționar periculos să fi venit și să fi adus tulburări sau modificări prin deplasări, amestecuri, întreceri, etc.

Amestecurile cari se practică chiar în perioada de stabilitate a raselor și popoarelor provoacă tipuri intermediare cari pot să aibă o medie de caractere proprie fiecărui tip de origină, fără însă să poată alcătui deodată o rasă sau un popor nou.

Alături de acești produși ai amestecului de rase cari constituie limite la hotarele geologiei sau geografiei raselor și cari și ei pot rămâne stabili, reînnoindu-se în un mod continuu, dar pe loc: trebuie să vorbim și de desrădăcinați, de acei cari caută să se implanteze în plin teren străin, adică printre tipurile unei rase străine (coloniști, invadatori, etc.).

În afară de spiritele tari, conservative și naționaliste cari în virtutea unui orgolios antixenism (lăudabil până la oarecare punct), făcut cu scopul acestei conservări de tradiții și de rasă, spirite cari astăzi au devenit rare (evrei, sași, etc.); ceilalți indivizi rătăciți se încrucișează cu populația băștinașă, contopindu-se mai mult sau mai puțin repede. Până ce însă tipul lor se contopeste complect în tipul indigen, amestecul prezintă oscilațiuni mai mult sau mai puțin mari în caracterul ambelor rase și chiar perturbațiuni în elementele specifice acestor rase. Exem-

plele se pot vedea atât la animale (unde veterinarii știu cu câtă constanță tipurile importate după câteva încrucișări se contopesc în rasa locală), cât și la oameni, în special la Europeanii care merg în colonii.

Dacă studiem noi însă mai de aproape ființele viețuitoare, transplantate în pământ străin și reproducându-se pe loc, le vedem cât sunt de influențate, sau modificate de acest mediu străin. Modificarea se manifestă prin aceea că perd progresiv caracterele lor proprii și iau în aceiași ordine acele ale rasei indigene. Aceste fapte, aceste transformări naturale se observă mai bine în speciile vegetale și animale, unde încercările experimentale reușesc mai mult sau mai puțin repede, dupăcum sunt speciile (unele mai maleabile ca altele). În specia umană faptele sunt mai greu de observat, întrucât multele încrucișări maschează evoluția individului.

În rezumat oricare ar fi natura tipului considerat plantă, animal sau om, el va lua caracterele mediului unde se așează. El se adaptează deci la acest mediu așa precum zic biologii.

Această adaptațiune însă (și aici este punctul principal asupra căruia voiu să insist) nu se face fără o tulburare mai mult sau mai puțin profundă în organism, deoarece substituțiunile chimice transformă umorile sale, modifică terenul său constituțional.

Modificațiunile umorale deci aduc modificațiuni morfologice și fiziologice a celulelor, cari orientate în anumit sens, modifică caracterele exterioare ale tipului.

Rezultă din cele sus zise că adaptațiunea până la oarecare punct poate fi privită ca un fel de boală care durează atât timp cât terenul constituțional al individului prezintă o stare instabilă. Această tulburare de adaptațiune predispune individul și-l face susceptibil acaparării altor boale locale, trecătoare.

În cursul modificațiilor organice ivite prin adaptație, multe din punctele importante ale organismului dispar înainte de a se fi putut adapta (astfel se petrece cu unele diateze, nevrose, cu cancerul, cu tuberculoza, etc.), altele, mai stabile și care sunt mai apropiate mediului original în care evoluează individul, rămân; altele în sfârșit suferă schimbările impuse prin noul mediu (prin atmosferă, alimentație, etc.). Foarte puține puncte se echi-

librează în un timp mai mult sau mai puțin lung, dar pe tot timpul adaptațiunii, rămân supuse atacurilor și sunt nevoite să sufere răul boalei mediului la care terenul lor nou și rău adaptat nu reacționează.

Ceeace am expus mai sus și în un mod general sub raportul terenului constituțional al unei rase cu mediul său biologic se poate reproduce în mic și când e vorba de populația uneia și aceleiași rase, urmând variațiunile geniului de viață a indivizilor. Astfel se explică cum exodul celor dela țară către orașe aduce tulburare în un teren constituțional dat și în toată activitatea lui funcțională (deci și psihică). Independent de obiceiurile deplorabile pe care le poate lua și care conțiază în evoluția lor regresivă, simpla deplasare, întovărășită de muncă mai grea de adaptare, face să se exalteze predispozițiile bolnăvicioase a acestor exodiați. Cunoaștem sub acest raport de altfel susceptibilitatea tinerilor recruți la regiment și aceea a țăranilor cari venind prin orașe, plătesc repede tributul de febră tifoidă sau tuberculoză endemică localității. Cu această ocazie trebuie să spun încă că dacă toate boalele accidentale, intercurente slăbesc organismul și tulbură terenul lor constituțional, atunci când alcoolismul intră în joc, detracarea merge mai sigur și în o progresie pot zice aritmetică.

În rezumat terenul constituțional este un produs constant al influențelor mediului pentru fiecare rasă sau popor.

Adaptațiunea la un mediu nou este totdeauna o boală la care mulți sucombă și astfel se explică dispariția atâtor specii în cursul perioadei geologice.

Fiecare rasă are boalele sale contra căreia reacționează într'un mod particular, fiind vaccinată atât timp cât rămâne în mediul său, iar predispozițiile bolnăvicioase devin pe tot acest timp slabe și neaparente. În caz de deplasări, de exodiu, se desechilibrează prin adaptațiuni, pierde aptitudinile sale de rezistență, predispozițiile sale bolnave devin exaltate și noi azistăm atunci la știngerea anumitor linii organice familiare. Rasele transplantate, familiile desrădăcinate sunt deci în stare de rezistență mică în adaptațiunea lor și majoritatea merge spre degenerare.

Dacă unele familii, popoare sau chiar rase desrădăcinate se laudă cu vitalitatea descendenților lor, aceasta se datorește

sevei familiilor băştinaşe cu care s'au încrucişat, indivizii implantaţi jucând prin această încrucişare (adecă pe lângă terenul constituţional al băştinaşului) rolul de escitanţi şi stimulenţi.

Un exemplu mai concret ni-l oferă în pomicultură altoirea vişelor noi străine pe trunchiul arborilor vechi. Ştim cu toţii cum prin această transplantare obţinem de multeori fructe frumoase, vitalitatea arborului nou fiind menţinută şi susţinută cu seva adusă prin rădăcinele şi trunchiul arborului vechiu.

Cred că chiar grefele şi transplantările organice încercate în timpul din urmă (şi în special operaţia lui Voronoff cu scopul reîntineririi) nu ar fi întreprinse decât tot pe acelaşi principiu şi cu acelaşi scop.

Cuceritorii unei regiuni d. ex. se pot lăuda oricând cu produşii lor obţinuţi prin încrucişări cu băştinaşi, ştiinţa nu-i poate arăta — pentru un moment, — decât ca pe nişte purtători de firme (etichete), deoarece baza constituţiei produşilor lor o formează pentru mult timp numai caracterele morfologice băştinaşe, cele de adaptaţiune (precum am zis mai sus) survenind cu greu şi după un timp destul de îndelungat.

* * *

Consideraţiile generale expuse mai sus pot da o idee sumară asupra felului cum se poate concepe şi executa o geografie medicală. Ele pot ajuta cadrului restrâns al lucrării ce o întreprind şi care s'ar reduce la studiul unei geografii medicale a Ardealului cu regiunile sale mai importante, şes şi apă.

Sper că prin studiul amănunţit al acestor regiuni să putem ajunge pe deoparte mai aproape (încât priveşte oamenii) de tipul primitiv al regiunii, iar prin comparaţii între ele să putem explica rostul atât al confirmaţiei exterioare şi interioare a fiecărui tip de regiune, cât mai ales profesiunile, obiceiurile, tradiţiile, etc., care cimentează legătura dintre tip şi regiune.

Alături încă chestionarul modificat în înţelesul celor sus expuse şi rog din nou pe toţi acei care-i interesează chestiunea şi care au observaţiuni cât de mici căpătate la vre-unul din punctele acestui chestionar să mi le trimită pe adresa «Asociaţiei pentru literatura română şi cultura poporului român din Ardeal», Sibiu.

Chestionar.

Cari sunt cunoștințele, observațiile și experiențele întreprinse de Dv. cu privire la influința normală și patologică (de adaptațiune, endemică sau epidemică) exercitată asupra ființelor viețuitoare, în special asupra oamenilor din localitatea unde sunteți sau din diferite localități și regiuni ale Ardealului? de:

A. Atmosferă cu modificările ei (altitudini, temperatură, lumină, electricitate, vapori de apă, etc.).

Diferitele tulburări provocate de ea și acele aduse prin schimbări metereologice (ploi, vânt, praf, etc.).

B. Sol cu apele lui, flora și fauna cu modificările lor. Compoziție (aluviuni, vulcanice, etc.), diferitele ape (maritime, lacuri, etc.), diferitele vegetale și animale pe suprafața aceluși sol, diferiți microbi proprii regiunii studiate. Variatele tulburări provocate de sol și cele eșite din luptă cu ceiace se găsește deasupra și în el [fermentațiile cu nitrificare și sulfurizare (gușa, cretinism), etc.], intoxicațiile prin mușcătură (plante sau animale), boale microbiene (infecțioase) și parazitare (paudism etc.).

Aptitudinile imunizante față de anumite boale sau tulburări.

C. Alimente și tulburările produse prin surplusul sau lipsa lor (diateze, debilități, etc.) acele aduse prin boalele vegetalelor și animalelor ce servesc de nutriment (pelagra, scorbut, etc.) acele produse prin toxicitatea unor băuturi (alcoolism, morfism, etc.).

D. Stări constituționale: moștenirile organice cu diferitele temperamente și modificări survenite în timp, loc și spațiu (stări de degenerescență sau de regenerare).

Pentru stabilirea tipurilor antropologice a regiunilor este nevoie a se cunoaște caracterele anatomo-fiziologice normale și patologice ale conviețuitorilor regiunii.

În acest scop tabela următoare arată punctele ce pot stabili mai bine aceste caractere.

A. Fizic.

1. Dezvoltarea generală a corpului (înălțime, grosime, greutate, musculatură, etc.).

2. Craniul (volum, formă, examen craniometric, etc.; diferite anomalii).

3. Piele și apendice cutanate (grosime, culoare, perii, etc.; diferite anomalii).

4. Față (formă și aspect general al importantelor regiuni: ochi, ureche, nas, gură, obraz, etc.; diferitele anomalii).

5. Trunchiu și viscere (forma și aspectul general al importantelor regiuni: gât, torace, coloana vertebrală, abdomen, basin, viscere toracice și abdominale, etc.; diferitele anomalii).

6. Membre (formă și aspect general al importantelor regiuni, mâini, picioare, degete; diferitele anomalii).

7. Organe genitale (aspect general; anomalii).

B. Psihic.

Facultăți intelectuale (percepție, atenție, memorie, judecată, imaginație, etc.; diferitele anomalii).

Facultăți sentimentale sau morale: sentimente egoiste, altruiste, (superioare, morale și igienice, religioase, patriotice, etc.), diferitele anomalii.

Facultăți sociale [familiare, școlastice și artistice, instrucție și educație, obiceiuri corporative (armată confesiune, economie, finanțe, politică], profesionale (întocmiri și gospodărie, etc.) Diferitele tulburări produse prin izolare, sihăstrie, prizonierate, aglomerații (sugestiune, imitațiuni, etc.), civilizație (viciuri morale), cataclisme sociale, (revoluție, război, cutremure, etc.), încrucișări.

Orice informație dată cu privire la acest chestionar va fi însoțită pe cât este posibil și de o descriere fizică a regiunii.

Țea mai frumoasă poveste.

Povești multe-aud frumoase,

Multe mi se par duioase...

Dar nici una nu-i din ele

Ca povestea vieții mele.

G. Ponetti.

Pădurea.

*Oprește-te și-ascultă, pădurare,
N'auzi și tu acel vrăjit tumult
Pe care eu, cu cât l-ascult, în suflet
Nu mă mai satur, par'că, să-l ascult...! ?*

*... E-un freamăt sfânt și 'mpărțitor de taine
Cântat de-o veste 'ntreagă de tălângi —
Mi-e sufletul o tainică pădure,
Stau gândurile-mi aninate 'n crângi.*

*Când trec arare vânturi printre ele
Se 'nvălmășesc, se'nyolbură, se frâng,
Se-agită, gem, ca o pădure 'n vișor
Cu glas de orgă 'n mii de forme plâng...*

*Cântarea lor se face-acum un strigăt
Ce vine ca un vuet din pământ,
Acum e-un plâns de vijelii... și iară
Acum e parc'un hohot lung de vânt...*

*Mi-e sufletul o tainică pădure
Cu mii de bolți din umbre și din crângi,
In flecare zi mă pierd printr'ansa
Și mă cufund în graiuri de tălângi...*

*Pădurea mea, pădurea mea frumoasă
Cu orgile sfărmate printre brazi,
O, cum aș vrea să fii în veci cu mine
Așa cum te cunosc și cum ești azi!*

*... Oprește-te și-ascultă, pădurare,
N'auzi și tu acel vrăjit tumult,
Pe care eu, cu cât l-ascult, în suflet
Nu mă mai satur, par'că, să-l ascult! ?*

Teodor Murășanu.

Andreiu baron de Șaguna.

De: Dr. Valeriu Branisce.

În evoluția din al treilea sfert al veacului trecut a poporului nostru de dincoace de Carpați se desfășură viața și opera lui Andreiu baron de Șaguna în măreția unei *epopee antice*, întrunind toate acele condițiuni pe cari școala clasicismului le reclamă dela epopee.

Opera vieții lui Șaguna înseamnă întemeierea din nou a poporului român și a bisericii sale naționale din Ardeal, Banat și părțile ungurene locuite de Români, înzestrând poporul chemat la nouă viață cu toate condițiile esențiale ale unei dezvoltări mai libere, mai conștiente și mai demne de înaltele însușiri ce dormitau înăbușite în acest neam de Latini, așezat aici în drumul mare, prin care s'au scurs atâtea popoare imigratoare în cursul îndelungatelor veacuri de patimi, cutropind aproape întreaga cultură și civilizație a străbunilor de glorioasă amintire, fără de a putea însă stinge sufletul, care a licărit neconținut în corpul amorțit, până ce glasul vremii l-a deșteptat din «somnul cel de moarte».

Leagănul lui Șaguna a stat departe de plaiurile și văile poporului, care prin El s'a renăscut. Originea familiei lui se trage din altă ramură a poporului nostru, care de mult s'a deslipit de noi, trăind altă viață, aproape străină de noi și a trebuit să intervină un înfricoșat cataclism pentru această ramură, ca rămășițe răslețe să repășească calea la frații aproape dați uitării și adânciți în grea robie, trupească și sufletească. Numai Providința, care ocârmuește soarta popoarelor a putut arăta această cale.

Șaguna apare deodată cu strălucirea unei misiuni divine în mijlocul poporului și al bisericii ardelenene, care nu-l știa, nu-l cunoștea, ba chiar căută să se îngrădească contra venirii lui. Din primul moment al apariției sale în mijlocul poporului robit de veacuri și al clerului cufundat în adânc întunec, vede Șaguna clar scopul providențial al misiunii sale, spre care trebuie să alerge fără conținere cu jertfire de sine și a tuturor intereselor sale personale. Șaguna a muncit, jertfit, suferit și luptat fără preget și neobosit ceas de ceas, zi de zi și an de an, nescăpând nici pentru o clipită mărețul scop dinaintea

ochilor, neslăbind nici pentru un moment în uriașa sa credință, ci dând tot înainte pas de pas, tot învingător și niciodată înfrânt, până ce a realizat întregul program al misiunii sale.

Și nu lipsește din viața și opera lui nici intervenția superioară («deus ex machina»), acel ajutor divin, nepătruns de minte omenească, care decide sorții luptei și muncii în momentele critice, încât măsuri luate contra noastră au devenit norocul nostru, nenorociri fără seamăn au devenit în urmările lor norocul poporului nostru. Par'că anume i-au pus duhurile rele toate pedecile în cale ca înlăturându-le cu superiorul ajutor divin, să îndeplinească fără rest opera providențială a misiunii pe care a definit-o în mod lapidar și cu vedere profetică în ceasul sfânt al Duminicii Tomei din anul 1848, când marele patriarh al sârbilor Iosif, asistat de episcopii Eugen al Carlstadtului și Stefan al Vârșetului, în conștiința continuității darului primit dela Apostoli, au pus mâinile pe capul lui smerit spre a-l consacra întru Episcop al Românilor ardeleni de legea Răsăritului.

Activitatea lui Șaguna a fost decisivă pentru soarta poporului român, deșteptat din amorțeala de veacuri la conștiința drepturilor sale. Cetele de altădată a robilor legați de glie au ajuns să fie recunoscute ca națiune egal îndreptățită în legile țării. Din comunitățile răslețe, încremenite în superstițiuni, rămășițe umilite ale unei biserici zdrobite, care părea chiar că și-a pierdut chiar și amintirea strălucirii de altădată, a reînviat o Biserică națională cu o organizație superioară, menită să țină fruntea între toate bisericile Răsăritului, tocmai în urma puterii de viață ce a știut turna opera lui Șaguna în formele înțelepțite. Așezată pe cele mai largi baze democratice, în armonie cu genuinul înțeles al sfintelor canoane și transpirată de spiritul modern constituțional al ocârmuirii de sine prin organe reprezentative, a devenit organizația dată de Șaguna bisericii o fortăreață inexpugnabilă a întregului neam, care i-a făcut cu putință să învingă și să supraviețuiască toate pedecile artificiale ce se puneau de veacuri în calea evoluțiunii lui firești.

Totul de ce s'a apucat Șaguna a reușit. Toate creațiunile lui, atât în parte, cât și în totalitatea lor, trăesc și astăzi, străbătute de pulsația vieții poporului român, constituind tot atâtea temelii de dezvoltare și condiții de viață națională conștientă, capabile de a ține pas cu mersul lumii, fără de a se înstrăina

de originea acestei vieți, formând astfel un sfânt patrimoniu național al poporului român.

Iată cum întrunește vieața și opera lui Șaguna toate condițiile epopeei antice!

Din această epopee de măreție clasică prind în cele următoare câteva momente ca prinos din partea «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român», — care de asemenea face parte din opera lui Șaguna, — la serbarea semicentenară dela dispariția părții lui pământești din vederea ochilor nostri.

* * *

Impăratul Leopold I, fiul al doilea al lui Ferdinand III, crescut fiind de iesuiți pentru cariera preoțească, este considerat de istoriografii noștri ca cel mai fanatic propagandist catolic, pentru că sub oblăduirea lui a fost siluit vlădica Românilor ardeleni cu protopopii lui puțin rezistenți, să se rupă de biserica răsăritului și să recunoască Primațiatul papal în schimbul unor avantajii de ordin moral și material, mai mult făgăduite decât împlinite.

Ei bine, acest Leopold, după ce armata lui victorioasă, sprijinită și de Români, a reușit să curețe Ungaria proprie de Turci, a deschis larg porțile țării pentru refugiații din Balcani, veniți sub conducerea celebrului Patriarh sârbesc Arsenie al Ipecului, oferindu-le nu numai ospitalitate, ci și deplină independență bisericească și națională pe teritoriul Ungariei eliberate, asigurând refugiaților în schimbul ajutorului ce-l vor da în luptele contra Turcilor, libertatea alegerii de Patriarh ca șef al tuturor ortodocșilor din Imperiu, siguranța avutului și scutire de impozite, iar prin o diplomă ulterioară scoate refugiații de sub jurisdicția autorităților regnicolare și un an mai târziu le permite să-și aleagă un voevod național, care avea să fie totodată supremul comandant al trupelor organizate de refugiați.

Propagandistul catolic din Ardeal era cel mai larg protector al ortodoxiei «națiunei illirice» în Ungaria proprie! Motivele acestei aparente contraziceri erau aproape de mintea omului! Erau ce se chemă pe acele vremuri: *Ratio status*. În Ardeal avea interesul să întărească catolicismul, ca să frângă cu ajutorul acestuia separatismul Calvinilor, Lutheranilor și Unitarilor, cari nu voiau să se plece Habsburgilor, iar în Ungaria căută

să ingenuche cu ajutorul privilegiilor oferite Națiunii Ilirice preponența feudalilor maghiari, cari în țara scăpată de Turci și ridicau iarăși capul contra Habsburgilor, sub vraja tulnicelor revoluționare ale lui Rákoczy.

Cei 80,000 de oaspeți conduși de Patriarhul Arsenie și pri-miți de Leopold cu brațele deschise nu erau numai Sârbi, ci toate semințiile ortodoxe din Balcani, între cari și număroși Aromâni, refugiați din calea ororilor turcești, bărbați viteji, de cultură superioară, neguțători și meseriași, cari cu încetul au penetrat până la granițele de nord ale Ungariei de astăzi, până la Tokaj, Miskolcz, Pesta și Jaurin, ba trecând și în Austria, la Viena. Erau ortodocși fervenți, conservatori, căsătorindu-se între sine spre a se izola de noul mediu (din care cauză cele mai multe familii s'au și stâns după vre-o câteva generații) și afiliați culturei grecești, pe care au adus-o cu sine din orașele lor arse și jefuite de Turci, păstrând-o ca o parte întregitoare a ortodoxiei lor, ținută și în patria lor nouă sub ochi de panneliști Patriarhi ai Constantinopolului. Când cu un veac în urmă, în 1813, scoate la Viena un savant aromân Mihail G. Boiagi în limba greacă și germană prima gramatică macedo-română (despre care zice Bolintineanu, că este un «demn monument» al Românilor Aureliani), îndemnând, în introducerea gramaticii, pe Aromâni să-și cunoască și cultive limba — «o datorie pe care trebuie să o aibă orice popor, fie cât de barbar, pentru limba sa» — îl pune Patriarhul din Constantinopol sub afurisanie, trimițând o circulară către toți Episcopii din Peninsula Balcanică, interzicând sub pedeapsă de anatema cumpărarea și cetirea cărții lui Boiagi. «Aflu — zice Patriarhul — că se respândește cartea unui blăstămat rătăcit al bisericei, a unui Boiagi, al cărui scop este a combate limba greacă din uzul credincioasei mele turme. Comunicați afurisenia noastră», etc.

Mulți s'au lăsat intimidați de teroarea grecească chiar și în noua lor patrie, confundând ortodoxia la care țineau morțiș cu ellenismul și devenind eroi ai renașterii și emancipării grecești, care își aveă pe acele vremuri centrul chiar la București. Unul din ei, Simeon Sina, fiul marelui bancar vienez George, ultimul vlăstar al distinsei familii aromâne originare din Clisura, a înființat pe cheltuiala sa școala de Belle-Arte din Athena. «Cultul grecesc, devenit modă la începutul veacului trecut, a

înghițit pe mulți. Alții mulți s'au înstrăinat în urmașii lor, devenind la Viena Germani (d. e. familia Dumba) și Maghiari în Ungaria — chiar și bărbatul de stat al Ungurilor Francisc Deák, poreclit «Înțeleptul Patriei» își trage originea din o familie aromână, — iar un grup, mai ales la Pesta, ajungând sub influența lui Petru Maior, Clain și Șincai, a luceferilor surghiuniți de oficialitatea Bisericei din Blaj, s'au emancipat de sub influența desnaționalizătoare a Ellenismului, aprinzând la Pesta facla unei puternice culturi românești, obținând la 1811 chiar și dreptul înființării unei școli normale (pedagogii) românești, pentru colonii aromâni. Au înființat prima Reuniune a femeilor române (în Pesta) și au promovat cultura și literatura română în mod efectiv. «Priviți — scrie Calendarul românesc, apărut la 1821 în Pesta — la Românii din Macedonia, de sub stăpânirea Crăimei Ungariei, măcar că n'au crescut între Români, dar cu mare bucurie au alergat la cultura neamului lor».

Acești Aromâni harnici și inteligenți, câștigând averi frumoase ca bancari și neguțători, au fost favorizați de guvernul vienez, când în preajma «provincializării» Banatului, curățit definitiv de Turci, a scos Statul la vânzare cam a zecea parte a pământului bănățan spre a creia mari proprietăți. Eră iarăși «ratio status» spre a împedeca creerea unei oligarhii maghiare în Banatul, care — afară de confiniile militare sârbo-române — trebuiau reîncorporate în Ungaria. Multe familii aromâne s'au împroprietărit atunci în Banat, luând predicat de nobleță după moșiile ce au obținut. Între aceștia se află și Grabowski, unchiul lui Șaguna, împroprietărit pe moșia dela Apadin (lângă Caransebeș), după care a și purtat titlul de nobleță de Apadin. Astfel au ajuns o serie de familii aromâne în contact direct cu populațiunea de baștină din aceste meleaguri.

Acest moment este unul din cele mai importante ale evoluțiunii noastre naționale și politice în veacul trecut.

Noi, cei de acasă, eram un popor decapitat. Nobilimea veche bănățană s'a înecat în valurile provocate de marea Reformă, care coincide cu desastrul dela Mohács și dismembrarea Ungariei, cutropită de Turci.

Clasa intelectuală produsă de popor a fost absorbită de cultura străină, căreia trebuia să se afilieze în lipsa unei clase culte proprii românești. Biserica ortodoxă din Banat eră robită

Sărbilor, iar cea din Ardeal cufundată în adânc întuneric, exclusă din cadrele vieții de stat, numai tolerată, dar fără vieață proprie, fără instituțiuni proprii, vegetând numai grație principiului inerției. Limba românească găsiă adăpost numai în coliba țăranului, care ținea cu îndărătnicie la limba sa și la toate tradițiile purtate de această limbă, care ascundeă în sine urmele întunecate ale unei civilizații luminoase de altădată.

Dar fără conducători duceă acest popor cea mai jalnică vieață.

Atunci ne-a adus Providența pe Aromâni, bărbați de vastă cultură, cu profunde sentimente naționale, gata de luptă și jertfă, bărbați, cari punându-se în fruntea poporului nostru și îndeosebi în fruntea îngenunchiatei biserici răsăritene, au înscris în istoria evoluțiunei noastre naționale una din cele mai glorioase pagini.

Să amintim din cele multe, numai trei nume: Șaguna, Mocsonyi și Gojdu! Inchipuiți-vă că am șterge aceste trei nume din istoria evoluțiunei noastre din veacul trecut și întreaga noastră istorie din acest veac, ar aduce mult cu un balon, din care s'a scurs hidrogenul.

Oricât de mare a fost nenorocirea, care a alungat aceste familii harnice, cinstite și credincioase dela vetrele lor străbune, silindu-le să iee toiagul pribegiei în mână și să plece în lume, fără de a ști unde vor ajunge, atât de mare a fost norocul nostru, că vârstare de ale acestor familii au dat de noi, cei decapitați și punându-se în fruntea noastră ca urmând unei misiuni divine, au devenit capii poporului părăsit, conducătorii noștri, bărbații providențiali, cari ne-au scos din întuneric la lumină, înscriindu-și numele lor nu numai cu litere de aur departe strălucitoare pe paginile Renașterei noastre naționale, ci încreștându-le totodată, adânc în lespezile sufletului recunoscător al poporului nostru. Noi nu avem astăzi o singură instituțiune națională mai de seamă, bisericească, culturală, politică, care să nu poarte timbrul acestei intervenții superioare în evoluția noastră. Și nici inchipul nu ne putem evoluția noastră fără de această intervenție.

Și poporul nostru adâncit în întuneric și lipsit de orientare, — minge în jocul de interese al celor mari și exploatat de cei mărunți, cari căutau să parvie pe spinarea lui! — nu i-a cunoscut la început pe acești bărbați providențiali, considerându-i străini și primejdioși.

*
*
*

Şaguna s'a născut departe de noi, în colonia macedo-română din Mişcolţ şi educaţiunea lui în mediul străin prezintă o luptă extraordinară, aş putea zice simbolică, de a-şi păstra ortodoxia pe care-l înstrăinaseră nişte împrejurări cu totul particulare. E o poveste de-a dreptul miraculoasă, cum tatăl scăpătat materialceşte vinde unui episcop catolic religia copilului, cum mama sare întru apărarea religiei străbune, aduse din patria veche. Lupta ţine ani de zile, valurile luptei ajung până în cabinetul împăratului şi băiatul, crescut cu forţa în religia străină, ajungând major, îndeplineşte toate formele legale ca să se înapoieze ca un Făt-frumos în religia străbunilor săi.

Intreagă această luptă s'a dat departe de corpul naţiunii noastre, în cercul strămt al coloniei macedo-române şi abia târziu a ajuns istoriografia noastră să desluşască toate aceste detalii ale unui trecut apus. Şi ar trebui să se înveţe în şcoale şi în cărţi poporane istoria acestei lupte miraculoase, cum se învaţă şi citeşte Vieaţa Sfinţilor sau legenda preacredincioasei Geneveva.

Astăzi, vedem şi înţelegem că această luptă gigantică pentru a scăpa din mrejele catolicismului a fost de trebuinţă pentru întărirea credinţei şi convingerei religioase a tinărului, ca după absolvirea facultăţii de filosofie şi drept a Universităţii din Pesta să se dedice teologiei, înscriindu-se elev al Seminarului din Vârşeţ, care pe acea vreme eră îmbibat de ură şi dispreţ faţă de Români.

Aici, în această citadelă a ierarhiei sârbeşti militante, asediate jur-împrejur de puternice şi înfloritoare comune româneşti ortodoxe, a ajuns Şaguna pentru întâiaşdată în contact direct cu masele acestui popor, care îşi aşteptă Mântuitoriul.

Mai târziu, în vârstă de 34 ani, a ajuns aici, ca profesor al secţiei româneşti seminariale, scurtă vreme coleg cu Tincu-Velea, a cărui Istorie a suferinţelor neamului său şi bisericii sale a tipărit-o la Sibiiu, după ce înfiinţase Tipografia arhidiecezană, şi cu ferventul naţionalist Ignăţie Vuia, ajuns pe timpul revoluţiunii administrator episcopesc al Lugojului, stins în străini ca părtaş al emigraţiunii maghiare şi suprimat de istoria oficială al bisericii noastre. Doar un portret, fără nume, păstrat la Episcopia Caransebeşului mai reaminteşte această figură distinctă, dar nesocotită, a frământărilor uriaşe din alte vremi...

Nu cunoaștem, numai bănuim, repercusiunea sufletească a acestor zile. Șaguna a rămas și mai departe în legăturile bisericeii sârbești, înaintând pe treptele ierarhice monahale, până ce ajungând arhimandrit al Covilului, a fost trimis la 1846, atin-gând deja vârsta bărbătească de 38 ani, vicar general al neno-rocitei dieceze a Ardealului, rămase văduvită după rusticul episcop Vasile Moga, care — după o pauză mai lungă de o sută de ani, — a fost primul episcop român al bisericeii ardeleno ortodoxe, al bisericeii ce nu ajunsese încă să se reculeagă de sub strajnica lovitură ce o îndurase pe vremea împăratului Leopold I.

Și impresia făcută de vicarul general Șaguna în Ardeal — dar nu la poporul pe care aveă să-l păstorească, ci la «domnii» Ardealului, cari prin biserică căutau să robească poporul — a fost atât de covârșitoare, încât chiar guvernul Ardealului, atât de bănuitor altădată, a netezit calea ajungerii lui Șaguna în scaunul episcopesc, din care nu peste mult aveă să se renască ca paserea Phönix din cenușa proprie, strălucirea mitropoliei Românilor ortodocși din Ardeal și Bănat.

Eră iarăși unul din multele prilejuri ale mult sguđuitei noastre istorii, când din nesocotirea drepturilor bisericeii noastre eluptate cu atât amar, aveă să se reverse cu atâtă prisosință binele mântuitor!

La început, după ce reușiseră sfetnicii împăratului Leopold I să înhame pe vlădica Atanasie cu protopopii săi la carul intereselor politice legate de rolul catolicismului în Ardeal, multă vreme nu a admis peste tot guvernul ocuparea scaunului arhieresc ortodox, în speranța că întreg clerul și poporul românesc se vor luă după protopopii și vlădica trecuți sub ascultarea Romei. După îndelungate frământări, atât pe o parte cât și pe cealaltă, ieșind pe întreaga linie biruitor sentimentul național al poporului asupra încercării de înfeudare, au ajuns Români ortodocși din Ardeal mai întâiu sub administrația episcopilor sârbești din Buda, (1762—1782), iar pe urmă au primit episcopi proprii, dar tot sârbi, până ce luptele dârze politice ale Românilor, sprijinite și de episcopii de naționalitate sârbă, au dat de bănuir Ungurilor din Ardeal, că tocmai episcopii sârbi ca exponenți ai politiceii antimaghiare a Carlovețului, sunt instigatorii politici ai Românilor, așa că după moartea episcopului Gerasim

Adamovici înșiși Ungurii din Ardeal, în frunte cu guvernatorul Ardealului, Gheorghe Bánffy, au reclamat, să nu se mai admită episcop sârb în Ardeal ci numai Român. Iată cum dușmanii Românilor au ajuns, deși din alte motive, să ceară ceea ce cereau Românii dela început: Episcop din neamul și sângele lor!

După o sedisvacanță de 14 ani a isbutit punctul de vedere unguresc, reușind pe lângă o serie de condițiuni umiltoare pentru Români să stoarcă din Viena hotărârea, ca clerul ortodox ardelean să aleagă «din gremiul său» episcop! La aparență o mare revendicație națională, pe care însă păstorirea episcopului român Vasile Moga — slugarnic în sus și despot în jos — nu a justificat-o.

Și curios, după moartea lui V. Moga dispăre ca prin farmec această condiție, ca și cele umiltoare. Românii ardeleni, geloși de a-și păzi dreptul recâștigat, țineau și acum să-și aleagă episcop din «gremiul» lor, iar pe vicarul general Șaguna, îl considerau ca pe un «întins», de un «străin» trimis de... Sârbi. Chiar și naționalitatea «română» a lui Șaguna se trăgea la îndoială...

Astfel nu era de mirat, că la actul de alegere din Turda, ținut la 1 Decembrie 1847, a obținut Șaguna — deși era șeful bisericii — din 126 voturi pronunțate de 42 votanți pentru câte 3 candidați, abia 27, ajungând în «terna» de candidare la locul ultim, față de doi subalterni ai săi, cari au întrunit mai multe voturi. Iar Împăratul, evident inspirat din Carloviț și fără de a fi contrazis de guvernul său unguresc din Ardeal, a numit la 5 Februarie 1848 episcop pe cel din coada listei, pe Andreiu Șaguna, sfințit apoi întru episcop la Carloveț în memorabila Duminecă a Tomii din 1848, când alergau Românii din Ardeal spre Blaj...

Cine nu vede mâna Provedinței care, peste capetele oamenilor, contra voinții lor, făcând la aparență pe placul dușmanilor, conduce destinele națiunii române deadreptul spre mântuirea din robie și înălțarea la o splendoare nevisată.

«Tu, Doamne, știi — a exclamat Șaguna în acea memorabilă Duminecă a Tomii în fața altarului din Carloveț — că înspre scopul meu a alergă dolesc. Pe Românii transilvăneni din adâncul lor somn să-i deștept și cu voie cătră tot ce este adevărat, plăcut și bun să-i trag! Tu, Doamne, umbrește-mă cu puternicul Tău scut!»

Cuvinte profetice de măreție epică, constituind programul pe care l-a înfăptuit în întregime.

Din Carloveș, negreșit pe deplin orientat în cele politice de Patriarhul care se bucură de mare trecere până la cel mai înalt loc, a alergat Șaguna acasă, aproape deadreptul pe Câmpul Libertății dela Blaj, luând acolo la 3/15 Maiu conducerea destinelor națiunii române și umbrit de puternicul scut al lui Dumnezeu a împlinit juruința dela Carloveș: A deșteptat Românii transilvăneni din adâncul lor somn, înălțându-i cu voie către tot ce este adevărat, plăcut și bun! De aici înainte aproape un sfert de veac al istoriei noastre este împletit cu numele lui Șaguna.

Frământările epocale ale anilor 1848/49 au scos la iveală o serie de bărbați provedințiali, cari au determinat pentru veacuri istoria neamului românesc. Dar afară de Șaguna, toți ceilalți, în frunte cu Avram Iancu și Simeon Bărnuțiu, au apărut ca niște meteori strălucitori, ca să dispară îndată, lăsând în urmă-le numai lunga dâră de lumină, care luminează încă. Șaguna însă a rămas pe firmamentul nostru ca un soare, până da apusul lui, încălzind într-una, fructificând — vorba poetului — «agri înțeleniți» și aducând rod după rod, până și-a înfăptuit programul vieții și încheiat misiunea.

* * *

Și-a creiat un cler, care a devenit vertebra consolidării noastre naționale pe toate terenele vieții publice. Și ce va să zică aceasta vom înțelege când ne vom da seamă, că între condițiile puse predecesorului său în scaunul episcopesc eră și punctul: «să nu sfințească preoți de aceia, cari nu știu ceti și scrie, nu cunosc catehismul și cele 5 specii ale aritmeticeii!» Câtă deosebire între clerul pe care l-a găsit, când a venit ca vicar general și cel pe care ni l-a lăsat în urmă-i, când a închis ochii după un sfert de veac! În prima sa circulară a trebuit să atingă luarea aminte a clerului cum trebuie să se îmbrace și pieptene când se prezintă în public, cum să se comporte, cum să se îndeletnicească în cetirea Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți, cum să cetească și învețe «catehismul» de rost, iar când a dispărut din mijlocul nostru ne-a lăsat un cler, care și afirmă cu demnitate locul între clerurile celorlalte Biserici din Ardeal, cari priviau în urmă-le la o desvoltare de multe secole.

Și-a reorganizat Biserica din temelie, reintroducând sinodalitatea, care se pierduse în veacurile de urgie, a restabilit locul și rolul mirenilor în organizația Bisericii și când a ajuns Biserica să poată sta pe temeiurile proprii, i-a eluțat independența, ridicându-o la rang și putere de Mitropolie autocefală, dându-i cu ajutorul sftnicilor săi o organizație cum nu are nici una din Bisericile Răsăritului și pentru care cu drept cuvânt ne-au invidiat toate popoarele conlocuitoare. Când a închis ochii aveă Mitropolia dejă două Episcopii sufragane, iar pentru alte două Episcopii eră dejă temelia gata pusă, încât au așteptat numai momentul propice pentru a fi chemată la vieață.

Abiă se potoliră valurile grozavului rășboiu civil, când pe vremea celei mai aprige censuri a reușit să înființeze Tipografia diecezană (astăzi: Arhidiecezană) ca să satisfacă trebuințele sufletești ale poporului său. Este enorm ce a produs această tipografie. Și astăzi mai trăiește poporul nostru la sate în mare parte din produsele acestei tipografii. Nu ediții de speculă, ca la tipografiile profesionale, ci tot cărți de care aveă trebuință poporul pentru a înainta în cultură. Sute de mii de Catehisme, Abecedare, Istorioare biblice și manuale de învățământ populare cu preț de vre-o câți-va creițari exemplarul, a împrăștiat în popor această tipografie, zeci de mii de cărți bisericești, dela Ceaslov și Minee începând până la frumoasa Biblie ilustrată, pe cari le găsim și astăzi, chiar și în comunele cele mai ascunse din munți.

Doi ani în urmă a pornit în această tipografie ziarul «Telegraful Român», care apare și astăzi în aceeași tipografie, după «Gazeta Transilvaniei» cel mai vechiu organ de publicitate al nostru, împlinind acum memorabila vârstă de LXXI ani. Că ce înseamnă un organ de publicitate, care apărea sub îngrijirea sa personală, în care a plasat atâți articoli proprii, nu e nevoie să spunem. Toate frământările noastre de 7 decenii se răspândesc în coloanele acestui ziar, poate singurul la noi, a cărui redactare a fost în tot timpul la adăpostul grijilor materiale!

Tot în această tipografie a scos Șaguna peste 50 lucrări științifice, având cam jumătate din ele pe însuși Șaguna ca autor. Sunt cărți a căror apariție o justificau pe deplin trebuințele momentului, dar sunt și cărți, cari și-au stabilit de mult

locul în literatura universală, cum este d. e. «Compendiul de drept canonic», apărut mai târziu și în traducere germană și rusească. Prin această activitate prodigioasă și-a asigurat Șaguna locul în lumea savanților, revărsându-se gloria lui asupra Bisericei ce reprezintă. Prin activitatea lui a ajuns tinera Mitropolie a Ardealului să însemne mai mult în lumea răsăriteană, decât multe Mitropolii bogate și cu trecut de veacuri.

* * *

Dar n'a fost unilateral numai al Bisericei sale, ci deopotrivă și al națiunii întregi, pe care nu a scăpat-o nici un moment din vedere.

Dovadă «Asociațiunea» noastră, pentru literatura română și cultura poporului român, înființată imediat după ce a început să slăbească teroarea absolutistă, inaugurată pe urmele sângerosului războiu civil, oprind orice mișcare liberă și întrunire a cetățenilor. Tot Șaguna a stat la leagănul acestei «Asociațiuni», ca întemeietor și președintele prim, împlinind prin aceasta un vechiu dor al Românilor, voioși nu numai a-și organiza energiile în activitate culturală și mai ales socială, ci și de a intrupă într'un singur așezământ stăruințele de unitate și solidaritate națională, la adăpostul tuturor veleităților particulariste, cari rezultau în mod firesc din împrejurările acelor zile. Și «Asociațiunea» noastră și-a împlinit splendid menirea, închegându-se pe urmele ei o societate românească cu cultură românească și cu aspirațiuni distincte românești.

Ca să înțelegem ce va să zică aceasta, trebuie să ne dăm seamă, că în jumătatea veacului trecut încă nu aveam o viață socială românească în Ardeal. Toate orașele cu aristocrația și burghezimea lor bogată din Ardeal erau absolut străine. În cele mai multe din aceste orașe (de pe așa zisul: Fundulegiu), nici n'aveau Români drept înainte de 1848 a fi proprietari de casă. Puținii cărturari români — de burghezime nu putea fi încă vorba — din aceste orașe, trăiau izolați sau trebuia să se afilieze vieții sociale străine. De viață socială românească nici urmă nu era. Unde s'a pomenit vre-un «bal românesc» sau «concert românesc» în acea lume străină, în care par'că îți era și greu să spui că ești Român. Doar «Români» erau numai țărani «proști» dela sate. Orașele erau înfeodate parte culturai germane pe pământul Fundului regesc

și în așa zisele confinii militare, în restul Transilvaniei culturai ungurești, iar în Banat culturai sârbești. O viață socială și culturală românească în aceste orașe pareă mai mult decât o utopică. «Asociațiunea» a pus temeliile vieții sociale românești. Adunările ei, cu conferințele ei, cu balurile și concertele ei, întrunind în câte-o localitate întreaga pătură cultă românească a țărișoarei, luau proporția unor mari evenimente naționale nu numai pentru ceice luau parte, ci și pentru cei din depărtări, cari așteptau cu atențiune încordată rapoartele și dările de seamă despre aceste adunări. Erau doar manifestațiunile de viață proprie ale unui popor, care cu 15—20 ani mai înainte eră numai «tolerat» în patria sa, oprit a se întruni și considerat nedemn de libertate și incapace de cultură proprie.

* * *

Deosebită atenție a dat școalei, isvorului de viață al poporului român renăscut. N'am o statistică la îndemână, dar nu încape îndoială că numărul școalelor înființate la îndemnul lui și cu ajutorul lui întrece binișor cifra de o mie, începând dela școalele primare până la licee și la temeinica reorganizare a institutului teologic și pedagogic. Dar mai mult decât școalele înființate, înseamnă setea de lumină trezită în poporul român sub farmecul individualității lui Șaguna. E poate cel mai emoționant capitol al epocii șaguniane curentul care a cuprins pe Români ca un vârtej de a trimite copiii la școală. Nu este sat românesc destul de ascuns în munții Ardealului, unde să nu fi pătruns acest vârtej. Din toate părțile roiau băiețandrii de 10, 12, 14, 16 ani și mai bătrâni, cari părăsiau vitele cu a căror pază se îndeletniciseră până atunci. Cu desăguții în spate, conținând indispensabile primenele, produse ale industriei de casă, cu o pâne subsuoară și un sfaņ în șerpariu, coborau la «orașe», unde căutau «gazdă» ca să între în serviciu pe lângă condiția de a putea merge și la școală. Curățiau hainele și lustruiau ghetele stăpânului, repeșind în gând lecțiile de școală. Mai târziu înaintând în studii, ajungeau meditari și guvernori pe lângă copiii aristocrațiilor și burghezilor bogăți, bine înțeles străini. Nu eră în întreg Ardealul școală germană sau maghiară, unde acești elevi români, cari se susțineau la școală din puterile proprii, cari mai trimeteau și acasă câte ceva din prisosul câștigului lor, să nu fi fost «primii eminenti», elevii cei mai

conștiențioși, cu lucrările mai exacte și mai curate. Ochii de părinte ai lui Șaguna îi urmăria cu drag, le sta în ajutor cu sfat și vorbă bună, iar când ajungeau la studii mai înalte, la facultatea de drept din Sibiiu, se îngrijia și de educația lor socială, pentru că îi plăcea să se mândrească cu ei.

Prin anii 60 după conferința națională, după întemeierea «Asociațiunei», după restabilirea sinodalității, pe vremea când dieta Transilvaniei se întrunea în Sibiiu, trăia tinerimea română dela studii o adevărată epocă de renesanță. Studenții români dela facultatea de drept își aveau uniforma lor națională: cioareci albi, tunică albastră, togă neagră sau albă și cisme cochete cu tureci scurți à la Mihaiu Viteazul, (le ziceau: călționi). Își aveau cântecile lor, dansurile lor. De atunci datează dansul de coloană: «Romana», care nu putea lipsi la nici un bal de elită, devenind tinerimea română vertebrul vieții sociale în Sibiiu, cu vechea lui cultură germană. Și exemplul din Sibiiu prindea și în celelalte orașe.

Această tinerime academică eră garda de onoare a lui Șaguna, de care grijea Șaguna cu sollicitudinea unui părinte iubitor. Le da ajutoare să se echipeze, le da învățătură de bună cuviință și de comportare socială și îi introducea în societatea de elită a acestor zile mari, când trăia Șaguna în cei mai buni termeni cu guvernatorul Ardealului.

Câte speranțe, câte așteptări sanguinice, frânte apoi brusc, când într'o zi Împăratul silit să-și calce jurământul — pentru care l-a și pedepsit amar neînduplecata soarte — a aruncat autonomia Ardealului pradă poștei de anexiune maghiare. Pentru tinerimea acelor zile o catastrofă din cele mai mari. Numai puțini s'au putut acomoda nouilor împrejurări, mulți și-au încheiat zilele în neagră apatie sau în ospicii de nebuni, iar restul a trecut Carpații în tinerele Principate unite, împlinind acolo opera națională, pentru care acasă, în patria mai restrânsă, nu mai aveau putere. Și această trecere a Carpaților și-a avut rostul său!

A trebuit să treacă vreme, multă vreme, până ce s'a putut ridică altă generație, adaptată împrejurărilor mari, ca după această tristă epocă a amarelor decepții, să pornească din nou la asalt și să ducă pas de pas cauza sfântă a poporului român din Ardeal și Banat spre isbândă!

Politica lui Șaguna a preocupat mult, atât pe contemporanii săi, cât și pe biografii și comentatorii săi, căutând fiecare să-l aprecieze și judece din unghiul său propriu de vedere și nici până astăzi nu s'a cristalizat o judecată definitivă, cu toate că icoana ce ni-o prezintă vieața și opera lui Șaguna este foarte clară și ușor de priceput.

El și-a creat prin vrednicia sa proprie o poziție distinsă și a avut un rol important în monarhia habsburgică, dar n'a fost nici când om politic în sensul propriu al cuvântului. El n'a fost sectarul nici unei doctrine de stat și nu și-a frământat creerii cu probleme de drept public. El a fost exclusiv omul bisericii sale și al poporului său. Pentru biserică și popor a muncit și jertfit, dar problemele de stat nu-l preocupau. El vede și înțelege perfect, că monarhia se află într'un proces vertiginos de prefaceri, care nu depinde de oameni, ci este determinat de împrejurări și a căutat credincios singurului său program, cel proclamat înaintea oamenilor și al lui Dumnezeu în Dumineca Tomii 1848 la Carloveț, să deștepte pe Românii ardeleni din adâncul lor somn și să-i ridice cu voie către tot ce este adevărat, plăcut și bun, profitând pe cale dreaptă, morală și cinstită de fiecare situațiune, storcând pentru Români totul ce putea storce. O spune aceasta cu o adorabilă sinceritate într'o scrisoare către un prietin, când aseamănă pe Români cu oul de găină, pentru care este indiferent ce cloșcă îl cloște, găină, rață sau gâscă, pentru că din oul de găină tot puiu de găină iese. Lucrul de căpetenie este ca puiu să fie scos teafăr și bine îngrijit!

În politică nu este acela om mare, care voiește munți de aur pentru omenime, ci acela care își dă bine seamă de ceace poate și aceasta apoi o voiește cu voință de fier.

Șaguna n'a mers cu capul de părete. El nu s'a legat morțiș de autonomia Ardealului când aceasta a fost pierdută, nici de autonomia națională, când evoluția monarhică trecuse peste ea la ordinea zilei, nici de dieta din Sibîiu, când s'a înecat în noianul evenimentelor. Nu s'a pus nici pe punctul negațiunii față de dieta din Budapesta. El știa prea bine, că toate aceste sunt probleme, a căror rezolvire stă afară de cercul lui de putință. De aceea toate aceste schimbări îi erau aproape indiferente, gândul ce-l preocupă eră să deștepte și întărească în fortărețe poporul

său și biserica, ca să poată supraviețui toate acestea — precum cu ajutorul lui Dumnezeu le-am și supraviețuit.

Afară de corectitatea și onestitatea sa personală, la care ținea morțiș între toate împrejurările, avea un singur punct fix: Credința neclintită față de tron. Și aceasta eră de tot firesc. Una pentrucă zăcea în tradiția poporului român din Ardeal, care mai ales dela Iosif II încoace așteptă vindecarea tuturor relelor dela «Inălțatul Impărat», alta că el, ca arhiereu aparținător bisericii răsăritene, trăia — a-și putea zice — în dogma supunerii neclintită față de înaltul tron, doar nu avem în biserica noastră un singur serviciu, în care să nu se împletească fervente rugăciuni pentru înălțatul Domnitor și izbânda armelor lui asupra protivnicilor și în fine — dar nu cel din urmă motiv — Șaguna avea o vedere cu mult prea clară, decât să nu înțeleagă, că în mijlocul marilor și sguduitoarelor prefaceri prin cari trecea monarhia eră Impăratul singurul punct stabil, care dacă se prăbușește se prăbușește totul. Doar singurul cheag care ținea monarhia laolaltă eră Casa domnitoare între atâtea tendințe centrifugale, cari au acționat neîncetat din momentul când s'a infiripat monarhia: când după cataclismul dela Mohács a moștenit Habsburgul deodată două coroane, pe cea uugară și cea bohemă, până în zilele noastre, când sub greutatea războiului mondial s'a cutropit tronul Habsburgilor, diferențiându-se fără nici un regret teritorul unitar de altădată în șapte țeri suverane.

* * *

Intreaga stare sufletească a lui Șaguna ne-o reoglîndește clasic proiectul său de blazon, pe care l-a scris la 1850, când, decorat cu crucea ordinului Leopoldin, a primit rangul de Baron:

«Pe una din cele 7 coline pe fond albastru — scrie Șaguna — stă struțul pe un picior, ținând cu celalalt un glob. Cele 7 coline au însemnătatea celor 7 virtuți creștinești: a smereniei, milostivirei, nevinovăției, iubirei deaproapelui, a cumpătului, blândeței și trezviei, a căror observare mi-am pus de scop. Struțul ținând cu piciorul un glob înseamnă privegherea cu care mi-am dat silința în vremile nu de mult trecute să susțin neclintită credința și alipirea Românilor ardeleni către Monarhul lor, moștenite din străbuni».

Cuvintele acestea simple au valoarea unei mărturisiri intime, care ne desvălește marele lui suflet până în cele mai ascunse cute...

Iată, acesta a fost Șaguna în politică ca și în întreaga viață publică. Și a fost așa conștient, consecvent, convins și neclintit. Observând pentru sine cu rigoare virtuțile creștinești, a cultivat statornic credința și alipirea poporului său către Monarh, obținând astfel totul pentru poporul său și biserica sa între împrejurările date. Mai mult nu se putea obține pe nici o cale. Mai puțin da. Iar împrejurările date erau independente, nu numai de voința lui, ci și de a Monarhului și a tuturor sfetnicilor lui mari și mici. Doar evenimentele își au logica lor și cumințenia politicei este a prinde din fiecare situație supremul ce se poate prinde. Șaguna nu a refuzat nimic din ce i s'a oferit pe cuvânt că putem avea mai mult. Dovadă «Asociațiunea» noastră. Guvernatorul Lichtenstein, luând în primire petiția prezentată de Șaguna relativ la înființarea «Asociațiunii», răspunde că nu se poate admite o «Asociațiune», care se izolează în mod ostentativ de toate celelalte naționalități din țară «servind exclusiv tendențe naționale», — «Asociațiunea» eră contemplată ca o societate exclusivă a Românilor, din care alții nu pot face parte. Șaguna, neputând înlătură piedeca ce i-se puneă în cale, a evitat-o, introducând în statute dispoziția că «membri pot fi de orice religie și nație». Un doctrinar în ale politicei, fiind vorba de literatura română și cultura poporului român nu admitea una cu capul această dispoziție. Șaguna a făcut concesiunea, proclamând membri de onoare ai «Asociațiunei» pe lângă 24 Români și 3 străini, cari s'au binemeritat pentru Români. Rezultatul a fost că «Asociațiunea» s'a înfăptuit, pregătind unirea sufletească și solidaritatea socială, pe când doctrinarul, care cere totul sau nimic, trebuia să aștepte alte vremi, cari puteau întârziă mult spre marea și poate chiar ireparabila pagubă a națiunei.

Dar cea mai grandioasă operă legată de numele lui Șaguna, totodată dovada cea mai strălucită a profunde sale concepții și prevederi politice, este constituția reprezentativă întemeiată pe votul obștesc, nu numai pentru că a știut contopi în mod armonic prescripțiile canoanelor cu postulatele moderne ale democrației, chemând Biserica la nouă viață susceptibilă de progres în conformitate cu trebuințele zilelor noastre, dar

și pentru că el, care a dispus ca nime altul de plenitudinea drepturilor arhieresti în Biserică, a înțeles nu numai cât bine se poate face cu această plenitudine de drepturi Bisericii și poporului păstorit, dar și că ce primejdie poate deveni această plenitudine de drepturi, dacă va fi pusă în mâni nepotrivite sau dacă vor veni vremuri, pe cari le presimțise, când omul singuratic, oricât de sus pus ar fi el, nu mai poate face față primejdiilor. A depus deci toată puterea, dar și toată răspunderea, în mâinile poporului, convins că astfel creiază o fortăreață inexpugnabilă, introducând în sufletul fiecărui singuratic membru conștiința vie a drepturilor, dar și a datorințelor. Știa prea bine, că nu legea votată și depusă în arhiva statului, ci conștiința dreptului care trăește viuă în sufletul fiecărui cetățean, este pavăza cea mai puternică. Un singuratic poate greși, dar un popor — când e vorba de interesele sale vitale — nici odată, pentru că instinctul său sănătos îl apără în momentele decizive.

Sublim rămâne în istoria noastră momentul, când la 16/28 Septembrie 1868, deschizând Șaguna congresul național-bisericesc, întrunit pentru votarea Constituțiunei bisericesti, zice între altele:

«... Astăzi — când ți-a venit ție, noule Ierusalime, iarăși lumina și mărirea Domnului peste tine a strălucit — depun cu desăvârșită odihnă sufletească toată competența legislativă și administrativă a Bisericii noastre naționale în mâinile congresului prezent și a celor viitoare congrese, cari singure sunt reprezentanțele legale și canonice ale întregii noastre provincii mitropolitane, prin urmare competența de a duce și conduce trebile administrative, economice, bisericesti, școlare și fundamentale.

«De astăzi încolo depun și responsabilitatea pentru ulterioara soartă a Bisericii în mâinile acestui Congres și a celor viitoare și mă mângăiu — căci citez să zic — că nu în deșert am alergat, nici în deșert m'am ostenit, că n'am alergat ca și când n'ași fi știut unde alerg, nici am dat războiu, ca și cum ași fi bătut văzduhul, că luptă bună m'am luptat, curgerea am plinit și credința am păzit...»

Moment de o măreție epică mai grandioasă cu greu ne oferă istoria.

Poporul român, în epoca ce a urmat, alungat fiind din toate pozițiile legale ale vieții publice de stat, s'a retras în fortăreața sa bisericească creiată de Șaguna și întărindu-se mereu în credința și în dragostea lui pentru neam și lege, a rezistat cu succes tuturor atacurilor dușmane, supravețuind învingător toate încercările de a-i stinge conștiința națională și a-i impune una străină de ființa lui, de trecutul lui și de aspirațiunile lui.

* * *

Dacă nu aveam această constituție, această fortăreață inexpugnabilă, cine poate spune: Câți Români și ce fel de Români mai găsiă aici mândrul Dorobanț, trecând victorios falnicii Carpați, cari ne-au despărțit politicește atâta amar de vreme?!
Aici rezidă marea importanță decisivă a operei lui Șaguna în evoluția noastră spre lumină și libertate!

Ne închinăm în fața umbrei lui luminoase, aducându-i omagii de venerațiune și recunoștință.

Către lună.

*Cum bate luna 'n geamul meu acum
Și-mi umple casa de o dulce vrajă,
Imi vine-a crede că s'a pus de strajă
Să-mi țină pază, ca 'ntrecut, la drum.*

*Sărmană lună, vechiu și scump tovarăș,
Tu ai rămas tot visătoarea veche
Și crezi că sunt și astăzi cu păreche,
Unde mă vezi privind spre tine iarăș.*

*Dar eu te caut și te chem să vii
In camera-mi pustie și săracă
Să 'nseninezi vieața mea posacă,
Făcându-mă să cad în reverii.*

*Cu farmecul luminei ce reversi
Vreau ca să-mi schimbi iubirea dureroasă
In amintire dulce, luminoasă —
De lacrimi ochii mei să fie șterși.*

Ion Băild.

Don Quichotte.

Aseară, Don Quichotte, mi-ai răsărit în gând,
Mai trist ca altădată și cu privirea moartă,
Aseară, Don Quichotte, mi-ai răsărit în gând:
Vestmântul tău în sărențe, iar pauza ta spartă.

Mai trist ca altădată și cu privirea moartă,
Cuvântul tău pe buze șoptiă ca un zefir —
Și, trist ca niciodată și cu privirea moartă,
Treceau surâsuri stinse pe fața de martir.

Cuvântul tău pe buze șoptiă ca un zefir,
În ochii tăi de noapte nimic nu străvedeam...

Dar sufletu-ți prieten în mine-l culegeam...

O, sufletu-ți prietin cu drag îl culegeam!...

Aseară, Don Quichotte, povestea ta 'nuiă,
Înfiorând tăcerea ce 'n mine 'nmărmuriă
Și-adâncuri neștiute din suflet — mi-au cântat
Isbânzile eterne din sufletu-ți bogat...

... Și dacă-au râs de tine în nebunia lor,
Disprețul tău plutească asupra tuturor —
Îmbracă-te 'n mândria ghețarului polar,
Când gloata nu 'nțelege — o, tu, visionar...

Avântul fantaziei deasupra lor te-a pus,
Cum vulturul domnește în lumile de sus, —
Când larga ta iubire cu ei nu te-a 'nfrățit,
Ia-ți darul tău zadarnic ce nu l-au prețuit...

Tu i-ai învins prin suflet! Oricât vor râde ei,
Zâmbește tu cu milă sârmanilor pigmei...
Veș crește și mai mare în pustnicia ta,
Cum palmierul crește senin, în Sahară...

Aseară, Don Quichotte, povestea ta 'nuiă,
Înfiorând tăcerea ce 'n mine 'nmărmuriă
Și-adâncuri neștiute din suflet — mi-au cântat
Isbânzile eterne din sufletu-ți bogat...

George Dumitrescu.

Discurs de deschidere

rostit la adunarea generală a „Asociațiunii“, ținută în Timișoara, la 28 August 1923.

Onorată adunare generală!

Sunt 19 ani de când membrii vechei noastre societăți culturale n'au mai avut prilej să se întrunească în adunare generală la Timișoara. De atunci s'au întâmplat multe și mari schimbări în vieța omenirii și a neamului nostru. Eu nu voi stăruî aici și acum asupra acestor schimbări. Las aceasta în sarcina altora de mai târziu.

Nu pot însă să nu exprim sentimentele de mulțumită față de providența dumnezeiască, care a făcut, ca astăzi, când se împlinesc șapte ani dela intrarea României în războiul pentru întregirea neamului, putem să ținem adunarea generală în frumoasa capitală a Banatului, aparținător Coroanei României, unit pe veci nedespărțit cu țara mamă.

Insemnătatea locului și clipei de față ne face să privim puțin mai departe înapoi, pentruca dându-ne astfel seamă mai bine de calea ce-am parcurs până acum, să ne știm orientă cu atât mai bine în viitor. Ne aflăm, doar, în inima classicului Banat, atât de bogat în amintiri neșterse pentru noi Români.

Aici, mai mult decât în altă parte a pământului românesc, s'au purtat lupte și s'au pornit acțiuni de cea mai mare însemnătate pentru neamul nostru întreg.

Pe aici a venit împăratul Traian al Romei să cucerească Dacia străbună.

În aceste regiuni se păstrează și astăzi mai multe numiri romane de localități și râuri, ceea ce e dovada cea mai grăitoare că noi n'am părăsit niciodată aceste locuri și în urmăre, suntem băștinași. Au toată dreptatea Români și îndeosebi Bănățenii nostri să spună în dialectul lor: «Noi ni-s acas'!»

Cu toată vitregimea vremurilor vrăjmașe, ne-am afirmat noi Români și aici în Bănat. Căci, dacă e vorba de vitejie, apoi puține nume se pot pune alături de Pavel Chinezul, eroul de pe Câmpul Pâinii dela 1479, comitele Timișoarei și banul Severinului, — ôri de generalii Doda și Drăgălina, acesta mort nu de mult, sub ochii noștri. Dascăli, iarăși puțini se pot ase-

vrăna cu un Constantin Loga, Dumitru Țichindeal și alții, cari — Bănățeni și ei — au întemeiat școala normală din Arad la 1812. Poeți și literați Ioan Popovici-Bănățeanu, Victor Vlad Delamarina. Și unde vom afla un doctrinar politic, sociologic și filosofic mai puternic decât neuitatul Aurel C. Popovici? Inzestrat cu o cultură din cele mai alese, el a îndrăsnit să critice întreaga civilizațiune modernă și să deosebească binele de rău, aparențele înșelătoare de fondul adevărat, naționalismul adevărat de falsa democrație.

Nu putem retăcea, fiind vorba de Bănat, vrednicia deosebită a acestui minunat colț de țară pentru vechia noastră societate culturală. Fiind nevoiți la 1895 să eliminăm din titlul nostru cuvântul «transilvană» la ordinul expres al stăpânilor noștri de atunci, am rămas cu titlul general de astăzi: «Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român», titlu sub care poate intra întreaga mișcare culturală și literară a țării. La 1896 am și făcut întâiul pas în direcția aceasta «coborând coasta munților și înaintând spre marginile extreme ale țărmului ocupat de neamul nostru», cum spuneă în adunarea generală din Lugoj neuitatul nostru președinte Ioan Micu Moldovanu. Urmașul său în scaunul presidial al «Asociațiunii», inimosul Român bănățean, adâncul cugetător Dr. Alexandru Mocsonyi, spuneă și mai hotărât că «prin aceasta se dărâmă un zid de despărțire între frații de același neam, setoși de aceeași cultură. «Asociațiunea» noastră în această adunare se desbracă de caracterul ei provincial și proclamă principiul solidarității naționale pe terenul cultural».

Aici e locul potrivit să amintim și meritele neperitoare ce și le-a câștigat pentru neam și îndeosebi pentru «Asociațiunea» noastră un alt distins fiu al Bănatului, fostul prim-secretar și apoi membru de onoare Dr. Cornel Diaconovici, mort abia de câteva zile.

După studii temeinice făcute la universitatea din Budapesta, el înființează, susține și conduce dela 1885, timp de 10 ani, revista «Romänische Revue», care a adus multe servicii prețioase cauzei noastre naționale. Între anii 1890 și 1892 e secretarul comitetului nostru național. În 1894 el e directorul ziarului «Dreptatea» din Timișoara, pentruca doi ani mai târziu, în 1896, să între, cu toată vigoarea bărbăției, în slujba institutului de credit «Albina»

și apoi «Asociației» noastre ca «prim-secretar» al ei. Intrând în slujba ei, el începe lucruri mari, aproape uriașe: «Enciclopedia Română», pe care fiind sprijinit de un mare număr de cărturari români, atât din Ardeal, cât și din Regat, la 1903 o termină cu bun succes spre mulțumirea tuturor celorce au folosit și folosesc încă această lucrare unică până acum. Mai departe el reorganizează despărțămintele noastre și creiază altele nouă, mai ales în patria sa, în Bănat, — chiamă la viață rodnică secțiile noastre științifice-literare, inițiază «Biblioteca populară a Asociațiunii», care de atunci încoace a apărut într'o serie de peste 110 de numere, — apoi prin o loterie, prin subscripții publice și alte mijloace în aflarea cărora eră foarte dibaciu, el are nespusa mângăere de a vedeă ridicându-se pe timpul secretariatului său cele două palate ale «Asociațiunii» noastre din Sibiu, dintre care unul, cel dinspre strada Șaguna, e dat în chirie, iar celalalt, dinspre parc, e folosit ca Muzeu și Bibliotecă. Nu se pot preful îndeajuns meritele lui nici în ce privește întemeierea «Solidarității» băncilor noastre românești din Ardeal, precum și a organului lor de publicitate «Revista Economică». Nu e mirare deci, că dându-și seamă de tot binele nemărginit făcut neamului și îndeosebi societății noastre, membrii nostri l-au proclamat cu unanimitate membru de onoare la 1906. În acest an a părăsit Ardealul, pentruca să se pună în slujba Țării mame, la București, unde a întemeiat «Banca Carpaților» și «Muntele de pietate», cea dintâiu ca institut de legătură economică cu Ardealul, cea din urmă o instituțiune umanitară, contribuind cu beneficiul ei cu 40% pentru «Crucea roșie» a Țării Românești. Nu e locul să amintim aici de suferințele și mizeriile la care a fost expus în timpul din urmă, dar cred că e locul cel mai nimerit să zicem din adâncul sufletelor noastre: În veci pomnirea lui!

Revenind acum la Bănat, al cărui distins fiu a fost și mult regretatul Dr. Corneliu Diaconovici, mai adaugăm, că nu este un ținut mai plin de cântece, de farmec, de frumusețe, de viçoare românească decât acest ținut. Concursul de coruri bănațene, aranjat cu acest prilej, dovedește acest lucru.

Un lucru de mare însemnătate sunt binefacerile multe și mari cu cari Bănatul a întrecut alte regiuni românești.

Aduc o singură dovadă din cele multe. Și anume, când acum 100 ani pandurii Domnului Tudor Vladimirescu, celui ucis de Grecii lui Ipsilanti, au fost nevoiți să se refugieze dinaintea prigonitorilor, aici în Bănat au aflat inima primitoare și mâni frățești darnice. Cei mai mulți Olteni, năpăstuiți din Gorj, din Mehedinți și din celelalte județe ale Olteniei, aici au aflat un adăpost sigur. Chiar și în timpul din urmă Bănatul a arătat o bunăvoință specială pentru instituțiunea noastră, acordându-ne cercul militar-civil din localitate, la recomandarea dlui general Găvănescu, un ajutor de 5000 Lei.

Aveți dară dreptate, frați bănațeni, să ziceți: «Banatu-iruncea».

Năzuiți a rămâne tot fruntea și în viitor! Fiți ceea ce ați fost și până acum: luptători aprigi și neadormiți pentru drepturile neamului nostru de multe ori atinse ori chiar jignite de alții, păstrători și chivernisitori ai tuturor comorilor noastre naționale, avangardă glorioasă a culturii și civilizațiunii noastre românești.

Cu asemenea convingeri și sentimente, în anul semicentenarului morții nemuritorului nostru întâiu președinte și mare organizator Andreiu Șaguna, precum și în acela al centenarului morții întemeietorului învățământului național românesc Gheorghe Lazăr, declar a șasezeci și doua (62) adunare generală a Asociațiunii de deschisă, salut cu tot respectul în această adunare festivă pe reprezentantul guvernului, dl prefect al județului Timiș-Torontal, Dr. Iuliu Coste, pe dl primar al orașului Timișoara, Dr. Lucian Georgevici, pe înaltul cler român, pe reprezentanții societăților culturale surori, anume: Liga culturală, reprezentată prin dl profesor Tzoni, — Centrala caselor naționale reprezentată prin dl colonel Manolescu, — Fundațiunea culturală «Principele Carol», reprezentată prin dl Nedelcu și pe reprezentanții armatei române, în frunte cu dl colonel Stefani.

În momentul istoric de astăzi, când se împlinesc 7 ani dela intrarea României în războiu, am onoare a Vă propune, să adresăm M. S. Regelui și președintelui nostru de onoare Ferdinand I, o telegramă omagială de felicitare.

Sonetul resemnării.

Când vezi nădejdea ta cum se destramă
Precum lumina zilei către seară,
Când vezi că toate sunt făpturi de ceară
Ce se topesc și nici nu bagi de samă,

Când răsvrătirea ta cu glas de-aramă,
Voind Destinului schimbări să ceară,
E sugrumată de cumplita gheară
A nepăsării ce mereu dăramă, —

Atunci, sărmane om, — școlar în viață —
Urmează ultima înțelepciune:
Obişnuit cu jertfa renunțării

La orice bun, în orice dimineată, —
Găsind că totul e deșertăciune,
Imbracă-te în haina resemnării.

George Dumitrescu.

Bemol.

Vii prea târziu:
— grădina mea-i rugină și pustiu...

Și totuș — ieri —
înfiorate
de goana clipelor ce trec,
crengi încărcate
de dulci poveri
te așteptau și te chemau, foșnind în vânt,
te așteptau plecate la pământ:
ca rodul lor de aur să-l culegi...

Vii prea târziu...
Aiurea 'ndrumă-ți pașii tăi pribegi! —
Vreau iarna singurel să mi-o petrec...

George Voevidca.

David Urs de Mărgineni.

— Biografie scrisă pentru poporul român —
de Victor Lazăr.

I.

Un popor dovedește, că e vrednic de a trăi liber și prin aceea, că cinstește amintirea celorce au muncit pentru mântuirea lui de robia trupească și sufletească, și le urmează pilda. Unul dintre fruntașii noștri, care și-a împlinit cu vârf și îndesat datoria ori unde a fost pus, în fața dușmanului patriei ca și în fruntea așezămintelor noastre culturale, a fost și baronul *David Urs de Mărgineni*.

Eră în 1916, când ceice i-au cunoscut și prețuit munca pentru binele neamului, se pregăteau să serbeze amintirea împlinirii celor o sută de ani dela nașterea acestui vrednic Român. Pușin s'a putut face atunci, căci războiul uriaș eră în toiu, iar frații din vechiul Regat se pregăteau pentru lupta cea mare a desrobirii neamului românesc de sub jugul străin. Nouă nu ne este însă ertat să ne mulțumim cu pușinul ce s'a putut face atunci. Pilda vieții lui David Urs este prea înălțătoare și prea îndemnătoare la săvârșirea de fapte bune pentru binele neamului, pentruca să nu o punem în fața întreg neamului nostru. De aceea «*Asociațiunea*» noastră din Sibiu, cel mai mare așezământ pentru răspândirea culturii în păturile largi ale popoului român din Dacia superioară (Transilvania, Banat, Crișana și Maramurăș), s'a hotărât să publice între cărțicele bibliotecii ei populare și biografia (descrierea vieții) baronului David Urs.

II.

David Urs s'a născut la 1 Aprilie 1816, în comuna *Mărgineni* din Țara Făgărașului, ca vlăstar al unei vechi familii boerești. Țara Făgărașului a rămas până în veacul al cincisprezecelea de multeori tot unită cu Țara Românească (Muntenia). Nu e deci mirare, că în această parte a pământului românesc ne-a rămas și în vremurile grele ale stăpânirii străine, o țărănime mândră de trecutul ei liber și de drepturile câștigate prin vrednicia și vitejia ei. Nu e de mirare nici faptul, că multe din familiile boerești din Țara Făgărașului își aveau documen-

tele de moși și de drepturi încă dela vechii Domni ai Țării Românești, stăpânitori și acolo.

De familiile cele vechi, boerite de Domnii Țării Românești, se ține și familia Urs din Mărgineni. Diploma (documentul) de donațiune (dăruire) a acestei familii poartă data de 18 Iulie anul dela facerea lumii 6945 (dela Hristos 1437) și e dela Vlad al II-lea, Domnul Munteniei. Originalul scris în vechea limbă slavonă nu se mai găsește, dar e traducerea legalizată în limba maghiară și făcută după traducerea românească din anul 17..2, care sună astfel:

Intru Hristos bine credincios și bine cinstit și iubitor de Hristos: Ion Vlad Voevod cu mila lui Dumnezeu și cu darul dumnezeesc Domn și stăpânitor a toată țara Ungro-Vlahiei și al plaiurilor și Domn herțeg (duce) la Amlaș și Făgăraș, bine amvoit eu Domnia mea cu voință curată și luminată cu inimă bună, că am dăruit acest cinstit și preacinstit de acum încolo hrisov¹ slugilor mele Stan sin Tatul și Ursul și Radul Stan sin Băra și Godea întru stăpânirea satului în Mărgineni, celora și fiilor lor și nepoșilor lor și preanepoșilor lor până în vieața preanepoșilor fiilor lor le dăm în Mărgineni cu ocină, cu moară, cu pământ de arătură, de cosit, cu pădure, cu munți începând dela goștinit, dela oierit, dela vierit, dela muște sau albine, dela gloabe, dela dijmă, dela fânațe, dela poiană, dela poște, dela slujbe mari și mici, dela câte se află întru stăpânirea Domniei mele, din acestea toate dăm în Mărgineni. Pentru aceasta să nu îndrăzniți să faceți împărăchere, nici să-i globiți, nici nimica să nu luați dela slugile lor carii se vor trimite după milostenie sau după alte slujbe. Dară dacă se va înșelă cineva ca să-i zăbovească, acela mare rău și plata va luă ca un necredincios și și după moartea domniilor. Iară (dacă) Dumnezeu bine a voit ca să fie Domn Țării Românești sau din roada inimii sau din rudenii sau, pentru păcatele noastre, din alt neam sau seminție va ridică Dumnezeu Domn, de va întări și cinsti aceasta, să-l întărească Dumnezeu întru domnia lui. Iară de-l va strică, să-l strice Dumnezeu și să-l bată aicia trupește și în veacul cel viitor sufletește și să aibă împărtașire cu Iuda și cu Arie, cu fărdelegiuitorii Iidovi cari au strigat pentru răstignirea lui Hristos, sângele lui spre el și spre feciorii lor amin!

¹ Document.

Mărturie pentru hrisovul acesta a fost: jupân Voicul, jup. Tudor, jup. Nanul, jup. Stan, jup. Radul Borcea, jup. Nan Pascal, jup. Dimitrie Spătar, jup. Stoica Postelnic, jup. Simion Stolnic, Miclea Păharnic, Badea Comis, Stefan Logofăt.

Scriș în orașul Domniei Târgoviște, luna Iulie, zile 18, anul 6945.

Toți acești boieri din Țara Făgărașului, cari și mai înainte aveau ca cea dintâi îndatorire să sară înarmați de câteori patria eră în primejdie, au fost, în jumătatea a doua a secolului al 18-lea militarizați, adecă formați în companii militare și acestea în regiment. În secolul acesta, Turcii tot mai încercau să năvălească în Croația și Slavonia, în Banat și Transilvania. Afară de aceea ciuma și holera nu erau rari și de multe ori treceau dinspre răsărit peste frontierele nepăzite destul, aducând groază și moarte între oameni. Parte pentru apărarea de năvălirile turcești, parte pentru a împedecă trecerea boalelor, stăpânirea dela Viena a hotărât înfiinșarea de regimente grănițerești dealungul frontierei Banatului și Transilvaniei. Cel mai mare număr de *grănițeri* l-au dat și de data aceasta Români, din cari s'au format trei regimente curat românești: unul în Banat, unul în partea de miazăzi a Transilvaniei și unul în ținutul Năsăudului, iar în Banat încă unul amestecat din Români și Sârbi. La 1765, grănicerii din sudul Transilvaniei formară regimentul român l-iu de graniță și jumătate din el se compunea din Români din Țara Făgărașului, cealaltă jumătate din Români din județul Hunedorii și al Sibiiului.

În curând grănicerii au fost chemați să dea dovada vechei vitejii românești pe câmpurile de luptă: în 1788 contra Turcilor, apoi în rășboiul îndelungat contra lui Napoleon Bonaparte, rășboiul rămas în amintirea urmașilor sub numele de *tabăra de nouă ani*. Vitejia dovedită de regimentul acesta în lupta dela Aspern (1809) a făcut pe Napoleon să declăre, că cu o armată compusă din soldați ca Români din regimentul de graniță ar cuceri lumea întreagă. Și-au mai dovedit acest regiment vitejia și în anii 1848/49, apoi, ca regiment de linie, în 1859 și 1866, precum și în Bosnia și Herțegovina și în rășboiul cel mare, care ne-a adus unitatea națională.

Din acești boieri grăniceri s'a tras Urs și toată vieața lui nu și-a dat de rușine neamul.

După ce a terminat cu cea mai mare laudă școala din comună, fu trimis de comanda militară a regimentului la școala militară grănițarească din *Năsăud*, unde eră reședința regimentului al II-lea de grăniceri români. La 1 Iulie 1834, în etate de 18 ani a fost înrolat în regiment, la 16 Ianuarie 1835 a fost înaintat fruntaș, la 1 Maiu acelaș an caporal, la 16 Iulie sergent-major. La 1 Martie 1841 a fost avansat sublocotenent clasa a II-a, la 16 August 1848 sublocotenent clasa I-a, la 20 Octomvrie locotenent, luând apoi parte la războiul civil din 1848/49 în Transilvania.

În războiul civil — revoluțiunea — din 1848/49 Românii se găseau într'o situațiune foarte grea. Nobilimea maghiară din Transilvania, înțeleasă cu cea din Ungaria, voia cu totdinadinsul, ca Transilvania, care și-a avut totdeauna autonomia ei, adevăc administratiă proprie, veacuri întregi chiar principii ei, să fie unită cu Ungaria. Această unire ar fi însemnat pentru Români înăsprirea asupraii îndurate de atâtea veacuri, căci acum numărul Ungurilor asupraitori s'ar fi înmulțit cu cei din Ungaria. De aceea Românii au fost dela început contra unirii Transilvaniei cu Ungaria. La început împăratul din Viena părea că sprijinește pe Români, căci vedeă, că Ungurii vor să se rupă de Austria. Dar încurând împăratul începū să făcă pe voia Ungurilor, cari credeă că-l vor ajută contra Germanilor din Germania, aceștia doritori să unească țările nemțești ale Austriei cu Germania. De aceea împăratul porunci lui Puchner să asculte de ministerul unguresc din Budapesta și să nu se împotrivească uniunii Ardealului cu Ungaria. Urmarea a fost, că celele maghiare formate din nemeși și Săcui, precum și din Unguri veniți din Ungaria, au săvârșit cele mai grozave măceluri și tăciunării împotriva Românilor nearmați. Numai începând din Octomvrie 1848, împăratul a dat ordin comandantului trupelor din Ardeal să lupte contra Ungurilor și să primească și ajutorul Românilor. Cei din Viena văzuseră, că Ungurilor nu le arde de apărarea provinciilor germane din Austria, căci ei voiau desfacerea Ungariei de Austria.

Dar și după această schimbare întâmplată la Viena, starea Românilor eră tot grea, căci comandanti austriaci din Ardeal erau lipsiți de pricepere și lipsiți și de bani și de trupe. Pe de altă parte Sașii și puținii nemeși Unguri, cari rămăseseră credin-

cioși împăratului, lucrau mereu contra Românilor, pe cari îi acuzau că vor înființarea Daco-României, deci să nu li se dea arme. În astfel de împrejurări a fost nevoie de multă tărie sufletească și de multe jertfe, pentruca Românii să nu fie zdrobiți. Au și scăpat de peire, mulțumită și conducătorilor lor, între cari se numără de pe atunci și Urs.

Românii din regimentul român I de graniță ținură și ei o *adunare națională la Orlat*, 10 Septembrie 1848, hotărând înaintarea unei petițiuni către împăratul, dela care cereau libertate și egalitate personală și națională și o militarizare mai completă a comunelor de pe teritoriul regimentului. Ei își dădeau bine seama, ce școală minunată e armata mai ales pentru Român, al cărui pământ e totdeauna amenințat de lăcomia străinului. Cererea către împăratul a fost semnată de o comisiune compusă din șase delegați în frunte cu Urs.

În curând nu a mai fost timp pentru adunări și petiții, căci războiul civil se încinse cu toată furia. Săcuii porniră înarmați și cu carăle goale după ei asupra satelor românești, pe cari le prădară fără milă, le deteră foc, pe femei le batjocoriră, pe bărbați îi omorără. Împotriva lor se îndreptară deci mai întâiu trupele credincioase, între cari și grănițerii cu Urs. La 5 Noiembrie 1848 se dădeu lupta dela *Târgu-Murăș* și se luă cu asalt satul *Lörinczfalva*, unde regimentele compuse din nemeși și Săcuii fură bătute și puse pe fugă rușinoasă. Erau Săcuii, cari se întorceau spre ținuturile lor cu carăle încărcate de prada strânsă în satele românești. La 5 Decembrie, Urs ia parte la încăerarea dela *Ürmös*, la 22 Decembrie la lupta dela Hidig. La 23 Iulie 1849 se distinge în fruntea grănicerilor săi în lupta dela *Semeria* (județul Treiscaunelor), la 31 Iulie la *Kászón-Ujfalu*, iar la 1 August la *Bicsat*. Pentru vitejia deosebită, dovedită în luptă din urmă, Urs a fost decorat cu Crucea pentru *merite militare*.

III.

Revoluția din 1848/49 s'a terminat cu înfrângerea celor ce au vrut să rupă Ungaria de Austria și să unească Ardealul românesc cu Ungaria. Jertfele uriașe aduse de Români în acest războiu au rămas nerăsplătite, ba ei au avut durerea să vadă, că după abia cincisprezece ani sunt dați de nou pe mâna asupri-

toare a guvernelor din Budapesta. Mai mult încă, regimentele românești de graniță fură curând după potolirea revoluției desființate, nu numai pentru că s'a introdus serviciul militar obligator pentru toți, dar și pentru că stăpânitorii nu voiau să-i vadă pe Români organizați militărește.

Urs a rămas în armată și abiă în anul 1859 fu avansat căpitan clasa I, apoi maior la regimentul 52. Așa de greu avansau și cei mai vrednici Români în armata austriacă!

În anul 1859 izbucni un nou războiu între Austria și Italia, aceasta luptând pentru unitatea ei națională cu ajutorul armatei franceze. În lupta cea mare dela *Solferino*, din Iunie 1859, armata austriacă a fost bătută de armatele italiană și franceză, dar numai din vina conducătorilor austriaci, cari nu se știură folosi de împotrivirea eroică a celor zece companii de infanterie și două plutoane de ulani (cavalerie), comandate de maiorul *Urs*.

Urs avea să țină șase companii de infanterie, două plutoane de cavalerie și două tunuri, o linie în lungime de mai mulți kilometri și comuna *Medole* din dosul ei. În ajutor i-se mai dase încă un batalion de infanterie. În fața lui *Urs* erau trupe mari dușmane cu multe tunuri. Auzind semnalul de alarmă al inamicului, *Urs* vesti despre aceasta pe comandantul brigăzii și se pregăti de luptă. O divizie întreagă atacă, comandantul batalionului venit în ajutorul lui *Urs* fu rănit, așa că întreaga greutate a luptei rămase pe umerii lui *Urs*. Nici una din cele două brigăzi austriace, cari se aflau în apropiere, nu a venit în ajutor.

Mai bine de două ore, *Urs* ținu piept, cu cele zece companii ale lui, întregii divizii franceze, apoi se retrase luptând spre *Medole*, când văzù primejdia de-a fi încunjurat de amândouă flancurile. Și aici se dovedì ticăloșia comandanților austriaci, căci la flancul stâng al micii trupe a lui *Urs* se află o întreagă divizie de cavalerie austriacă, dar aceasta în loc să-i vină în ajutor se retrase.

Ajuns la marginea *Medolei*, împotrivirea continuă cu aceeaș îndărătnicie, cu toate că ploaia de gloanțe eră tot mai deasă. Numai după cinci ore de luptă se retrase cu rămășițele companiilor. Din zece companii se mai putură forma două...

Urs erà numai de 49 zile în regiment, dar știuse să-și câștige atâta autoritate și iubire la supușii săi, încât aceștia ascultau orbește de ordinele lui. Numai astfel înțelegem, cum de acei bravi soldați, o mână de oameni, s'au jertfit în fața mulțimii trupelor franceze. Iar *Urs* a cerut această jertfă pentru că, om priceput în ale milităriei, erà convins, că trupele austriace din vecinătatea lui se vor folosi de vitejia micii avantgarde comandate de el. Publicându-se buletinele (știrile despre luptă) franceze, lumea a văzut cu mirare, că împotrivirea lui *Urs* la Medole a scăpat armata austriacă de o adevărată perire. Dar s'a mai văzut încă ceva: dacă trupele austriace s'ar fi folosit de vitejia lui *Urs* și a trupelor lui, ar fi respins pe Francezi, așa că lupta dela Solferino nu ar fi fost o înfrângere a Austriacilor, ci o învingere a lor.

Dupăce s'a vestit vitejia lui *Urs*, el fu decorat cu *Crucea de cavaler a ordinului militar Maria Terezia*, căpătând și rangul de baron austriac. Ordinul acesta se da numai pentru fapte extraordinare vitejești, săvârșite pe câmpul de războiu și erà împreunat cu o leafă anuală, care crește pe măsură ce numărul cavalerilor înaintași scade.

În anul 1860 *Urs* fu transferat la regimentul 64 de infanterie, care erà curat românesc. În 1863 ajunsese colonel, iar pe ziua da 1. Ianuarie 1865 fu scos la pensie. Toată lumea s'a mirat de această pensionare, căci ofițeri de valoarea baronului *Urs* nu prea erau mulți în armata austriacă și el, care erà numai de 49 ani, putea să mai aducă servicii mari. Românii au aflat în curând cauza acestei pensionări. *Urs*, care știa, că numai servindu-și bine și neamul, își servește bine și patria, s'a îngrijit ca în regimentul lui românesc fiecare fecior român, care se distingea, să ocupe locul de gradat ce i-se cuvenea, — s'a îngrijit ca în fruntea unităților regimentului să aibă cât mai mulți *ofițeri români*, cari fiind mai apropiați cu sufletul de soldații români, îi vor și duce mai ușor la izbândă. Lucrul acesta nu convenia celorce aduseseră nenorocirea dela 1848/49 peste Transilvania și Ungaria. Ei începuseră să se gudure pe lângă împăratul și să-i șoptească despre primejdia, pe care va aduce-o *Urs* înmulțind numărul ofițerilor români. Căci în felul acesta va avea un regiment întreg românesc și cine știe, ce s'ar putea întâmpla, când Românii se vor gândi la înfăptuirea unității naționale. Mai

erau apoi și ofițeri superiori, între cari și generali, pe cari îi rodea viermele pizmei pentru fapta eroică a colonelului român când cu lupta dela Medole. Toți aceștia nu s'au lăsat, până nu l-au silit pe Urs să iasă la pensie.

Dar nu pentru mult timp. În anul 1866, Prusia a declarat războiul Austriei pentruca să o oprească de-a se mai amesteca în treburile Germaniei. De acest război s'a folosit și Italia și a început și ea lupta cu Austria, ca să mai libereze de sub-stăpânirea austriacă un ținut locuit de Italiani.

Prusienii au bătut pe Austriaci la Königgrätz. Italianii s'au luptat pe mare, dar flota lor a fost bătută lângă insula Lisa de flota austriacă. Această învingere a Austriacilor e a se mulțumi în mare parte lui Urs. Incepând adecă războiul, Urs a cerut să fie de nou activat. Cunoscută fiind vrednicia lui militară, împăratul l-a numit comandant al insulei Lisa. Flota italiană, care pornise spre malul austriac, nu putea să treacă pe lângă insula ocupată de dușman și a început să o bombardeze. Urs însă, în fruntea a numai 1833 soldați și cu 88 de tunuri vechi a știut să se apere atât de bine, încât a stricat aproape cu totul o mare corabie chirasată (căptușită cu plăci de fer), a scos din luptă și mulți Italiani. În timpul, când se desfășură lupta, flota austriacă a avut timpul să se pregătească bine și ajungând și ea la Lisa, a putut bate ușor pe Italianii slăbiți și obosiți de împotrivirea lui Urs. Acesta a rămas apoi în istoria armatei austriace cu numele de *eroul dela Lisa*. El n'a mai rămas în armată, ci a ieșit de nou la pensie.

Curând după aceea colonelul Urs primi din partea guvernului român învitarea să treacă în România și să organizeze armata română, Impăratul Austriei însă l-a oprit.

IV.

Baronul Urs nu era omul, care să poată vieții în nelucrare. La câțiva ani după retragerea lui din serviciul militar activ își găsi un teren de muncă, în care putea să lucreze de-a dreptul pentru ridicarea culturală a neamului său.

După înfrângerea revoluțiunii maghiare din 1848/49, regimentele românești de graniță fuseseră desființate. Regimentul român l-iu avea un fond mai mare, numit *fondul de montură*, înființat din reținerile făcute grănicerilor din plata lor zilnică.

pe care o primiau când ieșiau de pază pe frontieră. Fondul acesta, din care grănicerilor li se făcea uniforma (montura), rămasese avere comună a lor. Sfătuiți de fruntașii lor, ei au hotărât să nu împartă banii, ci să-i întrebuințeze pentru înființarea și întreținerea de *școli centrale grănicerești* în comunele principale de pe teritoriul fostului regiment român l-iu de graniță.

Oprește ani s'au silit fruntași de ai grănicerilor să scoată fondul acesta dela stat, dar nu au reușit. Atunci luă baronul Urs afacerea în mână și la 26 Februarie 1870 adunarea generală a reprezentanților grănicerești votă Statutul pentru administrarea fondului și a școlilor grănicerești, care fu aprobat la 16 Martie 1871, iar în adunarea dela 8 Maiu 1871 baronul Urs fu ales *președinte* al Comitetului administrativ. În această slujbă a rămas până la moarte, timp de 24 de ani, muncind cu toată căldura și cu toată puterea, ca ideea grănicerilor cu privire la școlile lor cele nouă să se înfăptuiască cât mai bine.

Cel dintâiu gând al lui a fost să găsească învățători buni, căci învățătorul face școala. Afară de aceea școlile, cari se deschisera pe teritoriul celor 12 compănii, din câte se compunea pe vremuri regimentul, nu aveau să fie focar de lumină numai pentru copiii din satul unde se înființau, ci trebuiau să fie institute de cultură pentru un ținut întreg. Adevărat, că Românii din Ardeal începuseră de mai înainte să-și înființeze, din mijloacele proprii, școli modeste, cu învățători, cari aveau puțină pregătire și erau plătiți, chiar și pentru acele vremuri slab. Învățătura din aceste școli era mărginită, iar cercetarea școlii era neregulată, părinții neînțelegând pe deplin însemnătatea cea mare a învățământului regulat. Baronul Urs alege pentru școlile lui numai învățători, cari, pe lângă câteva clase de liceu, aveau și școala normală, fie cea din Sibiu, fie cea din Blaj, unii erau chiar bacalaureați (aveau matura, adică opt clase de liceu) și făcuseră studii teologice și pedagogice. Materia de învățământ se predă după programa analitică a statului, completată cu limba germană și maghiară și dându-se multă atențiune și caligrafiei, gimnasticii, pomăritului, stupăritului și mai târziu și lucrului manual. Unde numărul elevilor și al elevelor era mai mare, se înființară și școli de fete, în frunte cu o învățătoare. Lucrul de mână trebuia să se învețe cu scop practic, baronul Urs cerând ca fetele să fie păzite de porniri spre lux și să în-

vețe a lucra ceea ce e trebuincios înainte de toate în gospodăria de toate zilele.

Pentru a ajunge la o unitate în învățământ, în disciplină și în organizarea școalelor, baronul Urs a întrunit pe toți învățătorii școalelor grănițerești la un *curs normal*, care s'a ținut în Iulie 1871 la Orlat (jud. Sibiiului). Aici fusese până la desființarea regimentului reședința colonelului și școala normală, din care ieșiau până atunci învățătorii școalelor germane dela companii. Vestitul bărbat de școală, *Vasile Petri*, care era secretarul Comitetului și directorul suprem al școalelor grănițerești, a ținut aici cursuri de psihologie, metodică și didactică. S'a stabilit și programa analitică, făcându-se și lecțiuni model. Curând după aceea, Petri publică și un volum de Instrucțiuni pentru învățătorii grănițerești.

Introducându-se cu începere dela 1 Ianuarie 1875 *măsurile metrice* în Transilvania, Urs întruni în Februarie 1875, tot la Orlat, pe toți învățătorii grănițerești la un curs practic pentru cunoașterea cât mai temeinică a acestor măsuri. Mai târziu a sprijinit și ținerea unui *curs de stupărit* la Vișlă (jud. Hunedoarei).

Disciplina la corpul didactic și în școală la elevi era aproape militară. Se continuă tradiția de aproape o sută de ani, căci curând după înființarea regimentului (1765), autoritatea militară se îngrijise de înființarea de școale în comunele românești militarizate. În anii cei dintâi de învățătură, instrucțiunea se făcea în așa numita *școală națională* (Nationalschule), în limba română. Elevii treceau apoi în *școala comună* (Gemeindeschule), unde limba de predare era cea germană. Învățătorii școalelor comunale aveau rang de sublocotenent.

Ca să atragă poporul cât mai mult către școală, s'a îngrijit ca *examele* de fine de an să fie o sărbătoare. Zilele de examen erau astfel fixate, încât baronul Urs să poată prezida în persoană examenele dela cât mai multe școale. Toamna, învățătorii din întreg regimentul primiau dela Comitet o circulară tipărită, care cuprindea observațiunile făcute cu ocazia examenelor, atât de baronul Urs, cât și de ceilalți comisari de examene.

O deosebită îngrijire s'a dat construirii *localurilor de școală*. Multă vreme, trecătorul prin comunele din Sudul Transilvaniei putea recunoaște comuna grănițerească după mărșul edificiu școlar, care se înalță în mijlocul ei.

Materialul didactic (hărți, măsuri metrice, ș. a.) eră la toate școlile din destul, toate aveau *biblioteca, grădini de pomi și de legume*, multe din ele *stupini*.

Învățătorii grănițerești aveau *locuință* bună în edificiile cari serviseră de locuință ofițerilor din companie. *Salarile* lor erau mai mari ca la celelalte școli primare, plătindu-se regulat lunar în mod anticipativ. Ceice se distingeau, primeau recompense speciale, fie în bani, fie că erau avansați la postul de dirigintă.

Baronul Urs nu s'a mulțumit numai cu organizarea bună a școlilor grănițerești, cari să dea țărani bine pregătiți pentru lupta vieții. Văzând lipsa unei *clase sociale mijlocii* la Românii din Transilvania, unde aproape în toate orașele și orașele populația e de neam străin, s'a simțit dator să contribuie și el la înființarea și înmulțirea acestei clase. De aceea încă la 18 Februarie 1872 trimite circulara cu Nr. 90, în care recomandă «Onoratorilor eforii și domnilor învățători» dela școlile grănițerești «a stăruii în tot moduli, ca dintre tinerii cari au terminat cu succes școala primară, să îmbrățișeze unii și *meseriile*. Motivele zac pe față. Numai foarte puțini dintre elevii școlii primare sunt în stare să-și continue studiile și să-și croiască cu timpul în societate o situație mai înaltă; mulțimea tinerimii rămâne la ocupațiunea părinților, la agricultură, din care cauză moșia străbună devine din ce în ce tot mai parcelată, încât venitul ei nu e de ajuns spre a asigura proprietarului o existență mulțumitoare. De altă parte e timpul suprem, ca și națiunea noastră să-și croiască o clasă de mijloc, fără de care organismul ei va lăncezi pururea; căci precum un individ poate ajunge la perfecțiune numai dezvoltându-și toate facultățile sale fizice, intelectuale și morale în mod armonic, așa și dezvoltarea unei națiuni se poate numi normală numai dacă în sânul acelei națiuni sunt reprezentate toate clasele sociale în proporțiune dreaptă».

Cuvinte adevărate, pe cari trebuie să le urmărim și astăzi, când trebuie să cucerim orașele, ceea ce se poate numai prin meseriași și comercianți români.

Baronul Urs și-a adus aminte și de greutatea, pe cari le-a întâmpinat, când a vrut să romanizeze corpul ofițeresc al regimentului pe care îl comandă. Pe timpul acela există în armata austriacă *instituțiunea elevilor de trupă*. Pentru primirea în sânul

ei se cereau cunoștințele necesare pentru a fi admis în clasa I-^u de liceu. Elevii primiți făceau, internați pe cheltueala statului, un curs preparator de doi ani și alt curs, tot de doi ani, în școala de cadeți. Terminând, ieșiau cadeți, apoi deveniau sublocotenenți.

Cu circulara Nr. 905 din 1874 atrage atențiunea părinților asupra putinței de-a face din copiii lor, fără cheltueală proprie, oameni respectați și în societatea mai înaltă, *ofițeri*. Li îndeamnă la aceasta și pentru că dela desființarea regimentelor grănițarești, numărul ofițerilor scadea pe zi ce merge. El mai zicea: «Interesele poporului nostru cer să fim reprezentați cât mai bine pe toate terenurile vieții sociale. Cine ar fi mai mult chemat să se dedice carierei militare decât tinerimea noastră grănițarească, părinții căreia au servit cu arma în mână aproape o sută de ani și au dobândit învingeri glorioase pe mai toate câmpurile de bătaie din Europa!»

Pentru a îndemna pe învățători să pregătească cât mai bine pe elevi pentru școala militară, le-a asigurat remunerațiuni deosebite.

Glasul conducătorului școalelor grănițarești a fost ascultat și nu mic a fost numărul băieților de grăniceri cari au îmbrățișat meșeriile sau cariera militară.

Nu e mirare, că o astfel de organizare a școalelor grănițarești a dat roadele dorite. Țărani fruntași din comune negrănițarești își trimeteau fiii la școalele grănițarești, preoți și alți intelectuali din aceleași comune își trimeteau fetele la școalele grănițarești de fete. În nici o comună nu se găseau atâția țărani cu bună știință de carte ca în cele grănițarești. Cei mai buni soldați în regimentele de linie erau flăcăii din comunele grănițarești.

Starea înfloritoare a școalelor grănițarești, cu autonomia lor, nu eră pe placul guvernelor din Budapesta, căci, fără a fi confesionale, totuși nu erau nici comunale, nici de stat, așa că revizorii școlari unguri nu puteau dispune după plac de ele. Folosindu-se de o scăpare de vedere din Statut, unde se zicea că eforturile școlare vor fi alese de «comună», miniștrii de pe vremuri voiau să le declare *comunale*, stând adecă sub directa supraveghere a organelor administrative comunale și județene, pe când baronul Urs înțelegea că sunt ale *comunităților grănițarești*. Mult timp, încercările guvernului din Budapesta au rămas

zadarnice, căci de câteori simția primejdia, eroul dela Medole și Lisa se prezentă la împăratul din Viena, în fața căruia își apără ca un leu fătul muncii lui. În vara anului 1895, prim-ministrul Bánffy, cunoscut pentru dușmănia lui împotriva Românilor, știu să smulgă împăratului un ordin, prin care școalele grănițerești fură declarate comunale. Ele ajunseră sub administrația directă a autorităților județene străine și înstrăinate și deatunci au început să dea înapoi în privința învățământului, ele nu mai erau căutate de elevi și eleve din alte sate, conștiința națională a învățătorilor scăzû.

Cu toate cheltuelile mari reclamate de salariile bune ale învățătorilor, de construcțiile localurilor de școală, de cumpărarea de material didactic, *fondul* școalelor grănițerești ajunsesse la 1895, când a dat Bánffy lovitura, la suma de 389,453 fiorini (cam 800 mii de lei). Nici o mirare, când acest fond eră administrat de baronul Urs, care nu numai că nu a vrut să primească nici când vre-o remunerațiune pentru munca ce depunea de dimineața până seara în biuroul Comitetului administrativ, dar cheltuiă din punga proprie de câteori eră vorba să remunereze învățători buni și să premieze la examene elevi distinși.

V.

Administrarea școalelor grănițerești în felul arătat nu i-a absorbit lui Urs toată puterea de muncă. Fiu credincios al neamului său, a luat parte la toate acțiunile românești de ordin cultural și economic.

La «*Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român*» a fost între cei dintâi membri fondatori și membru până la moarte în comitetul ei.

Între cei șapte fondatori ai institutului de credit și economii «*Aibina*» din Sibiu a fost și baronul Urs.

Când eră vorba de sprijinirea *presii române* atât de prigonită în Ardeal sau de ajutorarea unui scriitor, el își deschidea larg punga, fără ca să știe stânga ce face dreapta.

Congresul bisericii romano-catolice ungurești din 1871 avuse îndrăsneala să voteze un Statut cu scopul învederat de a supune *biserica română greco-catolică* (unită cu Papa dela Roma) tutoratului romano-catolic și de a contopi fondurile și alte averi bisericesti cu cele romano-catolice. Aceasta însemnă maghiari-

zarea întregii biserici române greco-catolice. La 13 Aprilie 1871 se și adună 134 intelectuali români greco-catolici, în frunte cu baronul Urs, baronul L. B. Popp și Gheorghe Barițiu la Alba-Iulia, unde se hotără înaintarea unei cereri împăratului, ca acesta să nu aprobe Statutul votat de congresul romano-catolic. Cererea le-a fost împlinită.

La 10 Septembrie 1897, omul acesta plin de energie, putere și dor de muncă, atât de serios și aspru, mai ales față de sine, dar de o bunătate mare față de toți cei conștiințioși și necăjiți, a închis ochii pentru totdeauna. Un cortegiu uriaș de Români, sute de elevi dela școale grănițarești l-au petrecut la locul de veci. Rămășițele lui pământești se odihnesc în micul cimitir al bisericii greco-catolice române din Sibiu, unde își au odihna de veci și Alexandru Papiu Ilarianu, Gheorghe Barițiu, Dr. Ioan Rațiu. În crucea de pe mormânt e înfiptă granata, care venise dintr'un tun italian la Lisa și se înfipse la picioarele comandantului Urs, fără să explodeze.

Averea lui de 50,000 *fiorini* (peste una sută mii de lei) o lăsa Capitolului mitropolitan din Blaj pentru *burse* pe seama copiilor de grănițeri din fostul regiment român l-iu de grăniță.
In vecl amintirea lui!

Cântec.

*Asemenea isvorului de munte
Aș vrea să șoptesc încetșor,
Să impletesc din unde argintate
Icoana vie-a tristului meu, dor.*

*Aș vrea să smulg povestea minunată
Pe care și-aș șopti-o tremurat,
Pe care-aș plânge-o veșnic și-aș dori-o
Să mă cuprindă 'n valu-i minunat.*

*Dar freamătul adormitor de codru
Mă fără tar și trec, fără să știu
Căci vremea îmi aruncă 'ncet pe tâmplă,
Mereu mai mult năvodă-i argintiu.*

Gr. Văju.

Ascultând pe Mignon.

*Ca 'n vis mă chemi, Italie măreață,
Liman scaldat cu purpură din soare
Și 'n veci păzit de munți în nimb de gheață,
Și cu vestmântul alb, de mirt în floare.*

*Spre tine-aleargă stoluri călătore
Să-ți cânte veșnic raiul de verdeață
Și țărnu 'ncins de mări scântectoare
Și ochii umezi, dornici de viață...*

*Tu cer, sub care s'a născut Petrarca
Și Florentinul cel purtat cu barca
Înspre infern, și aprigul Carducci*

*Și Leopardi care trist își duce
Pe-al morții gând, iubirea zbuciumată...
Tu cer ne-'nvins, am să te văd vreodată?*

G. Tutoveanu.

Cântec.

*Priveghetorii
În parc m'au auzit
aseară cum plângeam
sub dudul înflorit...*

*Și ele, au ghicit
de ce plângeam domol,
de ce oftam, plângând
cu brațe 'ntinse 'n gol...*

*Ascultă! — Acum la geam
îți cântă ele 'n cor:
și numai dragoste
și dor e viersul lor...*

George Voelcker.

Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu

de Dr. Vasile Gherasim.

I.

Alții despre M. Eminescu.¹

E una dintre cele mai complicate, dar și dintre cele mai interesante chestiuni de a putea ști în ce măsură a influențat Schopenhauer asupra lui Eminescu. Unii cercetători — și printre ei, chiar foarte însemnați — nu s'au sfiit să spuie că opera marelui nostru poet este un copil al filozofiei schopenhauriene. Eră și prea ademenitoare această concluzie. Peste întreaga operă a poetului planează o întunecoasă umbră de pesimism și melancolie. Eminescu a studiat la Viena și Berlin, în centrele culturii, — deci și ale științei germane. — S'au ivit, ici și colo, în opera lui, idei înrudite cu ale mizantropului german. Ei bine, concluziunea ce se impune e: pe Eminescu nu ni-l putem altfel gândi, decât ca discipol devotat al lui Schopenhauer.

Ar. Densușianu d. p. — în articolul «Literatura bolnavă» (Revista critică-literară, v. IV, p. 250 din anul 1896) — spune: «La noi pesimismul e un mărăcine importat din literaturile străine. Nefericitul Eminescu... se molipsește de pesimismul lui Heine și Schopenhauer».

Titu Maiorescu în «Critice» III. p. 116 scrie: «Ce e drept, el (Eminescu) eră un adept convins al lui Schopenhauer, eră prin urmare pesimist». Cu toate acestea Maiorescu spune ceva mai la vale: «Cunoscător al filozofiei, în special al lui Platon, Kant și Schopenhauer — nu mai puțin al credințelor religioase, mai ales creștine și budhiste, — el află în comoara ideilor astfel culese materialul concret, de unde să-și formeze înalta sa abstracțiune».

Cel mai pronunțat se exprimă în privința aceasta B. P. Hașdeu (I. L. Caragiale: «O vizită la Castelul «Iulia Hașdeu»,

¹ Nu voin da o înșirare completă a lucrărilor ce s'au scris despre Eminescu. Nici nu cred că ar fi necesar lucrul acesta, aici, în prefața acestui studiu scurt. Am relevat pe unele dintre părerile exprimate de alții asupra lui Eminescu, ca să arăt cum au cugetat aceștia despre cea mai marcantă personalitate a literaturii noastre.

Momente... ed. III. 291) când zice: «Eminescu a avut norocul să lucreze sub o direcțiune absolut străină de spiritul românesc... sub direcțiunea școlii pesimiste-schopenhauriste germane. Mai toată opera lui este un răsad al ideilor pesimiste-schopenhaueriste... budhismul antic fiert încă odată în creația nemțească și de acolo făcut storbă a treia oară într'o oală românească».

Altă explicație a încercat să ne dea Dobrogeanu-Gherea, în: «Studii critice» III, vrând să ne convingă că pesimismul lui Eminescu este produsul mediului social. «Eminescu, după intima lui natură, fiind idealist, pesimismul lui se datorește înrăuririi mijlocului social. În sufletul lui eră dar luptă între idealismul naturii sale și între schopenhauerismul altoit de mediul social». Dară Gherea argumentează ipoteza sa numai cu ajutorul poeziilor lui Eminescu. Și ne spune că pesimismul poetului nostru este pasiv (p. 129).¹ Însă lupta dusă în articolele sale politice ce să fie? Despre aceasta vom vorbi mai târziu pe larg.

Cel mai mult îmi pare că s'au apropiat de adevăr Il. Chendi și I. Scurtu. Amândoi, cercetând cu deamăruntul operele tipărite și pe cele rămase încă în manuscris, au putut să-și formeze o părere justă despre raportul dintre filozofia lui Schopenhauer și poetul Eminescu.

Il. Chendi ne dă o icoană destul de fidelă despre influențele pe care le-a primit Eminescu (vezi prefața colecțiunii de literatură populară la M. Eminescu). Literatura populară, istoria națională, filozofia indică și germană (Kant, Schopenhauer), literatura germană romantică, ș. m. a. au influențat asupra poetului nostru, care, cum zice criticul Gherea, «eră o individualitate prea puternică și tot ce a primit din afară a prelucrat cu

¹ La aceeași concluziune ajunge și dl N. Zaharia numind această pasivitate «*nihilism intelectual*»: «Caracteristica psihologică de căpetenie a nihilistului intelectual este, că deasupra vieții lui mintale planează statornic ideea eternului nimic. Acest refren îl observăm în scrierile lui Eminescu». («A. Vlahuță», *Vieța și opera lui*, p. 241—51). Regret că n'am putut citi studiul dlui Zaharia: «M. Eminescu, *Vieța și opera lui*» 1912, București. Concepția la care ajunge însă autorul în acest studiu despre Eminescu cred că e bine precizată în op. cit. p. 246: «Dupăcum am dovedit în studiul asupra lui *Eminescu*, nihilismul intelectual este o noțiune fundamentală a temperamentului și caracterului său. Orice avânt eră paralizat de neștrămutata convingere că toate, la urma urmei, se reduc la nimic».

desăvârşire...» Il. Chendi rosteşte, la finea prefeţei amintite, frumoasele şi adevăratele cuvinte: «Nădăjduim că generaţia de astăzi care nu cunoaşte pe Eminescu decât sub eticheta laconică de *pesimist* — un cuvânt ce spune prea puţin, fiind vorba de o personalitate aşă de multilaterală — va găsi în acest volum un prilej de a începe să-şi formeze o credinţă mai obiectivă şi demnă de marele poet al poporului nostru».

Di Scurtu ne-a dat admirabila monografie asupra vieţii şi operelor lui Eminescu (disertaţia tipărită în limba germană, la Lipsa 1903). Citind această lucrare, îl cunoaştem pe marele poet din mai multe puncte de vedere; influenţa lui Schopenhauer e redusă la minimul real, iar personalitatea lui Eminescu ni-se înfăţişează ca foarte multilaterală. Păcat că dintre operele poetului sunt discutate numai cele în proză.

O lucrare foarte bine nimerită şi obiectiv eugetată, poate cea mai bună lucrare sistematică despre concepţia filozofică-pesimistă a lui Eminescu — e disertaţia dlui I. Pătrăşcoiu («M. Eminescus pessimistische Weltanschauung mit besonderer Beziehung auf den Pessimismus Schopenhauers», Târgu-Jiu, 1905). Autorul concentrează în ea, în modul cel mai nimerit, părerile sale despre Eminescu şi Schopenhauer: «Privindu-i de aproape pe amândoi pesimiştii, am câştigat convingerea că pesimismul propriu zis şi bazarea sa posedă puncte de apropiere la Schopenhauer şi Eminescu, dară ele nu sunt atât de importante pentru a-l putea — în genere — numi pe cel din urmă adeptul credincios şi entuziasmat al celui dintâiu» (p. 4). Defectul lucrării e, după părerea mea, acela, de a fi redus prea tare influenţa schopenhauriană asupra poetului nostru.

Un articol, în «Convorbiri Literare» anul 48, Nr. 6, al dlui M. Djuvara: «Filozofia poeziei lui Eminescu», scris într'o limbă frumoasă, încearcă să dea unele deslegări de probleme.

Poetul Cerna a scris, deasemenea, un articol asupra filozofiei lui Eminescu, intitulat: «Eminescu», «Convorbiri Literare» 1909, pag. 588—98, care, fiind alcătuit cu dragostea de frumos de care e capabil numai un artist, a primit înfăţişarea mai mult a unei opere de artă, decât a unui studiu pur ştiinţific.

Sfârşesc prin a aminti şi un articol mai special ce tratează despre «Eminescu ca pedagog», scris de Dr. I. Borcia (Sibiu 1906) cu multă pricepere.

Pentru a putea compara mai ușor ideile poetului nostru cu ideile schopenhauriene cred că e necesar, să schițez mai întâiu, în liniamente generale filozofia cugeătorului german.

II.

Filozofia lui Schopenhauer.

După Schopenhauer lumea are două laturi: una e cea metafizică care e Voință, cealaltă e cea vizibilă, e lumea ca reprezentatiune.¹ Între amândouă pururi se văd trei fenomene: spațiul, timpul și causalitatea — eternele atribute ale fenomenelor trecătoare din lumea vizibilă. Cunoștința noastră e prea slabă, pentruca să răzbată prin țesătura acestor întreprinse obstacole și să ajungă până la miezul realității; ea trebuie să se mulțumească cu coaja acesteia, cu lumea vizibilă, pe care o cunoaște, numai sub raportul causalității, extinsă în spațiu, și diferitele întâmplări din ea înșirate succesiv, în timp.

Mintea noastră poate numai bănuși că, în dosul fenomenelor vizibile, mai există ceva. În contact direct cu acel ceva ea nu ajunge niciodată. Și totuși, ea posedă o mare putere, puterea de a percepe lumea din jurul nostru, de a o crea, așa zicând; căci, numai existând noi, cu simțurile noastre, cu mintea noastră, există și lumea, — cu noi se naște și ea, deodată cu noi se pierde și ea. Lumea nu e altceva, pentru noi, decât reprezentatiunea noastră.²

Sâmburele adevărat al lumii acesteia, aceea ce e la baza oricărei reprezentatiuni, singurul factor real — aceea ce e lumea pentru sine — Voința, în toată grandiositatea sa, ne rămâne necunoscut. În noi aflăm, ce-i drept, o parte din ea, — o parte din această Voință care se manifestează în fapta voită.³ Dară o cunoștință directă și absolută despre ea noi nu putem avea, de oarece corpul în care se manifestează această atotputernică stăpână a toate, e supus și el legilor din natură, e încurcat —

¹ Schop. *Welt als Wille und Vorstellung*. I. 35 (ediția Reklam).

² Op. cit. I. 43: «Causalitatea, deci toată realitatea, este numai pentru minte, numai prin minte, numai în minte»; deci și timpul și spațiul sunt numai funcțiuni ale gândirii noastre. Tot așa infinitul și eternitatea există numai în mintea noastră.

³ *Ibidem* II. 433: «În acțiunea voită avem conștiința cea mai evidentă despre noi înșine». (Traducerea-i făcută de mine).

fiind reprezentațiune — în mrejele celor trei factori, cari sunt timpul, spațiul și causalitatea.

Or, cum se face, că în lumea vizibilă sunt corpuri diferite — plante și vietăți de tot felul, și chiar oameni diferiți? Voința, care e mică pentru toată lumea, primește forme concrete pentru noi — ea se obiectivează.¹ Obiectivarea se face în materie² ea (capătă înfățișarea de corpuri, de obiecte), după un anumit plan, după un model anumit. Fiecare corp din lume e o copie imperfectă a unei realități metafizice: *a ideii*. Ideile, în concepția lui Schopenhauer, sunt, ca și cele platonice, pururi aceleași, neschimbate și neschimbăcioase.³

Adevărul care ni-i străin îl putem, numai cu greu, reconstrui din diferitele și nenumăratele obiectivări. În ființa noastră găsim acea misterioasă putere care e Voința: — ea e tendința spre existență, spre vecinică obiectivare, — *o tendință proastă*; și totuși, ea e sufletul lumii. Unde această tendință de a trăi se manifestează mai pronunțat, acolo vom afla mai puțină rațiune. Unde e numai Voință — acolo intelectul e zero. Iubirea de viață e necunoașterea adevărului, e prostie. Deci cea mai înaltă menire a minții e, de a desvâli, — cât se poate de mult, — misterul vieții; și de a înțelege că noi nu suntem, decât simple marionete: jucăm, dupăcum ne cântă măestrul, jucăm pe placul lui. Pe pământ n'avem nici o menire. Înțelegând că viața e simplă comedie, să dorim scăparea din cătușele acestei vieți înșelătoare, din cătușele tiranicei Voințe. Căci, orice fel de viață e, precum am văzut, din punctul de vedere al Voinței, o comedie; din punctul de vedere al vietăților ea e tragedie, e suferință.⁴

Toate câte îl agită pe om — căci doară de acesta e vorba — n'au nici un rost; dimpotrivă, cu cât mai mult se sbuciumă acesta pentru a-și asigura existența, cu atât mai mult suferă.

¹ Se face deosebire între «*obiectul pentru sine*» (Voința) pe care nu-l cunoaștem nici când pe deplin — și lumea ca «*obiect pentru noi*», fiindcă o putem percepe cu mintea, cu simțurile noastre.

² W. a. W. u. V. II. 363.

³ Ibidem I § 30 p. 234 e. s.: «Pe când indivizii în care se arată ea (ideia) sunt nenumărați, și apar și dispar fără conținere, ea^o rămâne neschimbată, pururi aceeași, iar causalitatea n'are pentru ea nici o importanță».

⁴ Op. cit. I. 403 e. s.

De ce oare îl vedem pe om luptând, cu atâta îndârjire, pentru existența sa? Cum să ne explicăm aceasta? Baza oricărei acțiuni e egoismul. El e un postulat al naturii. Egoismul e înstrânsă legătură cu setea de viață, care e plantată în firea oricărui om. El este instinctul de conservare. Egoismul — care e directă manifestare a Voinții — e cauza că oamenii sunt răi.¹

Oamenii nu se pot iubi. Iubirea ideală ar însemna renunțarea la o parte din tendința de auto-conservare. Oamenii se urăsc, ei trebuie să se urască. Și totuși trăiesc în societăți. Pesimistul filozof spune că oamenii sânt ca aricii cari, în timpul iernii, fiindu-le frig, ar vrea să se apropie unul de altul pentru a se încălzi reciproc, dară, încercând să o facă, se înghimpă, unul în spinii celuiilalt; astfel, sunt necesitați să meargă iarăși în răceala care domnește pretutindeni, în jurul lor. Un procedeu care se repetează neîntrerupt. Ghimpil ar însemna, la om, egoismul și răutatea înăscută, iar răceala ar fi plictiseala: între aceste două pendulează omul neconținut.²

O scăpare e însă posibilă: nimicirea sau mai corect, stărpirea sentimentului necesității de a trăi în legătură cu alți oameni. Nimicind acest sentiment, îți nimicești și simțul de conservare. Căci, după ce ai cunoscut zădărnicia vieții, faci bine dacă-ți nimicești sistematic — prin asceză — voința de a mai trăi. Astfel poți isbuți să vezi că nu te mai leagă nimic de pământ, că nimic nu te mai leagă de tine însuși. În așa fel pregătit poți trece, fără sgomot, fără regrete, în acea fericită stare a liniștei eterne care e — Nirvana.³

Sânt însă unii oameni excepționali cari, pentru câțva timp pot să se uite pe sine, pot să uite de toate câte îi înconjoară, să uite de toate meschinăriile vieții; aceștia sânt oamenii de știință, artiștii și primitorii de artă. Pentru puține clipe reușesc să străbată prin întreitul văl al Maiei și să privească ideile, dumnezeieștile idei. Dar, cum am zis, puțini sânt acești oameni și puține sânt clipele de magică contemplațiune.

Egoismul nu ne permite, precum am văzut, să iubim pe aproapele nostru. Să avem dar milă față de el, căci în nen-

¹ Ibidem p. 428 e. s.

² Op. cit. I. p. 228 e. s., II. 419 e. s.

³ Ibidem I. 485—527.

rocirea lui vedem cum e soartea lumii întregi, vedem cum e soartea noastră.¹ Această cale duce sigur la scăpare.

Cu toate că în sistemul lui Schopenhauer se află atâtea contraste de idei și atâtea contraziceri,² totuș un fir roșu se întinde prin tot sistemul lui: convingerea despre nimicnicia existenței. Societatea omenească n'are nici un rost; ea nu aduce nici un folos lumii. Dimpotrivă, egoismul află prilej să înflorească în sânul ei. Omenirea e rea — o dezvoltare spre mai bine nu se poate aștepta: istoria e un registru pentru repetiția aceluiaș fenomen, — a obiectivării Voinței în diferite generațiuni — numai exterior diferite. În adâncul ființei lor însă, ele sunt identice, (vezi definiția ideii). Voința e regisorul teatrului care e lumea, — oamenii sunt comediantii. Ei sunt anume puși să-l înveselească pe regisorul care se află, ascuns, după culise; o idee la fel a fost exprimată și de Eminescu la finea novelei «Sărmanul Dionis». Regisorul acesta reprezintă, pe speșele proprii, marea comedie — care e totodată și o mare tragedie — este actor și spectator la piesa jucată de el însuși.³

Cum să ne explicăm aceasta? Voința se obiectivează în lumea vizibilă. Omul care face parte din aceasta, e înzestrat cu intelect. Intelectul e însă o manifestare a Voinței: cu ajutorul acestuia Voința vrea să se cunoască, însăși, pe sine. E tendința acesteia de a cunoaște lumea vizibilă. În felul acesta Schopenhauer poate să spuie că Voința e actor și spectator, în acelaș timp. Voința proastă are nevoie de intelect, și pe acesta și-l crează. Filozoful nostru îl aseamănează pe acesta cu un olog⁴ care vede bine și e purtat pe umerii unui orb care are însă picioare tari.

Totul ce facem, facem la dorința directorului teatrului, și — totuși — avem impresia că o facem cu vrerea noastră, spre fericirea noastră. Într'aceasta constă tragedia vieții noastre. Astfel ajunge Schopenhauer la una din cele mai interesante

¹ Op. cit. I. p. 484 ș. a.

² Vezi R. Falkenberg «Geschichte der neueren Philosophie» ed. 7-a pag. 492: «Mai 'nainte s'a spus că intelectul este o creație și un sclav al Voinței; acum aflăm că acesta, în indivizi favorizați, capătă puterea de a da jos jugul sclăviei și de a se avânta, nu numai pentru singurite clipe, spre fericirea unei contemplări curate, ci chiar de a-și ucide tiranul».

³ W. a. W. u V. I. 428.

⁴ Ibidem, II, p. 242.

pozițiuni ale concepției pesimiste. În capitolul «Metafizica iubirii sexuale»¹ demonstrează el zădărnicia iubirii. Iubirea e totdeauna sexuală.² Deci, urmările iubirii sunt vecinic aceleași: producerea de noi indivizi. Tendința de conservare a neamului se manifestă în sărutările fierbinți, în strânsurile îmbrățișări, — iar noi credem că acestea se întâmplă numai spre fericirea noastră individuală. Înșelarea aceasta, a noastră, prin noi înșine, o numește pesimistul filozof — *nebulie*.³

E însă de trebuință să se facă deosebire, între bărbat și femeie. Bărbatul e mai inocent. Femeia, dimpotrivă, e rea. Natura a înzestrat-o cu darul de a seduce; în ea, natura a concentrat tot ce ar putea servi interesele generațiunii, deci — pe ale Voinței. Bărbatul e sortit să creadă că, în lumina bengalică, ce-i strălucește în față, e ceva înalt, mareț, — pe când ea, după ce a explodat, pierde orice strălucire.⁴

Femeia e cea mai periculoasă ființă, deoarece ea, prin farmecele ei seducătoare, lungeste suferința din lume. Din amândouă sexele femeia e aceea cu minte mărginită; — ceea ce posedă femeia e prostie și răutate. Ea are însă o virtute pe care bărbatul nu o are și care e deci negativă, în sensul lui Schopenhauer, și anume credința. O femeie e mai credincioasă decât bărbatul, căci ea e nevoită să poarte, un anumit timp, în corpul său — embrionul proșus. Bărbatul fiind mai liber este expus mai ușor seducerilor.⁵

Cu mult dispreț vorbește Schopenhauer despre mintea femeii. Ea n'a produs nicicând ceva de valoare. Pentruca să paralyzeze această scădere, femeia e vanitoasă, întrebuințează toate mijloacele, pentru a țese mrejele în care să poată prinde pe bărbat, căci un nou individ cere, cu cea mai mare insistență, intrarea în viață.

Vieța nu e numai o nenorocire, ci e și o vină — deoarece omul și-a ales-o singur, dorind să vie în ea. Vina aceasta

¹ Op. cit. II, p. 623—667.

² Ibidem, p. 625.

³ Ibidem p. 636, e. s.

⁴ «Parerga und Paralipomena», V, p. 649: «Mit dem Mädchen hat es die Natur auf das, was man im dramatischen Sinne einen Kalleffekt nennt, abgesehen»...

⁵ Op. cit. II, 637: «de aceea credința casnică e la bărbat ceva artificial, la femeie, ceva natural». (Câtă deosebire de Eminescu, care se plânge numai de necredința femeii!)

omul trebuie să o recunoască și să o ispășească. Ispășirea e scăparea de chinul vieții prin nimicirea setei de vieață. Aceasta o poate face numai omul înzestrat cu înaltă rațiune. Iată una dintre cele mai mari contradicții în filozofia schopenhauriană. Voința, setea de vieață, tendința spre existență și-a creat intelectul, «un sclav ascultător» — care însă în unele cazuri își poate nimici creatorul. Ba mai mult: uciderea Voinței, stărpirea setei de vieață, prin intelect, e o dogmă pentru Schopenhauer. Pare să fie îndreptățită întrebarea pe care o pun: îi va succede intelectului, vreodată, să poată ucide această dragoste de vieață care până acuma a fost atotputernică?

El însuși își crează întreitul vâl. El însuși, fiind înzestrat cu puteri nelimitate de creator, plăzmuște acea artistică trinitate: timpul, spațiul și causalitatea. Cu ajutorul acestora, precede la cunoașterea lumii, așa cum e. Va simți vreodată nevoia să sfărâme, cu mână haină, acest impunător edificiu — opera sa proprie — pentru a afla sub dărâmături rostul adevărat al lumii: nimicirea a toate? Toate revoluțiile de până acum ne-au împins spre concluziuni contrarii; în ele Voința, așa cum a fost definită de marele mizantrop — s'a manifestat mai mult; ca oricând. Dacă și izbutesc câțiva oameni să ucidă în sine dorul de vieață, s'a înlăturat, prin aceasta, toată suferința din lume?

Dar Schopenhauer nu-și pune întrebarea aceasta, ci continuă: înțelepții o pot face, — mulțimea proastă însă e mulțumită cu vieața, așa cum e, — ba, din multe puncte de vedere, această vieață îi pare bună și frumoasă. Din această mulțime fac parte toate «mulierile» (Weiber, cum, cu dispreț, le numește Schopenhauer pe femei). Schopenhauer urește mulțimea (urește deci și pe «muleri»), căci ea lungește chinul insuportabil din lume, prin rezistența pe care i-o opune marii înțelepciuni despre nimicnicia existenței omenești.

Ar fi greșit să presupuie cineva că, după cele spuse, ar putea fi popoare și state cu meniri mari, ideale. A vorbi de atari meniri e absurd, doară știm că nu există dezvoltare, ci vecinică repetiție — numai în alte forme... Și dacă sunt, — dacă pot fi popoare, — aceasta e o stringentă dovadă de hegemonie a egoismului, de oarece numai prin rivalizare ele se conservează, pot ele dăinuî. Și statele? Ce sunt ele? Simplu

poliști care au să păzească, ca egoismul diferiților indivizi din societate să n'aibă urmări rele, distructive.¹ Statul nu e împotriva egoismului, dimpotrivă, el e organizarea egoismelor; — statul cultivă egoismul întocmai precum cultivă grădinarul, cu multă îngrijire, florile din grădina sa.

Nicăiri, în lumea aceasta, în viața aceasta, nu se poate întâmpla o țință ideală, o țință morală; deci la ce să mai existe lumea, la ce să mai existe ființele din ea? Suntem puși în fața unei alternative: sau trăim și suferim — însă fără rost, — sau ne dezbrăm de viață, ucizându-ne pe încetul,² sistematic, și scăpăm astfel de vecinice suferințe. Schopenhauer s'a decis pentru maxima: e mai bine a nu fi, decât a fi...

III.

Date biografice asupra raportului care a existat între filozofia lui Schopenhauer și poetul Eminescu.

E, cred, de mare importanță să constatăm, când a făcut marele nostru poet cunoștință cu această sugestivă filozofie. Din capul locului, voiu repetă că fiecare dintre noi își alege lectura care corespunde cu firea lui. Eminescu trebuie să fi avut chiar din copilărie oarecare înclinare spre melancolie.³ Despre începuturile relației lui cu filozofia schopenhauriană voiu cită textul din disertația dlui I. Scurtu, care ne dă o oarecare lămurire. Pe pagina 29 ni se spune: «Gleich nach dem Erscheinen des Gedichtes «Venere și Madona» in C. L. (15 April 1870) knüpft sich ein Briefwechsel zwischen Eminescu und dem Leiter der Zeitschrift, Negruzzi, an». Iar mai la vale (p. 30) «Damals geschah es nämlich, dass Negruzzi dem Dichter *Schopenhauers Werke* als Geschenk... zuschickte. Dieses Geschenk bereitetete dem Dichter grosse Freude, denn schon damals war Schopenhauer ihm, sowohl wie auch den Junimisten der Lieblingsphilosoph».

¹ Vezi și la I. Pătrășcoiu (Dis. cit.) capitolul despre Stat. — Schopenhauer Welt als Wille und Vorstellung. I. 445 e. s.

² Schopenhauer e împotriva ruperii firului vieții prin sinucidere, de oarece sinuciderea e după părerea sa o «afirmare a vieții». (Lebensbejahung).

³ Dl M. Djuvara, în articolul amintit, arată că Eminescu de timpuriu s'a ocupat cu plăcere de problema morții: «la vârsta de 16 ani, se vede impresiunea puternică pe care i-o face sfârșitul omenesc». (Conv. Lit. anul al XLVIII, p. 591).

Putem deci presupune că poetul îl cunoștea pe Schopenhauer cam de prin anii 1868/9.

A urmat timpul studiilor făcute de tânărul poet în centrele culturii germane; el a audiat cursuri de filozofie, prin bibliotecă a citit mult, — desigur, și din Schopenhauer. Până la 1874 a avut contact direct cu știința germană; — apoi veni în țară. Aici, chiar dacă și putem presupune cu siguranță că n'a pierdut contactul cu știința (a fost bibliotecar, s'a ocupat cu istoria națională), — totuși trebuie să constatăm că alt mediu, alte preocupări, l'au ademinit mai mult.

Laturea reală a ființei sale l-a împins mai degrabă spre viață, l-a silit să atace probleme mai actuale; pe lângă aceasta, în mare parte, și mizeria și necesitatea de a scăpa de aceasta l-au necesitat să se dedice luptei politice.¹

La 1875 e revizor școlar, la 1876 redactor al «Curierului de Iași», la 1877 devine chiar redactorul responsabil al unui ziar politic de partid. Toate momentele acestea l-au îndepărtat tot mai mult de Schopenhauer. Mai ales activitatea din urmă îl aruncă în șuvoiul vieții. Căci Eminescu, care ca om, eră o fire atât de sinceră, n'ar fi putut să lupte pentru idei străine de firea sa, n'ar fi putut să propage idei de progres, când în adâncul sufletului ar fi simțit nevoia, în concordanță cu preceptele lui Schopenhauer, — de a nimici lumea aceasta.

La ziarul «Timpul» a lucrat dela 1877 până la 1883, când, cu «elementară vehemență», izbucnește boala sa fatală. Din acest moment, poetul fu smuls dela contactul activ cu chestiunile zile. În clipe de seninătate — iubitul filozof de mai înainte începe iarăși să exercite asupra nenorocitului poet o influență mai mare, decât în timpul care a trecut dela 1875 până la 1883.

În anul 1886, când se află în sanatoriul «Repedea» din Moldova, greu încercatul poet discută adesea cu Riria (pseudonim pentru d-na Gratoski din Iași²), din cari discuții reiese cu evidență că pe poet îl dominează iarăși filozofia lui Schopenhauer. Mai cu seamă ideile acestuia despre neamul «mueresc» erau discutate, cu multă pasiune, de poetul bolnav, și după cât se pare, poetul acceptă în principiu aceste pesimiste idei (dovadă

¹ Vezi: I. L. Caragiale: «Nirvana», «Ironie», din vol. «Momente, Schițe, Amintiri» p. 266—74 (Minerva, ediția III-a, 1919).

² I. Scurtu, op. cit. p. 60 nota subliniară.

Scrisoarea a V-a, publicată la 1886). «Concepția romantică despre lume, pe care-o avuse în anii tinereții, judecata pesimistă despre lume, de mai târziu, unele păreri schopenhauriene despre neamul mueresc... toate aceste nuanțe reapar într'un amestec ciudat, în convorbirile cu Riria».¹

Și mai târziu, poetul își frământă mintea cu probleme filozofice și își exprimă adâncă-i admirație pentru interesantul cugetător Schopenhauer. La 1888 tipărește în «Fântâna Blanduziei», un articol în care îl laudă pe acest filozof, despre care spune că, prin critica sa, a înlăturat multe neînțelegeri din filozofie, atacând «frazele goale» pe care le-a introdus în știință — o anumită direcție filozofică (el se gândește la filozofia lui Hegel).² Dară prin critica sa neîndurată, Schopenhauer a făcut un rău serviciu omenirii, arătându-ne în mod clar «necesitatea de a trăi în mijlocul unor întocmiri, ce ne apar mincinoase, și în felul acesta ne-a făcut pesimiști».

O scăpare de această stare de lucruri este oare posibilă? Da! Literatura și arta ne pot scăpa de acest scepticism. Conținutul pentru acestea să-l scoatem din izvorul cel nesecat și pururea tânăr — care e arta și poezia populară.³ Din literatura populară vom putea scoate încredere în viitor și mângâiere pentru prezent. Așa se sfârșește articolul despre care am vorbit. El poate, totodată, să fie privit drept o oglindă în care se reflectează adevăratul Eminescu, Eminescu care a fost, ce-i drept, sceptic și, până în oarecare grad, pesimist, — dară care n'a pierdut nici când, nici chiar în clipele cele mai grele din viața sa, credința în posibilitatea de a scăpa de acest scepticism, de acest pesimism.

Am stabilit în viața poetului nostru două epoci de puternică influență schopenhauriană, între 1868—1875 și între 1882—1888. O spun însă chiar acuma că în Eminescu trăiau, am putea spune, două ființe care adesea, în aparență, se con-

¹ I. Scurtu, op. cit. p. 60—61. «Die romantisch gefärbte Weltanschauung seiner junger Jahre, die spätere pessimistische Betrachtung der Welt, manche schopenhaurische Ansichten über das Weibergeschlecht... alle diese Töne klingen in einer sonderbaren Mischung in den Gesprächen mit Riria wieder».

² Ibidem, p. 119.

³ Ibidem, p. 120.

traziceau: ce zicea una cealaltă deszicea. Astfel vedem d. p. că, pe când scria articolele politice cari prevestiau o scăpare din ghiarele împrejurărilor grele și vorbeau de progres, — același, Eminescu, scria poezii ca «Rugăciunea unui Dac» sau «Scrisoarea I-a». Și totuși, vom încerca să arătăm că, între diferitele feluri de idei ale poetului, este o legătură causală și deci naturală.

IV.

Concepția lui Eminescu despre lume și viață.

Ce este lumea în concepția lui Eminescu? E o stare de trecere, dela felul ei deacuma, la starea caotică din care s'a născut. Căci a fost o vreme,

... «când nu era moarte, nimic nemuritor,
«Nici sâmburul luminii de viață dătător,
«Nu era *azi*, nici *mâne*, nici *eri*, nici totdeauna,
«Căci *unul* erau toate și *totul* era una,
«Pe când pământul, cerul, văzduhul, lumea toată
«Erau din rândul celor ce n'au fost niciodată».¹

Și

«Pe când totul era lipsă de viață și voință,
«Când nu s'ascundeă nimica, deși tot era ascuns»...
— «N'a fost lume pricepută și nici minte s'o priceapă».²

Și pe când, ... «în sine împăcată stăpâneă eterna pace, deodată un punct se mișcă... cel dintâiu și singur». Acest punct face «din haos mumă, iară el devine Tatăl».³

¹ Lumină de lună: «Rugăciunea unui Dac», vezi 1—6 (publ. la 1879).

² Ibidem: «Scrisoarea I-a» p. 3 sus, (publ. 1881).

³ Pentru această poetică concepție, despre începutul lumii, Eminescu nu a primit inspirația dela Schopenhauer, ci, foarte probabil, dela Inzi (vezi și I. Pătrășcoiu, Disert. p. 46—48). Dupăcum am putut vedea, pentru Schopenhauer începutul lumii nu e o problemă, deoarece lumea e Voința însăși, care e vecinică, fără început și fără sfârșit. A vorbi deci de începutul lumii, n'are nici un rost. Dar divergența aceasta de concepții întărește părerea mea despre diferitele perioade de influență schopenhauriană. De altfel, ideea că lumea s'a născut din complectă pace a fost exprimată și de filozoful elin, *Eraclid*. Acesta spune că Dumnezeu, dorind să scape de plictiseala liniștii eterne, produce din sine, din când în când, lumi — un fel de revoluții în Univers. Apoi, după un timp oarecare, plictisit și de acest spectacol, stabilește iarăși liniștea care i-a premers acestei revoluții, deci — lumii vizibile.

Obiecțiunea care s'ar putea face, — că această concepție a poetului

Prin mișcarea primului punct rebel în spațiu s'a produs aceea ce numim noi-lume. Lumea, așa cum ni se prezintă nouă, prin mijlocirea simțurilor noastre, e o simplă stare de trecere la stadiul din care a fost născută. Va veni odată timpul, când totul va peri, — se vor stinge sori și planete și stele, — și-apoi, «în sine împăcată», va «reîncep' eterna pace».

Răutatea din lumea aceasta rezultă din lupta ce se dă între starea de acum și starea de eternă pace care stăpâneă odată și care se sbate să fie iarăș întronată.

Lumea, așa cum e, este un vis.¹ Căci, precum în viața noastră visul e numai un accident, așa e lumea, în care trăim acum, ceva trecător, e un vis. Pentru a demonstra această afirmare, poetul se folosește de o metodă inductivă, întocmai cum o fac științele pozitive. «Dacă închid un ochiu, văd mâna mai mică, decât cu amândoi. De-aș avea trei ochi aș vedea-o și mai mare și cu cât mai mulți ochi aș avea, cu atâta lucrurile toate dimprejurul meu ar părea mai mari».²

Lumea e așa cum o percepem *noi cu simțurile noastre*, lumea e reprezentațiunea noastră. Această idee kantiană-schopenhauriană care nu admite nici o digresiune dela cercetarea exactă, dela cercetarea metodică, pe poet nu-l poate încătușa. El trece peste limitele unei pure cercetări științifice: lumea, ca

nostru despre începutul și sfârșitul lumii nu poate fi privită ca adevărata concepție — științifică — a lui, cred că e lipsită de orice temei. Să ne gândim numai la teoria lui Kant și Laplace, despre formarea corpurilor cerești, pe care poetul, *de sigur*, o cunoștea foarte bine, când a scris versurile citate mai sus. Cu oarecari modificări, această teorie spune aceleași lucruri despre cari ne-a vorbit și poetul nostru. *Eminescu nu se va fi rușinat să se declare de acord cu științificele descoperiri kant-laplaciene!*

¹ «Cugetările Sărmanului Dionis» (Lum: d. lună, p. 162): «...lumea vis e, — un vis searbăd...» adaugă poetul cu amară ironie.

² Această argumentare, dela începutul novejii «Sărmanul Dionis» (publ. 1872) e făcută desigur sub influența filozofiei lui Schopenhauer și a lui Kant. E evidentă înrudirea acesteia cu ideia exprimată de Schopenhauer și Kant (al cărui discipol fusese Schopenhauer) că lumea vizibilă e reprezentațiunea omului. Aceleași idei întâlnim și în fragmentul filozofic «Archeus» (Scr. pol. și lit. p. 282 e. s.): «Intr'adevăr lumea cum o vedem, nu există decât în crierul nostru. Pentru gânsac cum o vede el, pentru câne item, pentru membru dela primărie — pentru Kant item». Fragmentul acesta a fost scris de Eminescu prin anii 1875—6 (din nota dlui I. Scurtu, la p. 292).

produs al simțurilor și gândirii noastre, nu e identică pentru toți; ba chiar același individ în alte împrejurări ar putea-o percepe altfel: ea ar fi pentru el, din momentul când el ar fi fazestrat cu simțuri mai perfecte, cu totul alta, — mai perfectă.

Deci, se poate prea bine ca lumea în care trăim să aibă cu totul alt aspect, decum ne apare nouă: «Cine știe dacă nu trăim într'o lume microscopică și numai făptura ochilor noștri ne face s'o vedem în mărimea în care o vedem»? Trăind într'un spațiu microscopic și, în mod necesar, fiind și timpul nostru micșorat în același raport, — în realitate, spațiul nostru ar trebui să fie o mică picătură în spațiul infinit pe care ni-l închipuim *noi* ca existent, — iar evurile noastre — ale unor infuzorii — ar fi clipite în eternitatea timpului, pe care tot noi ne-am construi-o: «În ce nefinire microscopică s'ar pierde milioanele de infuzorii ale acelor cercetători, în ce infinire de timp clipa de bucurie — și toate acestea, toate ar fi — tot astfel ca și azi».¹

Care este deci concluzia ce ni se impune?

Din lupta aceasta dintre poet și omul științei, poetul iese biruitor. El părăsește terenul realității și se urcă în lumea închipuirii, a fantaziei: «... în fapt — spune el — lumea-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spațiu, — ele sunt numai în sufletul nostru. Dacă am afla misterul prin care să ne punem în legătură cu aceste două ordini de lucruri, care sunt ascunse în noi, mister pe care l-au posedat poate magii egipteni și asirieni, atuncea, în adâncurile sufletului coborându-ne, am putea trăi aievea în trecut și am putea locui lumea stelelor și a soarelui».²

Eminescu află misterul acesta cu ajutorul fantaziei. Sufletul nostru este vecinic, — el rămâne același, dacă trece numai dintr'un corp în altul, el călătorește, așa zicând, prin lumea aceasta

¹ Proza literară (ed. Minerva) p. 30. Influența lui Kant și Schopenhauer este evidentă: spațiul infinit și timpul etern sunt numai creațiuni ale gândirii *noastre*, nu însă realități, independente de noi.

² Op. cit., pag. 30—31. Vedem cât de mult se îndepărtează poetul nostru de cugetătorul Schopenhauer. Aceasta eră o necesitate. Trebuia să se aște o scăpare de mizeriile lumii acestuia; și o află, prefăcând-o pe aceasta într'o lume de vis. Schopenhauer, dimpotrivă, n'a vrut să explice lumea ca ceva trecător, și deci nici pe relele din ea ca trecătoare: lumea lui e vecinică și vecinice sunt și relele din ea.

de vis. Toată omenirea e într'un singur om: «Câți oameni sunt într'un singur om? Tot atâtia câte stele sunt cuprinse într'o picătură de rouă sub cerul cel limpede al nopții. Și dacă ai mări acea picătură, să te poți uita în adâncul ei, ai vedea toate miile de stele ale cerului, fiecare — o lume; fiecare cu țări și popoare, fiecare cu istoria evilor ei scrisă pe ea — un univers într'o picătură trecătoare». (Proza literară: «Sărmanul Dionis», pag. 48 ș. a.)¹

Călătoria aceluiași suflet prin un număr nesfârșit de oameni pământeni,² dela începutul lumii și până la sfârșitul ei în eterna pace, nu e o ispășire a unei vine,³ ci e o călătorie interesantă. Sufletul cel vecinic, în care e conținut tot șirul de oameni, nefiind legat de corpul material (... omul cel vecinic din care răsar tot șirul de oameni trecători, îl are fiecare lângă sine, în orice moment, îl vezi, deși nu-l poți prinde cu mâna — este umbra ta.) — Proza lit. p. 53), acel suflet știe că diferitele și nenumărat de multele suflete — emanațiunile sale — călătoresc din om în om; acestea însă, având o conștiință întunecată prin legătura pe care o au cu corpul

¹ Eminescu, vorbind despre om, n'a putut uita nici de acea mare putere căreia i-se zice Dumnezeu: «Omul are în el, numai un șir, ființa altor oameni viitori și trecuți, Dumnezeu le are deodată toate neamurile ce-ar veni și ce au trecut; omul cuprinde un loc în vecinicie, Dumnezeu e vremea însăși cu toți ce se întâmplă în ea». (Să se observe digresiunea poetului dela măestrul său Kant și Schopenhauer, pentru cari timpul și spațiul erau produse, numai ale gândirii omenești — pentru poet ele sunt — acuma — realități.) «Și sufletul nostru are vecinicie în sine, — continuă Eminescu — dar numai bucată cu bucată. Inchipuiește-ți că pe o roată mișcată în loc, s'ar lipi un fir de colb. Acest fir va trece prin toate locurile prin care trece roata învârtindu-se, dar numai în șir, pecând roata chiar în aceeași clipă e în toate locurile cuprinsă de ea».

Dumnezeu este timpul, este vecinicia, — El este roata cea mare — nesfârșit de mare — pe care noi suntem firul de colb, de o mărime submicroscopică, colb pe care o fatalitate ne-a așezat pe spița ei. (Proza lit. p. 52.)

² Pare să fie o influință egipteană («Sărmanul Dionisie») «sufletul călătorește din veac în veac, acelaș suflet, numai că moartea-l face să uite că a mai trăit... Egiptenii aveau pe deplin dreptate cu metempsicosa lor».

³ Cum ne argumentează Schopenhauer care spune, că, dacă trăim și suferim, aceasta e vina noastră. Am comis o faptă vinovată alegând viața, bătând la poarta ei. Vina aceasta trebuie ispășită prin nimicirea do- rului de a mai trăi (vezi și I. Pătrășcoiu, op. cit. pag. 65).

trecător,¹ nu o știu: cel mult, ele pot bănuî că fac călătoria interesantă, prin lumea care a ieșit din nimic și care — odată iarăși se va preface în nimic, — când «în sine împăcată va reîncep' eterna pace».

Dacă am putea comprima timpul nostru, secolii noștri, într'o durată scurtă, am putea și noi — ființe trecătoare — face această călătorie, având conștiință deplină despre ea. (În novela «Sărmanul Dionis», poetul arată că acest lucru este cu puțință. Sufletul lui Dionis eră, acum 400 de ani, întrupat în călugărul Dan.)

Toți oamenii pe cari îi vedem, cu care vorbim, cu care ne certăm, pe care îi iubim sau îi urâm nu sunt, în realitate, deosebiți unii de alții.² Mai mult chiar: *toți oamenii*, fiind numai părți din omul cel vecinic, fiind numai emanațiunile lui, — *sunt acelaș om*.³ Pentru ce dar — ura față de aproapele nostru, pentru ce asuprirea lui? Această întrebare și-o pune atât Schopenhauer, cât și Eminescu. Care e răspunsul pe care și-l dau amândoi, pe care trebuie să și-l dea? Schopenhauer dovedește, în mod uimitor de clar, necesitatea răului în lumea aceasta.⁴

¹ Și Schopenhauer spune că intelectul nostru, fiind legat de-o aparițiune (Erscheinung) din lumea vizibilă — de corp — nu poate străbate până la miezul adevărului. În aceasta constă, după concepția schopenhauriană, tragicul vieții noastre. Eminescu nu face această concluziune; și acest fapt dovedește cât de mult s'au deosebit acești mari bărbați unul de altul.

Amândoi vin din lumi diferite; deci fiecare caută să se orienteze cumva în lumea aceasta, a noastră, care pentru amândoi e deopotrivă de misterioasă. Dar, amândoi pornesc pe căi diferite, spre ținte diferite. Tânărul adept a învățat, ce-i drept, multe lucruri bune dela bătrânul său măiestru, — dar a trebuit fatalmente să-și formeze pentru împrejurări diferite o concepție diferită de cea a bătrânului său dascăl. Genialitatea fantaziei lui Eminescu nu se putu mărghini la copiere — ea își luă zborul spre înălșimile creării...

² Vezi și I. Pătrășcoiu, Disert., Cap. «Die Identitätslehre».

³ Voința lui Schopenhauer și Omul vecinic al lui Eminescu, au de sigur o oarecare asemănare. Dară, pe când Voința schopenhauriană tinde neconținut spre obiectivare, Omul vecinic al lui Eminescu este pasiv: sufletele emanează dela el, fără ca el să le dea vre-un «impuls» pentru aceasta. Ele se despart din el, întocmai cum, dintr'un vas arhiplin, curge apa peste marginea lui.

⁴ După Schopenhauer răul este temelul acestei lumi.

Eminescu, care deși trebuie să admită că «sâmburele vieții este egoismul și haina lui minciuna», — totuși, după cele constatate până acum, nu poate spune că răul ar avea o îndreptățire absolută în lumea aceasta; dimpotrivă, am trebui să ne mirăm că pe oameni îi desbină ură și discordie, de vreme ce o știm că ei toți, sunt același om, că sufletele tuturor sunt stropii de apă, ai aceluiași izvor.

De aici rezultă că Schopenhauer predică nimicirea setei de viață, pe când Eminescu ajunge să vorbiască de iubirea între oameni; o face aceasta într-o parte a operei scrise de el, — pe când același Eminescu, în momente de descurajare, și-a exprimat, atât de lămurit, dorul de a se desface de această viață, de această lume și de-a intra în imperiul eternei păci.¹ Schopenhauer, cu filozofia sa pesimistă, captivează, pentru un timp, sufletul decepționat al poetului. Deaceia nu ne vom mira, dacă acesta va vorbi, adeseori, am putea spune, în limba lui Schopenhauer.

Care este deci — cauza răului care face posibil ca fratele să urască pe frate și copilul să se răzvrătească împotriva părintelui, ca omul să urgisească pe om?

Sunt două feluri de oameni: oameni de rând și — oameni geniali, cari, prin calitățile intelectuale și morale, se ridică deasupra celorlalți, deasupra oamenilor de rând.² Oamenii de rând au un singur crez; pentru ei scopul existenței e «reproducerea în mușinoiul de viermi noi cu aceleași murdare dorinți în piept, pe care le îmbracă cu lumina lunii și strălucirea lacurilor, aceleași sărutări grețoase, pe care le asemănă cu zuzurul zefirilor și cu ațurirea frunzelor de fag»;³ — dimpotrivă, omul genial, «trece nepăsător prin viață», dorind să fie lăsat în pace,⁴ deoarece nu vrea să se facă «comediantul aceluia rău, care stăpânește lumea».

¹ Scrisoarea IV-a: «... e același cântec vechi

«Setea liniștei eterne care-mi sună la urechi».

² Proza lit. «Cezara» (publ. la 1876) p. 114—16; o idee pe care a exprimat-o și Schopenhauer.

³ Aidoma ca la Schopenhauer; (Proza lit. «Cezara» p. 114—15).

⁴ «De ce vrei tu — zice Ieronim în scrisoarea adresată Cezarei — să mă cobor de pe pedestal și să mă amestec cu mulțimea? Eu mă uit în sus asemenea statuei lui Apoll... fii steaua din cer, rece și luminoasă! S'atunci ochii mei s'or uită etern la tine!» Ieronim respinge deci posibilitatea de a face ca ceilalți oameni, căci e prea înjositor să te cobori la nivelul pe care îl impune instinctul vieții omenești care e «măncare și reproducere, reproducere și mâncare»... («Cezara» p. 115—16.)

Printre oamenii de rând sunt unii cari, deși conștienți de «nimicnicia bunurilor lumii, înțelegând că această viață cu trebuințele ei e grea», — «totuși pun o deosebită valoare pe împrejurarea de a domni asupra altora, de a robi pe alții, de a-și întinde stăpânirea peste tot pământul de s'ar putea»,¹ și de a se înălța prin aceea că mulțimea «murind în sânge, ei pot să fie mari».²

Omul genial nu e «nici egoist, nici mincinos».³ El privește la lume cu «mândrie și răceală», — căci știe că, privită de aproape, viața nu ne dă, nici nu cere dela noi altceva, «decât împlinirea normală a unor trebuințe din cele mai simple»;⁴ ce rost are deci să se tiranizeze de ea, servind'o, cum o fac oamenii de rând, mulțimea mediocră. «Nu mă voiu face comediantul aceluia rău care stăpânește lumea»,⁵ exclamă cu mândrie genialul supraom.

Și la ce, adică, să te mai legi de această viață, când vezi, la orice pas ce-l faci, — că

«moartea succede vieții, viața succede la moarte,
«Alt sens n'are lumea asta, n'are alt scop, altă soarte.»

Această «eternă alergare prin lume te obosește». Dela o vreme ajungi să pricepi că «un vis al morții eterne e viața lumii întregi».⁷

Și totuși

«pe toți ea îi înșală, la nime se destaină,
«Dorinți nemărginite plântând într'un atom».

¹ «Hristos a înviat» (publ. la 1883, Nuvele, ediția Șaraga, p. 145).

² «Impărat și Proletar» (publ. 1874).

³ Vezi novelele «Cezara»: «Dacă lumea ar trebui să piară și eu aș putea s'o scap printr'o minciună, eu n'aș spune-o»... *Se află ceva din firea supraomului lui Nietzsche în eroul novelor, Ieronim, care rostește aceste cuvinte.*

⁴ Ediția Șaraga, Novele, pag. 145.

⁵ E și părerea lui Schopenhauer.

⁶ «Epigonii» (publ. 1870); Schopenhauer: Voința se obiectivează vecinic în formele vizibile.

⁷ Iarăși concepția că viața lumii e numai un vis. Se deosebește însă de concepția de mai înainte, prin timbrul pesimist; evidentă influență schopenhauriană.

Aceste lucruri nu le pot înțelege oamenii de rând, marea taină nu o pot dezlega; — omul genial știe însă și mai mult:

«Ce suntem»? se întreabă el; și răspunsul e: «Copii nimicniciei, «Nefericiri zvârlite pe brazdele veciei».¹

Zbuciumul din această viață nu e zădarnic. Cunoștințele, pe care le câștigăm cu atâta chin, sunt de tot palide, însemnătatea lor e zero:

«Gândirea noastră-i spuma nimicniciei noastre
«Iar visuri și iluzii pe marginea uitării
«Trec și se pierd în zare ca paserile mării
«Și ce rămâne 'n urmă nu e decât obscură
«Și oarbă suferință ce bântue 'n natură».²

Dar ispitele vieții sunt mari. Puterea lor e nemărginită. Cine ar putea oare rezista chemării lor? Desigur, nici omul cel mai genial. Din întâmplare și un atare supraom — el nu-și dă seama cum — ajunge în situația penibilă de a se «învârti în jurul instinctului ce conduce viața». Și aceasta îl împiedecă în hotărârea de a ridica...

...«o lume mai bună, mai senină,
«Precum au fost odată a raiului grădină».

Cât de bine ar fi să te poți zmulge din brațele acestei vieți pline de zbuciumări și să trăiești iarăși în lumea ta «nemuritor și rece».

Dar câți o pot înfăptui aceasta?

Păcatul ce îl ia asupra sa ființa care-l zmulge pe adâncul cugetător din această resemnare, e deci îndoit. Cine o face însă aceasta? Femeea...! Femeea, acea ființă pe care Schopenhauer a numit-o — cea mai culpabilă dintre existențe. Dacă ai privi femeea, pentru sine, și pe acel genial bărbat, pentru sine, atunci ai vedea că,

«Despărțiți de-a vieții valuri între el și între dânsa
«Veacuri sunt de cugetare; o istorie-un popor»;³

¹ «Lumină de lună», pag. 217, (și «Poezii postume», pag. 168 - 9). Astfel interpretează Eminescu ipoteza schopenhauriană despre obiectivarea Voinței în formele pe care noi le întrupăm, numai trecător, ca efecte ale acelei obiectivări.

² «Nu mă 'nțelegi» (publ. 1879).

³ «Inger și Demon» (publ. 1873).

Tocmai în aceasta constă marea taină; ea constă, în faptul că sunt totuși clipe, când și cel mai stoic om, dacă e încă tânăr, nu se mai poate împotrivi ascunsei ademeniri, căci:

«Uneori, — deși arare — se 'ntâlnesc, și ochii lor
«Se privesc, par a se soarbe în dorința lor aprinsă».

Zdrobită cade hotărârea care se află în vorbele: «eu mă uit în sus asemenea statuei lui Apoll... fii steaua din cer, rece și luminoasă! ș'atunci ochii mei s'or uită etern la tine»! Incepe lupta cu puternicul instinct al vieții. Adesea sunt momente când o muștrare la adresa «alesei», un cuvânt rostit mai aspru, produc în el remușcări:

«Plângi copilă? — C'o privire umedă și rugătoare
«Poți din nou zdrobi și frânge apostat' inima mea
«La picioare-ți cad — și caut în ochi negri-adânci ca marea
«Și sărut a tale mâne — și te 'ntreb de poți iertă!»¹

Lui, i se poate, acum, spune, cu siguranța eremitului Enthanasius: «O iubești fătul meu, fără s'o știi».² Și împreună cu tot acel eremit putem adăuga: «Cinis et umbra sumus»!

Iubirea ne leagă de vieață, ne silește să trecem prin lumea aceasta care-i «o lume de mizerii și fără de 'nțeles».³ Femeea pe care o divinizăm, neînțelegându-l însă pe cel îndurerat, îi «udă cu fiere buzele 'nsetate».⁴

Urmarea-i nespuse de tragică: și acest om a fost prea slab. Firea lui trebuia să capituleze, în lupta cu natura tirană. Poetul se întreabă, cum e cu puțință ca «după orele care 'n amor se numesc păstorești», să rămâie «în om o profundă descurajare și tristețe», ba chiar, «în acele momente omul să fie mai capabil de sinucidere, ba mai nepăsător față cu moartea decât ori când»? La această întrebare i s'ar putea iarăși răspunde: «Cinis et umbra sumus»!⁵

¹ «Venere și Madonă» (publ. 1870).

² Proza lit. («Cezara») pag. 120.

³ Lumină de lună («Apari să-mi dai lumină») pag. 259.

⁴ În acest punct dovedește Eminescu că e un credincios aderent al ideilor schopenhauriene.

⁵ Proza lit., pag. 105—06. — Schopenhauer ar răspunde precis: «Voința a fost împăcată, un nou individ a pornit pe drumul care duce spre calvarul vieții. Astfel ne-ar dumiri filozoful, pe când poetul, numai, spune: «este un mister în această aversiune înainte, în tristețea după plăcere».

Femeea, cu rafinementul ei, izbuteste să-l seducă, oricând vrea pe bărbatul încrezător, căci ea «cu ochii ei de înger» îl mângâie și-l minte, doar «ei cuprind o lume de dulci făgăduinți», de felul căroră «nu se află 'n lumea aceasta nicăiri».¹ Și decepția este mare pentru acela care a înțeles că trebuie:

«Să sfințești cu mii de lacrimi un instinct atât de van
«Ce s'abate și la paseri de vre-o douăori pe an»;

căci, — poetul se adresează întregii omeniri —

«Nu trăiți voi, ci un altul vă inspiră, — el trăește,
«El cu gura voastră râde, el se 'ncântă, el șoptește,
«Căci a voastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg —
«Veșnic este numai râul: râul este Demiurg
«Nu simțiți c'amorul vostru e-un amor străin? Nebuni!»²

«Nu vedeți c'aceă iubire serv'o cauză din natură?
«Că e leagăn unor viețe, ce semințe sunt de ură?
«Nu vedeți că râsul vostru e în fiii voștri plâns,
«Că-i de vină cum că neamul Cain încă nu s'a stâns?»³

Femeea, pe care acest Demiurg a ales-o ca ea să-i servească, întrebuintează toate farmecele sale, ea «cochetează cu privirile-i galante», «răspunde prin ochiri voluptoase»..., într'un cuvânt, ea face totul, ca bărbatul să cadă în mrejele ei. Și chiar la cea mai nevinovată ființă femeiască se poate constata că vorba zice «fugi încolo», râsul zice «vino 'ncoace»! Care e rezultatul, o știm. Acel «nu știu ce și nu știu cum» — căruia nu-i poate rezista nici un om (fie el geniu sau om de rând) — este numai un motiv dictat de cauza comună, cauză care sprijinește conservarea neamului omenesc.

Și neamul omenesc este «neamul Cain». Într'un loc poetul încearcă a ne da chiar date precise asupra obârșiei neamului acestuia. (În poezia «Demonism», Poezii postume, pag. 228—33.) Dorul omului de a asupri, de a urî, de a chinuî, — spune Eminescu — e sădit în el de însuși Dumnezeu. În luptă nedreaptă acesta l-a răpus pe titanul blând care eră Pământul, — iar din cadavrul acestuia l-a zidit pe om. Vieață i-a insuflat din propria-i vieață:

¹ Lumișă de lună, pag. 259—60.

² Aici se vedește, poate cel mai pronunțat, influența lui Schopenhauer.

³ «Scrisoarea a IV-a» (publ. 1881). Aceste pesimiste idei schopenhauriene se află în scrisoarea în care poetul mărturisește cu atâta durere că «organele 's sfărmate și maestrul e nebun».

«Spre a-l batjocuri până și 'n moarte [pe uclul titan]
«Ne-am născut noi, după ordin divin
«Făcuți ca să-și petreacă Dumnezeu
«Bătrân cu comica-ne neputință,
«Să rădă 'n tunet de deșertăciunea
«Viermilor cruzi»...¹

Totuși se află unii ce spun că, în lume, s'au întâmplat și se mai întâmplă încă lucruri mari, grandioase. Pentru aceasta poetul ne dă următoarea deslușire: mintea omenească e un *advocatus diaboli* (al Voinței, spune Schopenhauer!). «Acest mizerabil avocat e silit să puie toate într'o lumină strălucită, și fiindcă existența este în sine mizerabilă, el e nevoit să împodobească cu flori și c'o aparență de profundă înțelepciune mizeria existenței... O generațiune înșală pe cealaltă prin acest *advocatus diaboli* moștenit, prin acest sclav silit la șiretenie și sofisme, care aicea se vaeră ca popă, acolo face mutre serioase ca profesor, colo parlamentează ca avocat, dincolo taie fețe mizerabile ca cerșitor. Acest din urmă o face pentru un păhar de vin ce-l are *in petto*, altul pentru un titlu, altul pentru bani, altul pentru o coroană, dar la toți, în esență, este aceiași — un moment de beție». Suntem niște «automați, cari facem ceeace trebuie să facem» și «pentruca jucăria să nu ne desgusteze, avem această mână de creeri, care ar vrea să ne dovedească cumcă într'adevăr facem ce voim, că putem face un lucru sau nu... Aceasta-i o înșelare de sine, în care mulțimea de probabilități e confundată cu ceeace suntem siliți a face».²

În realitate, «minciuni și fraze-i totul». Oamenii, ca neam al lui Cain, se asupresc unii pe alții. Cezarul, fiind convins

«în înălțimea-i solitară
«Lipsită de iubire... cumcă principiul rău
«Nedreptul și minciuna a lumii duce frâu»...

«La jugu-i el silește pe ceice l-au urît».³

¹ Această idee ne amintește de concepții mitologice străine — orientale (precum e lupta între Ormuz și Ahriman!) în studiul căror concepții poetul s'a adâncit în tinerețe. Ele nu se acopăr însă de loc cu concepția lui Schopenhauer, pe care, precum am văzut, o acceptă Eminescu.

² «Cezara», Proza lit. p. 108, este explicația lui Schopenhauer pe care poetul a redat-o aidoma.

³ «Împărat și Proletar» (publ. 1874). — Dl M. Djuvara, în articolul «Filozofia poeziei lui Eminescu» (Conv. Lit. XLVIII, pag. 602) spune că aceste idei sunt scrise sub influența filozofiei dreptului lui Ihering, la care poetul a audiat cursuri în Viena.

Aceasta se repetă de mii și mii de ori; — în cursul veacurilor și al evilor nu se produce nici o schimbare. Deci, ce rost să aibă — se întreabă, desperat, poetul — toate aceste zbuțumări ale unor oameni, de a se înălța pe spatele altora, când nici nu putem ști la ce mai trăim. Doar

«În orice minte lumea își pune întrebarea
«Din nou: de unde vine și unde merge? Floarea
«Dorințelor obscure, sădite în noian».

Aflăm doar că

«În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină,
«Și 'n toată omenirea în veci acelaș om.
«În multe forme-apare a vieții crudă taină».¹

Și când ne gândim bine, nu există nici dezvoltare în sens evoluționistic, căci

«umana roadă 'n calea ei înghetează
«Se petrifică unul în sclav altu 'mpărat».

Istoria n'are nici un rost mai adânc:

«Viitorul un trecut e pe care-l văd întors...
«Acelaș șir de patimi s'a tors și s'a retors»...²

În alt loc («Cezara», Proza lit. pag. 108—09) poetul ne lasă în cea mai mare nedumerire în ce privește mersul istoriei. «Vieța internă a istoriei — spune el — e instinctivă, vieța exterioară, regii, popii, învâțații sunt lustru și frază, și cum de pe haina de mătăasă pusă pe un cadavru nu poți cunoaște în ce stare se află, astfel de pe aceste vestminte mincinoase nu poți cunoaște, cum stă cu istoria însăși». Nu numai că nu facem noi istoria, dară nici nu avem puțința de a cunoaște mersul ei.

Ceeace ar urmă, în mod necesar, delă această concepție ar fi concluziunea pe care o face, atât de consecvent, filozoful Schopenhauer: lumea e rea, noi n'avem în ea nici un rost, o dezvoltare spre mai bine nu e cu puțință; — prin urmare să

¹ Ibidem. — Astfel a căpătat ideea despre identitatea oamenilor o întorsătură pesimistă (altfel decum am avut ocazie să vedem expus acest lucru la începutul capitolului acestuia). Cauza e desigur influența schopenhauriană, care-l domină încă pe poet la 1874.

² «O stingă-se» (Poezii postume p. 83) după stil și idei scrisă cam între anii 1870—72. Taman concepția lui Schopenhauer despre istorie și dezvoltare.

nimicim lumea, nimicind, în noi, dorința de a trăi. Eminescu nu o face aceasta.¹ Dorul de Nirvana, pe care poetul îl exprimă ici și colo, sau dacă vrem, credința în Nirvana, pe care Eminescu desigur a avut-o, *este un dor al său, este o credință a sa numai*,² — și nici decum o dogmă în sensul lui Schopenhauer.

Pesimismul acesta, schopenhaurian, pe care l-am schițat până acuma, și care, ce-i drept, cuprinde o mare parte din cugetările poetului, nu constituie nici începutul concepției lui Eminescu — precum am văzut, — nici sfârșitul ei. — El formează numai episoade trecătoare: el apare ici și colo, sporadic, în cursul vieții marelui nostru poet-filozof. Concluzia pe care o face el dela ideile pesimiste nu e numai una. Întâlnim mai multe încercări pe care le face poetul, pentru a ajunge la o posibilitate de a scăpa de obsesiunea acestui pesimism, care duce la complectă anarhie și inactivitate.³

Vom avea destulă ocazie să vedem cât de mult se îndepărtează poetul, — care tocmai în urma sensibilității firii sale are idei, în aparență atât de schimbăcioase, — de filozoful care adesea comprimează în sistemul său fapte divergente, încearcă să dovedească legături între lucruri cari, de fapt, nici nu există între ele, numai pentru a 'salvâ și păstrâ impresia consecvenței.⁴ Poetul n'are nevoie de astfel de mijloace, nefiind angajat față de nici un sistem științific.

Sufletul poetului e ca un ocean, nesfârșit de mare, nesfârșit de adânc. Valurile lui se află în neconținută mișcare.

¹ Intr'aceasta constă marea deosebire a poetului multilateral și înzestrat cu o fire atât de sensibilă de cugetătorul rece.

² Această credință personală e exprimată atât de sugestiv în «Rugăciunea unui Dac» (publ. 1879): «... Părinte...

«Să simt că de suflarea-ți suflarea mea se curmă
Și 'n stingerea eternă dispar fără de urmă!»

³ Vezi părerile pe care le au unii cercetători (d. p. Gherea-Dobrogeanu, Zaharia) despre pesimismul lui Eminescu — amintite în cap. prim al studiului de față.

⁴ D. p. relațiunea pe care o stabilește Schopenhauer între *Voință și Intelct*. Parecă filozoful a dat în cursul sistemizării concepției sale de acel factor psihic important pe care noi îl numim intelect, — și, neputându-l trece pur și simplu cu vederea, l-a împins în modul cunoscut, cu de-asila, în lăuntru sistemului său. Altfel nu ne putem închipui *saltul* pe care îl face Schopenhauer în acest punct al filozofiei sale.

Adesea se întâmplă că unii stropi ce au fost la fund sunt împinși în sus. Sus de tot, pe un vârf de val, sunt fărâmițați și aruncați în înălțimi cerești.

Sufletul filozofului e ca un întins continent, — pământ cu șesuri și dealuri, cu piscuri învelite în vecinică zăpadă, cu gheene ameteitoare de abisuri. Pe toate însă le poate lega o pereche de șine de cale ferată pe care se mișcă, cu repezicine uimitoare, un tren accelerat: gândirea filozofului. Se sapă tuneluri, se zidesc poduri, se nivelează dealuri; căci, nimic nu are dreptul să oprească mersul acestui tren fulger.

Nu ne va miră deci faptul că, în special, la Eminescu se contrazic adesea părerile rostite cam în același timp, că se ivesc cele mai crase extreme de idei, extreme cu totul opuse. Vom admite însă cu toții că un poet atât de mare, cum a fost Mihail Eminescu, în adâncul sufletului său nu s'a contrazis: a avut un ideal spre care a tins neconținut, iar revolta pe care o arată adesea în opera sa nu e altceva, decât revolta și nemulțumirea sa proprie față de întocmirea actuală din jurul său, din lume, din societatea omenească. Această revoltă izbucnește spontan, ca o furtună; și pe aceasta nu o domolește gândul că, prin ea, ar putea să sufere sistemul de idei, ci domolirea vine de la sine, urmându-i sau resemnarea sau speranța și credința că ceva mai bun va urma.

Astfel vom putea înțelege și rostul părerii poetului că lumea e un vis: poetul, care suferea în urma nenumăratelor decepții din viața sa, care suferea în urma fetei sale boale ce rodea în corpul său, care suferea văzând că lumea ideală, pe care ar fi dorit să o vadă realizată, era atât de departe de această țintă, în locul ei fiind o lume neperfectă, așa cum e ea acum, — poetul, cu fantazia sa creatoare, făcând din toate acestea o lume de vis, o lume ce are realitatea unui vis, o lume în care undă realitate este redusă la nimic. E și aceasta o parte optimistă a firii sale: poetul, în loc să predice nimicirea setei de existență, învâluie această existență cu o atmosferă de vis.

* * *

Dar vecinica întrebare i se impune fiecăruia dintre noi: putem noi afla, în lumea aceasta, așa cum e, fericire pentru noi și pentru cei din jurul nostru? Această întrebare l'a preo-

cupat toată viața și pe Eminescu. Pesimismul i s'a părut totdeauna un jug greu ce apăsă asupra ființei sale; de acesta ar fi dorit să scape.

Dar cum?

Poate ai putea afla fericirea, pe care singur o cauți, dacă ai fugi de zbuciumările vieții. Cât de bine e să te poți ascunde undeva; într'un colț al naturii și să petreci acolo nevăzut și neaflat de ființe, ție neplăcute.

În gura unui eremit pune poetul tot entuziasmul său propriu pentru frumusețile naturii, toată dragostea sa pentru marea și atotputernica natură:¹ ...«sunt atât de plin de dulceața cea proaspătă a zilei, de mirosul câmpiei, de gurile înmiite ale naturii, încât pare că-mi vine să spun și eu naturii cecece gândesc, ce simt, ce trăesc în mine». Dela albine d. p. învață omul multe: «ce ordine, măestrie, armonie în lucrare»! Și totul ce fac ele, fac și oamenii: «de-ar avea (albinele) cărți, jurnale, universități, ai vedea pe literați făcând combinații geniale asupra acestei ordine»...

Și poetul ne arată cum s'ar putea realiza acest gând: tânărul Ieronim, rânindu-l pe rivalul său, trebuie să fugă. Adormind pe barca cu care fugise, ajunge, fără să știe cum, pe o insulă stâncoasă și părăsită. Eră tocmai insula pe care trăise și murise, nestingherit de nimeni, eremitul Enthanasius. Aici începe pentru el o nouă viață, o viață ideală; — împreună cu tânăra și frumoasa Cezara, pe care o iubea și o idealiza și care din întâmplare ajunsese deasemeni pe acea insulă, Ieronim începe o viață de paradis.²

Dorul de a fugi de zgomotul lumii, de a fugi cu draga, departe în liniștea codrului, îl întâlnim adesea în poeziile lui

¹ Proza literară («Cezara») p. 103. Astfel învinge J. J. Rousseau asupra lui A. Schopenhauer. Despre această influență dl I. Scurtu ne spune că poetul a citit cărțile lui Rousseau în timpul petrecut la Viena. Bine 'nțeles, și firea romantică a lui Eminescu l'a făcut să vorbească atât de entusiasmă despre formele naturii. Vezi D.-Gherea: Studii Critice I, (din anul 1890): «Poetul iubește natura așa de mult, încât uneori nu știm cui poartă el mai multă grijă și iubire, naturii sau omului».

² Cu uriașa sa fantazie poetul își imaginează cel mai frumos raiu, în care nu e posibil să se încuibe răul și nefericirea, nefiind în el oameni, nefiind acolo societate omenească. Omul este bun, — oamenii sunt răi, spune Rousseau și Eminescu se declară cu trup și suflet pentru această maximă înțeleaptă.

Eminescu. Amintesc aici numai unele, precum: «Făt frumos din tei», «Dorința», «Lacul», «Povestea teiului», «Povestea codrului», «Călin», ș. a. Acest dor formează pentru poet un ideal nerealizabil. Numai prin realizarea *lui* ar fi posibilă iubirea ideală, — numai departe de lume, de zbuciumările și răutățile din ea, ar putea exista iubirea visată de Eminescu. În novela «Sărmanul Dionis» fantazia poetului își imaginează, cum, urmând acestui dor de dragoste fericită și nestingherită, el împreună cu iubita se urcă pe lună. Aici, în mijlocul universului, trăesc amândoi o clipă de cea mai curată fericire.

Eminescu n'a urât femeea, cu toatecă, dupăcum am văzut adesea vorbește rău de ea. La femeia iubită bărbatul află adesea un port al mângâerii, un port în care corabia vieții lui poate scăpa de zdrobire, de naufragiu. În astfel de momente, poetul o aseamănă pe femeie cu un înger:

«Am voit vieța 'ntreagă să pot răsculă poporul
«Cu gândirile-mi rebele contra cerului deschis —
«El n'a vrut ca să condamne pe rebel, ci a trimis
«Pe un înger să mă 'mpace, și 'mpăcarea — e amorul.»¹

Ca poet romantic Eminescu are un ideal de femeie și un ideal de iubire. Acesta, pentru noi cari am vrea să aflăm în femeie un factor important pentru munca de restaurare a societății, e poate prea prozaic, — e aproape banal.² Dar să nu uităm că idealul romantic nu eră identic cu idealul timpului nostru de emancipare pe toate terenele. Poetul eră încântat de formele armonice ale corpului, de părul bălău, de ochii albaștri; dacă poetul romantic ar fi putut trăi cu o asemenea femeie, undeva, departe de vârtejul vieții zbuciumate, el, pentru un timp, ar fi fost fericit. În fantazie își închipuie și Eminescu astfel de fericire, iar arta îi dădea acestei fericiri proporții pe care vieța cu greu i le-ar fi putut da.

Se poate însă spune, cu siguranță, că Eminescu n'ar fi putut trăi izolat de lume, robit de dragostea sa nemărginită —

¹ «Înger și Demon» (1873). — Câtă deosebire de concepția lui Schopenhauer!

² Vezi I. Scurtu, op. cit. p. 137—38, apoi D. Gherea «Studii critice» II. p. 169: «sărutări, îmbrățișări, în împrejurările cele mai poetice și artistice, iată tot idealul lui Eminescu! Și aici se concentrează vieța întreagă!» «Gherea a greșit foarte mult judecând astfel despre poet.

admirând traiul idilic, admirând «cu ochi păgâni» frumusețea dragii sale.

Eminescu n'a fost o fire contemplativă. Grija pentru soarta lumii, pentru soarta oamenilor și a poporului său îl captivă mai mult, decât toate raiurile de care visă în unele clipe ale vieții sale. Fericirea pe care, desigur, ar fi aflat-o pentru sine, făcând din visurile sale realitate, nu eră însă fericirea pe care Eminescu le-o doreă celor mulți, celor oropsiți, celor chinuiți. Intr'aceasta trebuie să căutăm cauza disarmoniei din firea poetului. Intr'aceasta constă însă și marea tragedie a vieții lui Mihail Eminescu.

Suferința sa, suferința celorlalți, suferința ce se iveă în urma întocmirilor sociale netrebnice îi sugerau adesea întrebarea dacă nu se află vre-o altă cale ce duce la mântuire? Cine știe? Poate, sfărâmând toate întocmirile existente, ai putea afla mântuirea dorită — mântuirea de suferințe. Arătând mulțimii cum se procedează față de ea, să trezești «furia vulgară»:

«...Ce-i dreptatea omenească?

«E-o 'ngrădire contra voastră — legile nu-s pentru ei.

— — — — —
«Patria? Lor dă mărire și-a puterii aspră vargă

«Pe ei cu aur și cu glorie — pe noi cu greul ne 'ncarcă,

«Ah! ei sunt înșelătorii, noi — înșelații, nebunii.»

și deci:

«Zdrobiți orânduiala cea crudă și nedreaptă

«Ce lumea o împarte în mizeri și bogați

«Faceți ca 'n astă lume să aibă parte dreaptă

«Egală fiecare... și să trăim ca frați!»

Se poate înfăptui oare aceasta? Poetul ajunge la convingerea că orice ai face, — chiar dacă ai aprinde și ucide totul, — la urma urmei totul rămâne, cum a fost. Ai încercat să înlături relele care domnesc în lume și să le înlocuești prin bine și fericire universală, — și ce-ai reușit? Ai schimbat numai fața răului, — ai stârnit, în masele poporului, sălbătăcia care eră latentă, fiind stânjenită în manifestările ei, prin legile impuse

¹ «Înger și Demon» (publ. 1873).

² «Împărat și Proletar». Lozinca revoluției franceze pe care Eminescu o are în vedere.

«De statul pe care l-ai dărâmat.¹ Faci chiar trista constatare că, jertfindu-te pe tine, trebuie «să mori fără speranță!» Cine știe — amărăciunea

«Ce-i ascunsă 'n aste vorbe?» — Ajungi

«... Să te simți neliber, mic,

«Să vezi marile-aspirații că's reduse la nimic.

Visul acesta, al poetului, de a putea înlocui relele prin bine, revoluționând mulțimea incultă, nu se poate realiza. Ce cale ne mai rămâne să apucăm, când vedem nenumăratele mizerii și nedreptăți? Celce a căutat să le înlocuiască pe aceste prin fericire pentru sine și pentru alții, a trebuit să vadă că fericirea sa proprie nu este totdeauna identică cu cea a celorlalți: idealul și fericirea pe care le-ar fi putut afla pentru omenimea întreagă au fost zdrobite, lovindu-se de zidul de granit al nepriceperii celorlalți. E deci necesar ca să se facă deosebire între idealul de fericire pe care îl avem noi înșine și cel al mulțimii. Astfel, căutând poate să-ți satisfaci numai dorul de fericire proprie, ai putea ajunge mai ușor la un rezultat pozitiv. Aceasta o izbutim, «rămânând la toate rece». Poetul ajunge astfel la o concepție de resemnare. Dacă vrei să trăiești liniștit și împăcat cu tine însuși, renunță la orice ideal social și învăluiește-te în liniște stoică:

«Privitor ca la teatru
«Tu în lume să te 'nchipui,
«Joace unul și pe patru
«Totuși tu ghici-vei chipu-i.

«Și de plânge, de se ceartă
«Tu în colț petrești în tine
«Și 'nțelegi din a lui artă
«Ce e rău și ce e bine».

Pentru puține clipe măcar s'ar putea întrupa poate înțelepciunea:

«Vreme trece, vreme vine
«Toate 's vechi și nouă 's toate
«Ce e rău și ce e bine
«Tu te 'ntreabă și socoate:

«Nu speră și nu ai teamă,
«Ce e val ca valul trece
«De te 'ndeamnă, de te chiamă
»Tu rămâi la toate rece».²

Iar la întrebarea:

«Și pentru cine vrei să mori?
«Întoarce-te, te 'ndreaptă
«Spre-acel pământ rătăcitor
«Și vezi ce te așteaptă».

¹ Ibidem pag. 178.

² «Glossa» (publ. 1884).

Luceafărul poate să răspundă abia, după ce a văzut nimicnicia zbuciumărilor pământești. El trimite, din înălțimea tărilor cerești, următoarea constatare pe care și-a format-o despre oamenii mici ce nu știu și nici nu vreau să știe care este idealul adevărat:

«Trăind în cercul vostru strimt
«Norocul vă petrece,

«Ci eu în lumea mea mă simt
«Nemuritor și rece».¹

Și aceasta, atâta vreme, cât dăinuște existența sa. De aici și până la Nirvana drumul este scurt, drept și fără piedeci.

* * *

S'ar părea că această constatare formează sfârșitul firului gândirii marelui poet; s'ar părea că el aruncă armele din mâni și renunță la orice încercare de a mai lupta. Nu este așa! Cu toată poeziile «Luceafărul» și «Glossa» au fost publicate în timpul când Eminescu era poate pe cale de a nu mai spera că va putea aduce în lume vre-o îmbunătățire grabnică,² — totuși, în realitate, el nu perdă din vedere unica țintă, urmărită de el prin toată viața sa zbuciumată, — marele ideal: îmbunătățirea stării poporului său.

Căci, ceea ce Eminescu a făcut, aproape tot timpul activității sale rodnice dela 1874 până la 1883, a fost o necontenită luptă pentru ridicarea poporului român la o treaptă mai înaltă, — o crâncenă luptă purtată pentru a scoate pătura de jos a neamului său din întunerecul inculturii și a mizeriei insuportabile. Care sunt trăsăturile generale ale concepției lui Eminescu despre starea socială a poporului nostru și ce a cerut el pentru acest popor năcăjit, vom vedea în cele ce urmează.

Răul ce stăpânește omenirea este o urmare a ordinii generale căreia li este supusă lumea întreagă. Lumea noastră se susține numai prin lupta pe care o poartă cu eterna pace ce vrea să se substituie actualei lumi, să devină iarăși atotstăpânitoare. Deci, cât timp va exista lumea aceasta nici lupta nu se va putea înlătură din ea, — lupta fiind temelul existenței. O forță oarecare e chiar necesară pentru a putea stabili și susține.

¹ «Luceafărul» (publ. 1882).

² Vezi I. Pătrășcoiu, op. cit., pag. 96: «Eminescu predică «tu rămâi la toate rece», moare însă, luptând pentru ameliorarea nevoilor sociale»; lucru care pentru autor e o enigmă.

armonia și bunul mers din lume; prin luptă se menține echilibrul între oameni. Am văzut însă că forța aceasta n'are voie să fie aplicată, cu toată vehemența ei elementară, deodată; în astfel de cazuri rezultatul e aproape totdeauna negativ.¹

Disarmonie, dezechilibru se produce deci numai acolo unde una din amândouă forțele, ce luptă întreolaltă, e prea puternică, dacă ea întrece cu mult pe cealaltă. Numai astfel se poate explica existența răului în lume.

In contradicere cu filozofia indică, cu cea schopenhauriană, cu ipoteza lui J. J. Rousseau,² Eminescu își crează un sistem de filozofie socială de o măreție și originalitate impunătoare, — până în prezent, încă prea puțin relevate. Ce sunt popoarele, ce sunt statele? — se întreabă poetul. «Ele nu sunt produse ale inteligenței, ci ale naturii. În începutul dezvoltării lor ele (popoarele) au nevoie de un punct stabil împrejurul căruia să se cristalizeze lucrarea lor comună, statul lor (e vorba de oamenii primitivi), precum roiul are nevoie de o matcă».³

Înainte de ce s'a format Statul, oamenii purtau întreolaltă un războiu de nimicire reciprocă. Nimic nu eră ce ar fi putut să înfrâneze impulsurile bestiale care împingeau brațul celui mai tare să înfigă — pentru un blid de linte — metalul ucigător în pieptul celui mai slab. Eră doar epoca pe care o caracterizează atât de bine cuvintele «*bellum omnium contra omnes*».⁴

Dară, «un ochiu mai limpede zice: Stăi! Nimicind pe vecinul tău, tu lovești în tine, căci puterile care exploatează natura brută s'au împuținat, tu ești mai sărac cu o sumă oarecare

¹ O încercare de rezolvire a acestei probleme se face în «Inger și Demon» și în «Împărat și Proletar».

² În contradicere și cu altele, precum e teoria lui Darwin Ch. («Geniu Pustiu» p. 104): «Nu cred — scrie aci Eminescu — în această bestie care se trage din maimuțe și care și-a adus toate obiceiurile rele ale străbunilor ei». Darwin n'a putut captiva firea poetului nostru; nu se află nici o indicație despre acest lucru, decât numai singură aceasta pe care am citat-o.

³ Scrieri pol. și lit., pag. 84. Marea deosebire de Schopenhauer, măestrul pretins al lui Eminescu, e prea evidentă.

⁴ Probabil influențat de filozoful englez Th. Hobbes, care la fel a explicat starea naturală ce a premers formațiunii statului, aceasta se poate afirma cel puțin despre unele puncte, — mai cu seamă despre ipoteza care se ocupă cu starea în care se află omenirea pe timpul amintitului *bellum omnium contra omnes*, care se ocupă deci cu începutul societății omenești.

de puteri. Deci vecinul să trăiască... el are trebuință de mine, eu de el, nimicirea sa ar fi o pierdere vădită pentru mine, care nu mă pot ocupa cu toate celea. Va să zică interesele individuale sunt *armonizabile*. Iată ideea statului: *ideea armoniei intereselor*. Statul stabilește armonia între clase, caste, partide — care luptă întreolaltă pentru supremație; el trebuie să oprească «ca una să nu fie exploatată prea mult prin alta, căci toate trăiesc și înfloresc, una dela alta și peirea uneia condiționează peirea mai curândă sau mai târzie a celeilalte».¹

‘Dar Statul mai are și o menire morală: «el va fi prin o aspră organizare contra semidoctismului, contra spoelii, contra tendinței egoiste a acestora (a claselor de sus), de a câștiga mult prin muncă puțină». Din toate punctele de vedere Statul e o creație naturală, căci zice Eminescu: «dacă albinele — de pildă — ar avea jurnale, acestea ar fi foarte *legitimiste*.

‘Când mersul liniștit și regulat al afacerilor este lovit în centrul, în regulatorul său, treaba nu poate merge bine. Și cu toate acestea noi Românii de sute de ani n’am avut altă plăcere mai mare, decât a ne răsturna principii».²

Un stat puternic va fi numai acela care va fi în stare să armonizeze mai bine interesele individuale ce se manifestă în societate, să reguleze munca, silindu-l pe fiecare să-și implinească datoria față de națiunea sa, față de omenime. Acel stat e după părerea lui Eminescu, «o unitate absolută, o monarhie juridică». De acest ideal se poate apropia numai statul național «Monarhia poate deveni *despotism*, dacă voința individuală se pune în locul armoniei intereselor...», un lucru care «se naște acolo unde pe aceeași întindere de pământ o rasă domnește peste altele, mai ales însă o rasă fundamental deosebită de locuitorii autohtoni».

Un regim liberal,³ *dimpotrivă*, se bazează — în genere — pe ideia individualismului (adică pe aceea de a câștiga cât de mult pe spatele, pe socoteala altora), și deci este respins de

¹ «Scrieri polit. și lit.», pag. 86, «Influența Austriacă asupra Românilor din Principate» (1876).

² Scrieri polit. și lit., pag. 84.

³ Eminescu se gândește probabil la un regim republican sau la felul de guvernare ce nu prevede pentru conducerea țării o dinastie ereditară (vezi cele ce urmează!).

«cătră Eminescu. Dovezi pentru ideia că monarhia e mai folositoare pentru un popor, decât regimul liberal, se pot afla destule în istoria poporului nostru: Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân — în contrast cu regimurile mai liberale, când «boerii sunt toți aspiranți la un tron, pe care nu mai ședeă unsul lui Dumnezeu, — căci dela stingerea matcei în roiul Moldovei datează căderea Moldovei». Acelaș lucru se poate constată și în Muntenia, sub regimul fanariot.¹

Și răpit de dorința de a putea arătă cum trebuie procedat, pentru a feri statul de complecta discompunere, ce ar rezultă din împlinirea neînfrănată a intereselor individuale, — Eminescu se declară de acord cu filozoful Machiavelli,² spunând, ca și acesta, că *despotismul* e, în cazuri excepționale, de preferat oricărei forme de guvernare.³

Numai această formă de stat ar putea să ferească poporul român de nenorocirea ce-l amenință din partea demagogilor — pe a căror mână a ajuns el, — și cari, întrebuițând fraze ca «libertate, fraternitate și egalitate», își servesc interesele proprii. Și — apoi, cea mai mare primejdie pentru țara noastră constă în aplicarea unor legiferări streine, importate din alte țări, — fără ca ele să fi fost înțelese pe deplin de aceia ce ni le-au adus, nici de aceia cari le aplică, și fără să se fi căutat dacă există legătura causală care ar trebui să fie totdeauna între legile — și aspirațiile și tradițiile unui popor, — dacă, în cazul nostru, există această legătură organică între *legile impuse* poporului nostru și tradițiile ce îl leagă cu trecutul și aspirațiile sale pentru viitor. La noi s'a crezut, dimpotrivă, că, cu cât sunt legile mai streine de firea poporului autohton, cu atâta sunt mai bune. Astfel am ajuns în hălul în care ne aflăm.

Trebuie dar să se ție cont de următorul fapt: «o stare de lucruri rezultă în mod strict — causal dintr'o altă stare de lucruri premergătoare...» Constatăm deci că «aspirațiunile și sentimentele sunt rezultatul neînălăturat al unei dezvoltări anterioare

¹ Scrieri polit. și lit., pag. 90 e. s.

² Articole politice, pag. 124 e. s.

³ Ce contrast între Schopenhauer și Eminescu! Acolo statul eră simplu polițist — aci el are menirea de a regenera societatea omenească; — acolo orice regenerare eră respinsă ca periculoasă, aci ea trebuie făcută, cu orice mijloace, *es e un imperativ categoric*.

a spiritului public, desvoltare ce nici se poate tăgădui, nici în-lătură». ¹ Deci, «orice politică nu poate lucra decât cu elementele ce-i sunt date, iar nu cu cele pe care și le închipuește a le avea. Cine zice «progres» nu-l poate admite decât cu legile lui naturale, cu continuitatea lui treptată».

Și treptat, treptat ajunge și Eminescu la cea mai interesantă și mai importantă constatare — ce caracterizează atât de bine firea și concepția poetului nostru. În lumina ei îl vedem pe Eminescu nu numai ca independent de sistemul filozofiei lui Schopenhauer — ucigătoare de energie și de viață, ucigătoare de iluzii, aspirații și de idealuri, — ci deadreptul ca pe unul din cei mai îndârjiți contrari ai acestei filozofii.

«Precum creșterea unui organism — zice el — se face încet, prin superpunerea continuă și perpetuă de nouă materii organice, precum *inteligența nu crește și nu se întărește decât prin asimilarea lentă a muncii intelectuale din secolul trecut*» (sublinierea e făcută de mine) și prin întărirea principiului înăscut al judecării, precum orice moment al creșterii e o conservare a acelor câștigate în trecut și o adăogire a elementelor cucerite din nou, astfel adevăratul progres nu se poate opera decât conservând pe de o parte, adăogând pe de alta: o vie legătură între prezent și viitor, nu însă o serie de sărituri fără orânduială. Progresul adevărat e o legătură naturală între trecut și viitor». ²

Să ne gândim deci că binele și răul viitorului, de faptele noastre deăcum o să depindă, că de noi depinde, că noi formăm tot viitorului. Idealul nostru să fie pregătirea în prezent a binelui din viitor; spre el să fie îndreptate toate cugetele, toate faptele noastre. ³

Dar, Eminescu a văzut că partea cea mai mare a intelectualilor noștri, cari ar trebui să fie conștienți de această misiune

¹ Artic. polit., pag. 62 e. s. Eminescu se declară prin asta aderentul concepției evoluționiste pe care pretinsul său maestru a combătut-o, toată viața sa.

² Ibidem, pg. 63 e. s. De mare importanță pentru judecarea felului de cugetare al lui Eminescu e tocmai faptul că el vede, în toate lucrurile, o tendință naturală spre desvoltare și progres (atât la organisme cât și în domeniul spiritului omenesc). Filozoful Leibnitz s'a exprimat cam la fel despre progres, despre desvoltare.

³ Artic. polit. și lit., pag. 418.

a lor, — e lipsită de acest ideal. Ei, nefiind Români de băștină, ci numai niște venetici, cari nici nu cunosc pe deplin limba noastră, — nu pot și nici nu vreau să poată înțelege care e aspirația poporului băștinaș, popor legat de glia țării acesteia, — popor al cărui suflet aici s'a format, deoarece și părinții și moșii și strămoșii lui aici au trăit și aici au murit. «Pe spatele nefericitului popor românesc, apatic de suferinți și amețit de fraze, se formează un popor nou de venetici, de o naționalitate nehotărâtă încă...»¹

Această nouă specie de oameni trăește din sudoarea poporului autohton, ea e o rasă *parazitara*² — sui generis, — care, prin intrigi și mijloace mârșave, s'a urcat sus: din ea s'a format «*pătura superpusă*», un fel de «*sediment de pungași*».³ Acești oameni «trăesc din munca aceleiași sume de producători». Și, pe când poporul — în întunerecul inculturii — moare de mizerii, — aceștia se înmulțesc mereu, în urma afluenței din streinătate,⁴ pretinzând după trecere de câțiva ani că sunt Români get-beget:

«Și apoi în statul Țării se adun să se admire
«Bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire —
«Toate umbrele acestea sunt pretinse de Roman,
«Toată greco-bulgărima e nepoata lui Traian!
«Spuma asta 'nveninată, astă plebe, âst gunoi
«Să ajung' a fi stăpână și pe țară și pe noi?
«Tot ce 'n țările vecine e smintit și stârpitură,
«Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură,

¹ Ibidem, pag. 114.

² Ibidem, pag. 165.

³ Ibidem, pag. 135.

⁴ Ibidem, pag. 30. — Eminescu dovedește o dragoste, aproape mistică, pentru adevăratul popor român de pretutindeni și o tot atât de adâncă ură față de streinii cari trăiesc și se îmbogățesc din sudoarea atâtor milioane de brațe ale acestui oropsit popor. Mult timp înainte de Unirea tuturor Românilor și scurtă vreme după înjghebarea micului stat român, scria poetul tuturor Românilor, cu adâncă indignare și durere:

«Dela Niștru pân' la Tisa
«Tot Românul plânsu-mi-s'a
«Că nu mai poate străbate

«De-atâta străinătate.

— — — — —
«Vai de biet Român săracul!

— — — — —
«Ii strein în țara lui...»

«Tot ce e perfid și lacom, tot Fanarul, toți iloții,
«Toți se scurseră aicea și formează patrioții»,

Încât poetul, cu explicabilă ironie, exclamă:

«O, te-admir, progenitură de origine romană!»¹

Deci, în nemulțumirea sa cu oamenii, cari prin apucături rele au diformat ceace ne dăduse natura, se implântă una din rădăcinile pesimismului lui Eminescu. Dacă pentru acesta s'ar fi putut află vre-o altă bază, — precum ar fi, după presupunerea unora, filozofia lui Schopenhauer și cea indică, — *atunci vehemența, cu care lovește în paraziții societății noastre*, paraziți ce vorbesc de cultură fără să o poseadă, de progres și libertate fără să le cunoască, cari dobândesc mult fără să lucreze nimic, *ar fi fost inexplicabilă*. Căci, la ce să mai lupți — și încă cu atâta îndârjire — pentru o cauză pe care, dela început chiar, o crezi pierdută? Ba, dimpotrivă, poetul nostru ar fi făcut aceeași concluziune ca și Schopenhauer și Inzii: lumea e rea, deci, neputându-o reformă, să o nimicim.

Și încheerea pe care o face Eminescu nu duce la pasivitate, cum s'a crezut și se mai crede încă. Oamenii sunt, ce-i drept, răi, căci au deviat dela natura lor adevărată. Natura însă ar trebui, prin mijlocirea *Statului monarhic*,² să intervie, pentru a se armoniză iarăși interesele diferiților indivizi, ale diferitelor clase, caste, partide, protejând rivalitatea muncii prin introducerea muncii obligatorii pentru toți cetățenii. Statul ar trebui să intervină cu toată energia de care dispune pentru introducerea echilibrului social.

Statul nostru ar trebui de asemeni să izbutească ca, și la noi, să se poată ajunge acolo, unde se află acum alte țări, mai

¹ «Scrisoarea III-a» (Lumină de lună, pag. 296—7) publ. 1881.

² Eminescu rostește astfel un profund adevăr, prin care se apropie foarte mult de cercetările sociologice moderne. Ideea că statul este o instituțiune naturală, e interesantă și prețioasă, deoarece ea ne dă deslușiri asupra adevăratei concepții a poetului. Statul e o instituțiune naturală? Da. În firea omului este înrădăcinată tendința de conviețuire cu alți oameni. Singurătatea l-ar ucide pe om. Fiind deci necesitat omul, prin însași firea sa, să trăiască împreună cu alții și având apoi nevoie de o organizațiune care să-i reguleze și să-i ușureze această conviețuire, garantându-i scut împotriva samavolniciei altora, organizația statului este ceva natural, oamenii au nevoie de ea: firea lor o cere.

înaintate, în cari «clasele superioare compensează prin munca lor intelectuală, munca materială a celor de jos». Fără muncă nu e progres și fără progres nu e viață. Un popor care nu muncește e destinat pieirii.

Formula etică supremă e deci pentru Eminescu: *muncă egală pentru toți, în raport cu facultățile ce le are fiecare*. Intelectualul să lucreze cu mintea, muncitorul-material, cu brațele. Fiecare să tindă într'acolo ca munca sa să dea imbold și altora la muncă: să se producă o astfel de rivalizare, încât din ea să rezulte, cu necesitate, progresul tuturor.

Se va putea împlini vreodată acest ideal? Da, — răspunde Eminescu. El crede în împlinirea lui.¹ Dară ca pregătire pentru acest mare moment e necesară creșterea, luminarea poporului de jos. Când opera aceasta va fi sfârșită, atunci se va putea spune că zbuțumarea noastră n'a fost zădarnică. «În viața unui popor — spune Eminescu — munca generațiilor trecute, care pun fundamentul, conține deja în ea ideia întregului. Este asouns în fiecare secol din viața unui popor complexul de cugetări, care formează idealul lui, cum în sămburele de ghindă e cuprinsă ideia stejarului întreg.² Și oare oamenii cei mari ai României, nu-i vedem urmărind cu toții, cu mai multă ori mai puțină claritate, un vis al lor de aur, în esență același la toți și în toți timpii?»³

Poetul nostru a luptat o viață întreagă și a murit pentru întruparea acestui vis. Când se va întâmpla aceasta, când va deveni visul acesta realitate? Vor trebui să se jertfească încă mulți idealști și vizionari, pe altarul acestui ideal, — cum o făcu marele nostru Eminescu? Oare cine-o poate spune?

V.

Încheiere.

Mi s'ar putea pune întrebarea, pentrue am schițat întregul complex de gândire al poetului nostru, de vreme ce aveam să

¹ «Hristos a înviat» (ed. Șaraga, pag. 148) și Scrieri polit. și liter. pag. 419.

² E cea mai convingătoare dovadă de fondul optimist al firii lui Eminescu. Cam așa au fost exprimate aceste idei și de cei mai geniali cugetători optimiști: Aristotel și Leibnitz.

³ Scrieri polit. și lit. pag. 419—20.

vorbesc numai de «influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu»? Voiu răspunde că o influență, ce a primit cineva dintr-o parte sau din alta, nu se poate arăta mai bine, decât numai în legătură organică cu întreaga concepție pe care o are el despre lume și despre viață. Greșeala pe care au făcut-o mulți — precum am văzut în prefața acestui studiu — a fost că ei au voit să-l explice pe Eminescu numai dintr'un punct de vedere. Urmarea a fost că ei au căpătat o icoană falsă despre adevăratul Eminescu.

Mulți cercetători au crezut că se pot afla dovezi, indiscutabil de convingătoare, pentru declararea lui Eminescu ca pesimist schopenhaurian. Ei bine, am putut însă vedea că poetul, în anumite momente de indignare sau desperare din viața sa, s'a exprimat așa cum se exprimă un pesimist. Oare care dintre noi n'a trecut, în viața sa, prin astfel de crize? Și totuși, fără să fie pesimist! Dar, pesimismul lui Eminescu culminează în dorul de a intra, el personal, în Nirvana liniștei eterne. Zic «el personal» și mă gândesc la faptul că poetul — *această «sete a liniștei eterne» n'a ridicat-o la rangul de dogmă universală, la rangul de imperativ categoric.* Lucru pe care Schopenhauer îl face cu cea mai tenace hotărâre. Deci, un fapt care îi deosebește fundamental pe unul de altul.

Din cele arătate până acum am putut constata cu prisosință că, între filozoful Schopenhauer și poetul-filozof Eminescu, există oarecare relațiune, ba chiar, o oarecare înrudire sufiețească. Dar am avut și foarte mult prilej să vedem că între amândouă personalitățile zace un atât de adânc și larg abis — pe ale cărui maluri doară numai fundul de le împreună, — încât o trecere ușoară dela unul la altul, nu este cu putință. Este doar o mare deosebire între un filozof de «breaslă» și un poet a cărui fantasmă nu se poate încătușa în celula strâmtă a unui sistem. Un mare poet va fi acela care va ști să compileze cele mai extreme idei într'un tot, care e opera sa de artă. Artistul crează un tablou prin amestecul diferitelor culori, dând astfel viață și lucrurilor moarte, — filozoful trage linii drepte cu ajutorul linealului, desenează cercuri, descrie fețe unghiulare și construiește corpuri geometrice, toate purtând semnul caracteristic al simetriei și strictei regularități.

Și apoi trebuie să mai luăm în considerare că un poet al unui popor tânăr, cum e al nostru, — al unui popor care e de abia la începutul dezvoltării spre o țintă măreață, nu va putea propaga înțelesul pentru nimicnicia a toate; inspirarea de marele ideal al poporului său va trebui să fie biruitoare.

Eminescu nu se gândește numai la «vieța de apoi» pe care a dorit-o și și-a imaginat-o mai liniștită (Nirvana), decât i-a fost toată vieța sa de pe pământ, — ci vrea să clădească un mândru palat al viitorului, aici, pe pământ. Pentru ca temelia acestuia să fie tare, trebuie zdrobită partea care a fost zidită mai 'nainte, din pietre nisipoase.

De oarece a înlăturat și a zdrobit unele părți — pe care voia să le construiască din nou cu pietre tari, au crezut mulți că el vrea să nimicească toată clădirea. Mulți l-au văzut numai zdrobind, — din întâmplare numai puțini l-au aflat și clădind. Glasul celor puțini a fost prea slab, pentru ca să poată întrece strigătul celor mulți: iată, cum s'a format legenda despre Eminescu ca pesimist, — numai ca pesimist, — chiar ca pesimist schopenhaurian.

Datoria științei e să combată rezultatele legendei ce apare cu pretenții de adevăr — și să stabilească adevărul curat și neîndoelnic.

Cernăuți, 1921.

Nehotarârea e consecința unei judecări șubrede.

Numai studiul filozofiei, prin aplicarea practică a principiilor, ne poate procura adevărata fericire sufletească, constantă și inalterabilă.

Ascultă mult și judecă, vorbește puțin și cumpănește.

Suferințele sunt pentru oameni. De aceea natura, în bună-tatea ei, ne-a înzestrat cu calități morale, pentruca să le putem îndura și cu forțe fizice, ca să putem rezistă.

Fii preparat pentru neplăcerile vieții și nu uită că iritându-te de cele ce-ți se întâmplă nu faci decât să-ți agravezi situația, fără a putea schimba ceva din hotărârile soartei.

Cronică.

CRONICĂ POLITICĂ.

În jurul unui semicentenar: **Alexandru I. Cuza**. Anul acesta se împlinesc 50 de ani dela moartea aceluia mare Român și părinte al obijduiților care a fost Cuza Vodă.

La 1873 Alexandru Vodă Cuza, numit pe drept *tătucul țaranilor*, închise ochii pe pământ străin, departe de ai lui de cari fusese despărțit timp de 7 ani. Muri în afară de hotarele țării lui dragi, înstrăinat de țărănimea ce a iubit-o așa de mult, fiind exilat prin dorința acelor boeri ce nu priveau cu ochi buni reformele făcute de acest mare domn al nostru.

El, bietul Cuza Vodă, — care trebui să ispășească mai târziu îndrănețele lui fapte, — împreună cu vre-o 4—5 boeri cu dor și suflet pentru țară ca Cogălniceanu, — în 7 ani a schimbat țara în bine atât de mult, încât eră de nerecunoscut pentru un străin ce ar fi lipsit acest timp din România.

El a fost primul care în contra puterilor străine și a unor boeri români numai cu numele, a făcut întâia *unire* cimentată cu suflet românesc. Și ea trebuia să ne ducă la marea unire de azi grație îndemnului *său*, primul mare gest rămas neșters ca un uriaș semn de întrebare luminos, ce-a stat de veghe deasupra noastră pururi călăuzindu-ne și aducându-ne aminte de ceiace trebuia să fie azi, îndatorire impusă și lăsată moștenire nouă generațiile de după *el*.

Și tot *el* a fost acel ce-a pus mâna pe biciu, gonind pe trântorii de călugări greci ce umpluseră pământul blagoslovitelor noastre țărișoare Muntenia și Moldova, *secularizând* totdeauna

mănăstirile, adică luând întinsele lor moșii pe seama statului român.

El și cu cei câțiva ai lui a *descătușat țărănimea* din lanțurile robiei boerești, care în starea așa numită «*iobăgie*» sau «*clăcășie*» în care se află, nu dispunea nici de avere și nici de libertate, boerul putând să-l vândă prin obișnuitul «*schimb*» la alt boer sau dându-i posibilitatea să se răscumpere cu sume mari de bani pe care o fixă numai *stăpânul*.

Și «*el*», — odată dată libertatea țărănimei, — a împroprietărit această talpă a țării în care voia să-i fixeze sprijin puternic pentru apărarea în caz de nevoie. *El* i-a dat de veci bucata de țarină pe care-o muncise. Prin *el* țaranul a prins de atunci sensul vieții și mai multă dragoste de pământ și deci și de țară, păstrând înțelesul ca o lege, — de și nu i-a scris-o și spus-o nimeni, — că are pentru cine trăi și are și pentru cine muri. Și astfel prin «*el*», — țaranul român a prins de atunci un rost în viața și un rol viitor în conducerea destinelor sale.

Tot «*el*», Cuza Vodă, a înființat, oficial și mai mult pentru țărănime, primele școli cu cheltueala statului, pe care le-a pus câte una în fiecare comună în mod gratuit la dispoziția poporului, ce până atunci nu avusese acea favoare, — ca feciorii de boeri, — de a se hrăni și ei la lumina adevărului prin învățătură. Căci după *ei*, țaranul nu avea acest drept, trebuind să trăească ca vitele: să pruncească, să mănânce și să doarmă ca în zori să pornească iar la muncă. Și spre ai obișnui cu acest mare folos pe care, cei mai mulți nu-l înțelegeau, — căci

nu-l avuseseră niciodată, — *el* a introdus odată cu școlile și învățământul obligator.

Apoi, tot *el*, pentru a înlesni comunicațiile și deci și viața poporului a făcut prin legea specială a drumurilor, — pusă imediat în aplicare, — drumuri și șosele pietruite cari până atunci nu existau și din care cauză nu se putea merge pe vremuri ploioase, nici dela un sat la altul, iar pentru buna îngrijire a lor prin lege nepărtinitoare, fiecare locuitor sărac și bogat era obligat să muncească 5 zile pe an la facerea drumurilor și podurilor.

Și după toate aceste legi mari și bune, *el* a împărțit țara în județe, plăși și comune, înființând toate autoritățile ce le avem și azi, dându-ne după un plan bine chibzuit o administrație civilizată ce ne puneă între țările mai înaintate ca noi.

Iar pentru liniștea și fericirea țării, — și întrezărind zilele mai de târziu, — *el*, conștient de îndatoririle sale, ne-a organizat prima oștire regulată, pământeană, înzestrând-o cu cadre, armament, cazărni și tot ce se cerea unei adevărate armate, ce trebuia să ne ducă la Plevna, Opanez, Mărășești și Oituz.

El, omul bun și larg văzător, a fost și un mare economist ca gospodar de frunte în dragostea lui de țară. A stimulat și încurajat industria și comerțul românesc, regulamentând toate aceste afaceri cu legi sănătoase ce nu puteau de cât să aducă fericirea și prosperarea țării, veghind prin controalele sale, ba chiar *el* însuși, la bunul mers al tuturor lucrărilor, respectarea legilor și omeniei reciproce, dând pedepse acelor ce se abăteau din drumul drept.

Și câte nu a făcut acest mare domn în scurta lui domnie de 7 ani (1859-1866),

în marea lui dragoste de popor și țară ce voia să le vadă în fericire și bucurie!

Însă nu i-a fost dat să se poată bucura de roadele muncii sale și de fericirea poporului său; căci oamenii răi din boerimea ce nu privea cu drag aceste binefaceri, l-au detronat într-o noapte, silindu-l să plece într-o țară străină, fără a se mai întoarce. Acolo însă, n'a putut trăi departe de țara și poporul lui! Și de atâtea dureri ce-i pricinuia dorul de ogorul și țărănimea sa, a murit zdrobit departe de ai lui dar cu gândul și sufletul veșnic lângă ei, având singura mângâiere că lasă un popor mai fericit de cât era înainte, având o țărănime stăpână pe ogorul ce-l muncea. Iar cei cari nici în ultimele lui clipe nu i-au dat voie să-și vadă țara, de abia târziu și cu greu au permis să fie aduse rămășițele sale pentru a fi înmormântate la moșia sa Ruginoasa din jud. Suceava.

În acest an, când se împlinește o jumătate de veac, dela moartea *acelui* ce a fost un mare *Român și om*, se cade ca fiecare cetățean cu dragoste de acest pământ, să-i sacrifice în cinstea amintirii sale numai câteva minute de gândire și de rugăciune; iar țărănimea drept recunoștință a situației ei de azi să-i păstreze în suflet săpat adânc și deapururi, chipul și faptele sale. Politicianilor de paradă ce se prapădesc de dragul țărănilor, strigând pe toate drumurile, le recomand mai multă tăcere cel puțin în acest an de pioasă aniversare și o călătorie la mormântul *lui*, sub crucea căruia îngenuchiând să-și purifice sufletul într'atât, că venind înapoi să lucreze pentru binele țărănimii mai mult cu faptele decât cu vorbele, pentru a fi demni urmași ai lui Alexandru Cuza Vodă.

George Ponetti.

Un bilanț politic. La 28 Octomvrie 1923 s'au împlinit cinci ani dela înțemeierea republicii cehoslovace în inima Europei centrale. Această memorabilă dată istorică a fost precedată de vizita președintelui Th. G. Masaryk la Paris, Bruxelles și London care, ca și aceea din Italia dela sfârșitul războiului european, a atras într'un chip ne mai pomenit atențiunea opiniei publice europene asupra acestei republici. Iată cum se încheiă bilanțul politic al acestui Stat: Republica cehoslovacă e țară de pace și de ordine și una din cele mai înfloritoare răsărită din ruinele vechei împărății austro-ungare. Ea a bătut bani noi și le-a stabilit cursul. Cu toate greutățile interioare (Germani, Maghiari și Slovaci) ea are un guvernământ constituțional. Ea se bucură de stimă deosebită între celelalte națiuni pentru politica pacifistă ce urmează. Mica antantă e fructul acestei politici. Ea are norocul să fie condusă de filosoful Masaryk, despre care fostul ministru-președinte englez Lloyd-George a spus că el a fost cel mai de seamă om politic în timpul marelui războiu. Ca profesor la King's College și în alte calități ale sale, Masaryk a precizat cel dintâi cu autoritatea incontestabilă a omului de știință scopurile războiului european. Intre aceste scopuri el prevede în mod firesc dismembrarea monarhiei austro-ungare și proclamarea independenței absolute a popoarelor subjugate, în rândul întâi a poporului său. În locul politicianilor cunoscuți, juriști mai cu seamă, acest profesor a izbutit să-și asigure alături, și mai mult decât colegii săi, profesori și ei; Wilson și Milincow, o influență din ce în ce mai covârșitoare în politica europeană. Peste 25 de tratate comerciale și economice serioase a încheiat această

țară cu diferite state din lume. Această politică i-a permis să înregistreze în acești cinci ani de existență independentă suma de 200 miliarde coroane la afacerile de export și de import. Cu drept cuvânt a putut spune președintele-filosof, privind bilanțul republicii sale, că această țară, dacă nu e cea dintâi, trebuie să fie între cele dintâi țeri ale lumii.

✱

CRONICĂ ECONOMICĂ și CULTURALĂ.

Jubileul de 75 de ani, al Băncii Marmorosch Blank & Comp. Această importantă bancă al cărei nume e strâns legat de mai toate faptele mari ce se perindează de decenii în dezvoltarea economiei noastre naționale a luat ființă în 1848. Anul redesteptării politice și economice a Țărilor românești cerea, pentru începutul de muncă rodnică ce se statorniceau, așezăminte de credit; banca Marmorosch a corespuns acestei nevoi.

Spre a se da țărilor românești însemnătatea pe care se cuvenea s'o aibă, erau de trebuință așezări economice noi și legături mai întinse de interes economic cu străinătatea. S'au impus schimbări adânci în regimul proprietății pământului, dezvoltarea agriculturii și progresive schimburi comerciale cu Occidentul. Paralel cu această dezvoltare economică, pe care o ajută, se dezvoltă, încetul cu încetul dar stăruitor, și banca Marmorosch.

În centrul Bucureștilor de odinioară, pe locul unde se află azi hotelul Kiriazii, își începe tânărlul Iacob Marmorosch, în 1848, cu un capital de 30,000 lei activitatea lui ca negustor de coloniale și vopselărie și ca împrumutător de bani.

Mulțumită legăturilor de afaceri, pe care le face la Londra ca negustor care-și aduceă o bună parte dintre mărfuri din Anglia și ajutat de cumnatul său Iacob Löbel, Marmorosch continuă să-și desvolte activitatea lui ca bancher. E locul să amintim că Iacob Löbel, fost directorul sucursalei Băncii imperiale otomane din Constantinopol și al filialei societății de asigurare «Azienda assicuratrice» din Triest, e primul care introduce în țară ideea și gustul asigurărilor.

Iacob Löbel retrăgându-se din afacere în 1862, Marmorosch își caută și-și alege în 1863 pe tânărul Mauriciu Blank înapoiat de curând de la studii din străinătate; la 1869 îl primește pe noul său colaborator ca partaș la câștig; iar în 1874 participarea aceasta se transformă într-o tovărășie oficială și astfel ia ființă firma Marmorosch Blank & Comp., care propășind de atunci continuu ajunge la prestigiul de care se bucură azi. Întreprinderea are un capital de 172,000 Lei și eră comandată de Banca Löbel din Viena, sucursala unei vechi bănci românești, care funcționa sub aceeași firmă la Galați.

D. Mauriciu Blank exclude celelalte afaceri și dă firmei un caracter pur bancar.

Marmorosch se retrage în 1870 și se stabilește la Viena, unde moare, în 1904.

Tot în 1904, cu câteva luni înaintea morții lui Marmorosch, banca se transformă în societate anonimă.

În cursul anilor de când se găsește sub conducerea dlui Mauriciu Blank, nu e împrejurare de însemnătate economică în țara noastră, în care acest așezământ de credit să nu-și dovedească rostul folositor al existenței lui.

În 1877 contribuie la ușurarea crizei economice, provocate de războiul pentru independență.

În urmă ia parte activă la toate lucrările menite să ne asigure avântul economic. Finanțează construirea a numeroase linii de cale ferată (între anii 1879—1895). O vedem la construirea tunelului Barboși (1882) și la executarea lucrării de canalizare a orașului București (1882). Subscrie sume considerabile la înființarea societăților pentru fabricarea hârtiei «Letea» și «Scăeni», la societatea pentru fabricarea de încălțăminte «Mandrea». Transformă firma «Goetz» în societate anonimă. Și apoi, rând pe rând, o vedem dând tot sprijinul său începuturilor industriei noastre naționale și subscriind la înființarea multora dintre întreprinderile cu cari azi economia țării se mândrește. În 1904 introduce pentru prima dată în țară industria pentru cojitul orezului.

Această bancă are azi investit, prin participare, un capital de 198.330.935 Lei în 9 întreprinderi bancare diverse, 10 întreprinderi petrolifere, 6 forestiere, 3 miniere, 2 agricole, 9 de transporturi și antrepozite, 7 de textile, 18 alimentare, 3 metalurgice, 5 de construcții, 5 comerciale, 3 de arte grafice, 2 electrice, 4 chimice, 2 de pielărie, 2 pentru fabricarea hârtiei, 1 de sticlărie și ceramică, 2 artistice, 4 băneare. Diversitatea acestor întreprinderi arată că nu e teren de activitate economică în țara noastră, pe care această bancă să nu lucreze, contribuind astfel la propășirea economiei noastre naționale și că de asemenea Banca Marmorosch Blank are o considerabilă activitate pe tărâmul cultural.

La 1895 Banca Marmorosch Blank participă cu 10 la sută la împrumutul de 32.500.000 Lei al comunei București alături cu Deutsche Bank,

Darmstädter Bank și Berliner Handels Gesellschaft. E prima participare a unei bănci românești la o atare operațiune. Participă de asemeni la alte împrumuturi comunale și de Stat.

La 1899 Banca Marmorosch Blank & Comp. devine comandita Băncii comerciale ungare din Budapesta și a societății Darmstädter Bank, cari o comanditează cu 2.500.000, ridicate în curând la 3.000.000. Comandita aceasta durează până în 1904, când banca se transformă în societate anonimă.

Transformarea comanditei în societate anonimă s'a făcut în două etape: s'a constituit întâi Societatea de credit, (4 Decembrie 1904), care a preluat întreg activul și pasivul băncii: capitalul inițial a fost de 8.000.000 împărțit în 16.000 de acțiuni. La 27 Ianuarie 1905, Societatea de credit s'a transformat în Banca Marmorosch Blank & Comp.

Capitalul băncii a fost la 1848 de 30.000 Lei; la 1920 eră de 125.000.000 Lei.

Fondul de rezervă în 1922: 160.000.000 Lei.

Conturi curențe creditate în 1922: 1.298.747,587 Lei. Conturi debitoare în 1922: 522.113,496 L. Depuneri spre fructificare în 1922: 1.756.842,396 Lei. Depozite de valori în 1922: 2.243.276,267 Lei.

Beneficiile nete în 1905: 1.386,236 Lei; în 1922: 44.690,471 Lei.

Banca Marmorosch Blank & Comp. are azi 25 de agenții și sucursale, dintre care 2 în străinătate.

Este de amintit, că această bancă adună în 1916 subscripția pentru 35.000.000 Lei la împrumutul Statului de 400.000.000 Lei și că în timpul războiului ia o parte activă remarcabilă la asistența sanitară a armatei și la ajutorarea refugiaților.

Apreciind meritele acestei bănci un mare ziar din capitală spune: «dacă

toți evreii din România ar fi ca *M. Blank* — sau ca fiul său *Aristide Blank* care în timpul războiului a ajutat cu sume considerabile la Paris, propaganda pentru susținerea cauzei românești, iar mai apoi a întemeiat căminul studenților români la Paris și a înlesnit dlui profesor Iorga să facă acea admirabilă lucrare cu stampe, spre a arăta străinătății frumusețile noastre artistice, — țara ar fi fericită. Adevăratul patriotism se dovedește prin fapte rodnice nu prin vorbe goale».

Să nu se uite apoi nici faptul că cel mai de seamă institut de arte grafice din capitală, «Cultura Națională», a fost întemeiat tot de d. Aristide Blank cu sprijinul intelectual și moral al unor învățați români ca: V. Pârvan, D. Gusti, S. Pușcariu, I. Bianu, M. Simionescu-Râmniceanu, etc.

Ea a dovedit astfel că-și înțelege pe deplin menirea în toate împrejurările mari în care țara are nevoie de concursul bine chibzuit al principalelor ei așezăminte de credite. I. G.

† Partenie Cosma. La patriarhala vârstă de 87 de ani s'a stins, plin de merite și de suferințe, în prietenoasa casă dela Călimănești, nestorul finanțelor române, acest Eugen Carada al Românilor Ardeleni: Partenie Cosma. Rar a stat un om mai real în slujba celor mai ideale țeluri, cum a stat el.

Născut la 12 Februarie 1837 în Beiuș, județul Bihor, învătă carte românească, mai întâiu, la vechiul liceu românesc din locul nașterii sale, apoi timp de trei semestre teologia la Arad. După aceste studii trece la facultatea de drept a universității din Budapesta, unde a fost cantor la biserica greco-română de acolo, pe urmă ajutor și secretar al marelui binefăcător Emanuil Gozdu. În acelaș timp s'a indeletnicit și cu scrisul. La 1861 tipărește mai multe

scrisori «de pe galeria dietei», în foaia «Telegraful Român». A fost și rector la «Concordia». Mai departe unul din întemeietorii și întâiul președinte al societății studențești «Petru Maior». Terminând drepturile, deschise cancelaria avocațială din Beiuș, fiind timp de 9 ani și avocat al domeniului episcopal din acest orașel pe timpul episcopului Dr. Iosif Pap-Silaghi. Încrederea poporului l-a trimis la 1872 în adunarea deputaților ca reprezentant al cercului Beiuș, fiind reales în două rânduri, până la 1881. Ca deputat a apărut drepturile Românilor, distingându-se mai cu seamă ca reprezentant al avocaților români în cauza regulării referințelor urbariale din Ardeal. La 1876 s'a mutat la Sibiu, întâi ca avocat, iar dela 1885 ca director executiv al Institutului de credit și economii «Albina».

În viața bisericească a început să anunțiască din 1868 ca deputat al celui dintâiu congres național-bisericesc din Sibiu, unde a fost notarul comisiunii însărcinate cu redactarea «Statutului Organic». De atunci a fost membru în toate sinoadele și congresele, având rol conducător.

În viața politică, el și Barițiu, convocară la Sibiu consfătuirea din 17 Octombrie 1880, care a discutat programul politic de acțiune comună a Românilor din Ardeal și din Țara Ungurească. Conferența națională din 1881 l-a ales în comitetul executiv, iar acesta l-a făcut președinte. Acest comitet a tipărit memorandumul din 1883 asupra situațiunii politice a Românilor de atunci.

În 1884 se retrage din viața politică, închinându-se cu totul bisericii, «Asociațiunii» și mai ales «Albinei». A fost cel mai vechiu membru în comitetul central al «Asociațiunii» și unul din cei mai bine meritați. El a aranjat

în 1881 expoziția din Sibiu. El a propus înființarea școlii de fete cu internat al «Asociațiunii», stăruiind foarte mult pentru înfăptuirea lor. Tot cu sprijinul lui s'a organizat și cea dintâiu loterie mai de seamă a «Asociațiunii», în sfârșitul veacului trecut și s'au construit palatele mai nouă ale acestei societăți. Drept recunoștință pentru vrednicile sale «Asociațiunea» l-a ales membru de onoare.

Totuș partea cea mai însemnată a vieții și activității sale e legată de banca «Albina». Această bancă a devenit, sub conducerea lui, pârghia cea mai puternică a înaintării noastre economice, fiind legate de ea o mulțime de așezăminte din cele mai folositoare. Astfel, la propunerea lui, a înființat «Albina» așa numita «masa studenților», la care peste 50 elevi români dela școlile pe vremuri străine ale Sibiului primiau nu numai hrană trupească, ci și sufletească. Tot la propunerea lui s'a creat în 1897 un fond de 20,000 floreni pentru înființarea unui internat de băieți în Sibiu. Cu toate darurile și binefacerile ce împărția «Albina» a ajuns una din cele mai puternice, mai temute, dar în acelaș timp și mai iubite bănci din Ardeal. Prin stăruința lui, această bancă și-a format un corp de funcționari, de care directorul lor eră mândru, precum a și mărturisit aceasta cu prilejul jubileului său de 25 ani.

Prețuind marile lui merite, M. Sa Regele i-a dat, cu prilejul încoronării, decorația «Coroana României» în gradul de mare cruce, iar guvernul i-a făcut înmormântare națională.

În războiu a avut să îndure foarte mult.

Dumnezeu să-i răsplătească, după vrednicie, tot binele ce l-a săvârșit în lunga și binefăcătoarea sa viață!

Reviste străine.

Revista «Our World» din New-York în numărul său din Octomvrie 1922 publică următorul articol despre noi și minoritățile noastre etnice:

„Unde robii de ieri ocârmuiesc acum pe foștii lor apăsători”, de *Profesorul Charles Upson Clark.*

(În Transilvania Ungurii cari odinioară erau stăpâni acum au devenit supuși, dar totuși au drepturi pe cari ei le refuzaseră pe când erau la putere).

Dintre toate provinciile Imperiului Austro-Ungar care a fost prăbușit de războiu, Transilvania ne oferă cel mai mare interes și cel mai mare farmec. O țară cu râuri multe, bogată în păduri, în minerale, în aur, încinsă în marele brâu al Carpaților și al culmilor apusene cari o despart de șesul ungar, dealungul veacurilor a fost un loc de refugiu și un centru de vrajbă. Transilvănenii s'au sbătut vreme de nenumărate generații cu aceleași probleme cari într'o măsură mai mare au frământat întreaga Europă, probleme cari isvorau din deosebiri de rasă, de limbă și de religie. În lănta și cruda evoluție a istoriei Daciei au fost moșteniți de Romani, Hunii au urmat după Goți, Turcii s'au bătut cu Ungurii pe pământul acestei provincii. Dar în fiecare primăvară, vreme de două mii de ani în aceste văi alpine, la poala splendidelor piscuri cu zăpadă unde se întind lunci de pășune, reapăreau ciobanii cari purtau vechiul costum dacic ce se vede pe Columna Traiană din Roma și cari vorbeau limba melodioasă ce a isvorât din gura coloniștilor latini ai lui Traian. Secole dearândul acești păstori români ai platourilor au plătit tribut stăpânilor Germani, Turci și Unguri. Cu încetul însă ei s'au stabilit iarăși pe moșoarele de unde au fost alungați de

către năvălitorii germani și unguri și în jurul orașelor cari erau săsești sau ungurești satele lor au răsărit pretutindeni. Acuma au ajuns ei stăpâni pe plaiurile unde odinioară nu erau decât robi și ciobani călători.

Dânșii nu mai sunt acum ocârmuiți dela Apus din Budapesta sau Viena sau din capitala lor provincială, ci dela Răsărit, din București, de către frații lor din Regatul Român de peste Carpați; iar frații sunt mai liberi la critică decât străinii. Cu toate acestea în doi ani de studii și observații făcute în statele successorale ale Imperiului Austro-Ungar n'am găsit nici un alt stat în care problemele să fie rezolvite cu așa de puține frământări ca în Transilvania.

Povestea tipică a unei vieți ne va lămuri caracterul interesant al acestui succes. Spre Miază-zi, pe un platou stăpânitor asupra splendidelor culmi ale Alpilor Transilvăneni se află frumosul oraș vechi german numit de către Germani Hermannstadt, de către Unguri Nagyszeben și de către Români Sibiiu. Cam la 15 mile de Sibiiu se află un sat înfloritor care odinioară fusese săsesc în întregimea sa, dar în care elementul românesc încetul cu încetul a ajuns la suprafață, încât astăzi Sașii nu mai formează decât aproximativ a șaptea parte din populație.

În acest sat Românii își susțineau o școală parohială. Acum 25 de ani învățătorul fu mult impresionat de inteligența și ambiția unui băiat și a surorilor lui mai mici, copii de țărani viguroși din localitate, și izbuti să aranjeze astfel treburile ca acești copii să-și continue educația în școlile mai înalte din Sibiiu. Băiatul, pe care noi îl vom numi Mihai, s'a dovedit a fi un student strălucit. La vârsta de 12

ani a învățat și ungurește (o limbă care nu e prea vorbită în acel ținut, deși eră limba statului), și în zilele lui de licean chiar scria poezii ungurești. Dar eră mândru de limba sa maternă românească și stăruia cu încăpăținare s'o vorbească.

Aceste calități îl incurcară în o mulțime de dificultăți. Statul ungar făcea toate sforțările ca să-și maghiarizeze cetățenii, — sforțări deopotrivă de stricătioase Sașilor, Slovaciilor, Sârbilor și Românilor cari la o laltă formau majoritatea populațiunii. Impusesse astfel ca limba maghiară să fie întrebuintată chiar și în școlile parohiale germane și românești; în 17 din cele 32 de ore ale săptămânii. Deasemenea favoriză limba maghiară în toate împrejurările.

Intr'o zi tinărul Mihai stătea în rând în gara satului său așteptând să-și scoată bilet spre a se întoarce la Sibiiu după o vizită ce o făcuse părinților săi. Șeful gării eră un ungar, dar pricepea românește, de oa-rece într'un sat unde puțini inși vorbeau altă limbă îi eră necesară limba română. Mihai care vorbea românește cu vecinul său ceru un bilet pentru Sibiiu, cum făcuse cu o clipă mai înainte omul din fața sa.

«Cere bilet pentru Nagyszeben, căci știi ungurește», fi zise șeful gării.

Mihai, fiind o fire mândră și aprinsă, refuză să schimbe numele orașului; șeful n'a vrut să-i dea bilet, iar dânsul a fost silit să plătească prețul îndoit pe tren. Povestea însă nu s'a sfârșit aici. Șeful făcu raport la Budapesta și Mihai fu pedepsit cu suma de 200 coroane (40 dolari) pentru a fi săvârșit un fapt «prejudicios demnității statului ungar».

În gimnaziul unguresc (care cuprinde cursul de școală superioară și primii doi ani de colegiu anglo-saxon)

din Sibiiu, Mihai într'o zi cetea cu voce tare un pasagiu în care se află cuvântul «Oláh» (valah) în loc de «Român». «Valáh» sau «Welsh» e adjectivul cu care strămoșii noștri teutonici numeau pe întâii Lelți și Latini cu cari ajungeau în contact. E un termen ca astăzi în limba engleză din America «dago» și «wop» și forma lui ungurească nu mai este un compliment. Astfel Mihai al nostru în mândria lui îl înlocui pretutindenți cu forma corectă «român». Pentru încăpăținarea sa de a continua să cetească «român», chiar și când fu chemat în fața directorului, dânsul a fost eliminat din școală.

Mihai însă își putu continua studiile la liceul pe care îl susținea biserica românească în pitorescul oraș al Brașovului și avu o carieră strălucită la Universitatea din Buda-Pesta. Când izbucni războiul el eră deja profesor la una din școlile Sibiiului, însă demisionă ca să treacă redactor-șef la ziarul «Românul» care apărea în orașul unguresc Arad. Aradul și Clujul au o majoritate ungurească, dar județele sunt în covârșitoarea lor majoritate românești. Pe când eră redactor el îndrăsnî să tipărească traducerea unei scrisori a romancierului norvegian Björnsterne Björnson, în care acesta critică guvernul ungar pentru refuzul lui de a da drepturi mai mari minorităților. Pentru acest păcat, Mihai fu silit să stea cinci zile în temnița din Cluj, condamnat pentru les-majestate. Acolo făcu cunoștința unui camarad, tot român student la Universitatea ungurească din Cluj a cărui crimă fusese că a îndrăsnit să vorbească românește între zidurile universității, ceea ce eră interzis.

În curând după eliberarea sa se produse intrarea României în războiu și el primi ordin să se prezinte la re-

gimentul său din Ungaria. Se duse deci acasă ca să-și ia rămas bun dela părinți; dar când se despărți de dânsii gândul lui nu eră să intre în armata ungurească. În copilăria lui cunoscuse bine trecătorile de munte ale Alpilor Transilvăneni; pe o astfel de potecă, dânsul trecu deci în România, intră în armata română, ajunse în curând ofițer și se luptă de partea aliaților în tot decursul războiului.

Mihai eră om însemnat. Serviciul secret ungar informă serviciul secret român cu mijloace șirete că dânsul e spion unguresc. Șiretlicul nu isbuti. Ungurul l'au scăpat din mână, însă în schimb aveau familia lui. Tatăl lui deci fu trimis să sape tranșee la front în tot decursul războiului. Mama lui și surorile lui fură arestate și ținute în pușcărie la început în Sibiu, în rând cu femeile criminale ordinare, apoi fură transportate la temnița de stat din Oedenburg în Burgenland. Acolo fură ținute 15 luni și torturate în mai multe rânduri cu vorba că Mihai a fost prins și va fi spânzurat; mama lui odată într'un rând chiar își pierdă mințea și și-o recăpătă numai după mai multe săptămâni de îngrijire; o soră a lui răci din pricina temniții și acum e moartă.

În sfârșit prin sforțările unui român ungurean cu situație înaltă care eră logodnicul surorii mai mici, isbuciră să scape din temnița. Fură transportate la Sibiu; dar de aici conducerea căilor ferate aveă ordin să nu le mai admită în tren și astfel dânsule porniră pe jos cătră satul lor care eră la o distanță de 15 mile. Eră iarnă și pământul acoperit cu un strat ușor de zăpadă. Trupele românești ajunseseră odată până aici în ofensiva lor și câmpul eră străbătut de tranșee. Cum ele înaintau încet pe drum, văzură deodată o ceată de câni întinzând de un

obiect negru nu departe de șosea. Una dintre fete se duse până acolo și se întoarse cu ochii plini de lacrimi: Obiectul negru eră rămășițele unui cadavru în uniformă românească. Cu băte și cu pietre ascuțite cele trei femei devotate îi săpară un strămpt mormânt în pământul înghețat și așezară soldatul sfâșiat să se odihnească, de oarece, zicea mama, poate e chiar Mihai al nostru.

Acum acești Români sunt stăpâni. Bărbați și femei cari au avut astfel de experiențe și altele, încă și mai chinuitoare, sunt astăzi superiorii Sașilor și ai Ungurilor cari îi priveau de sus până acuma. Cum se poartă dânsii în noua lor situație? Oprimă ei pe Sași și pe Unguri cum erau ei apăsați în trecut?

Am petrecut o lună întreagă căutând să răspund la aceste întrebări la fața locului, și iată câteva din observațiile mele.

Prețutindeni am aflat că Ungurii și Germanii au biserici și școli, cărți și ziare în propria lor limbă. Am asistat eu însumi la o oră de lectură într'o școală ungurească în Bistrița, unde copiii întrebunțau încă vechile cărți de cetire cari nu numai proslăveau eroii naționali ai Ungurilor, dar povesteau amănunțit faptele trădătoare ale disprețuiților valahi în decursul rebeliunii lui Kossuth în 1848. Am frunzărit cărțile de cântări pe cari le întrebunțează încă o școală ungurească din Alba-Iulia și am găsit între cântece imnul național al Ungurilor și imnul lui Kossuth. Am asistat la lecții în liceul german-maghiar susținut de stat în Timișoara, acest oraș cu majoritate germană, care e capitala Banatului; și spre uimirea mea am văzut că limba română se învață în întâii doi ani numai patru ore pe săptămână, iar în ultimii șase ani numai

trei ore, — de o potrivă cu limba franceză. În această instituție superioară susținută în întregime de statul român limbilor ungare și germane sunt închinare de zece ori atâtea ore cât limbii românești.

Făcând o vizită la Universitatea din Cluj am aflat că în acele săli unde mai înainte cuvântul românesc era o crimă vrednică de pușcărie, acum sunt mai mulți studenți unguri slabi la limba română, cărora li se permite să răspundă în ungurește sau nemțește dacă profesorul înțelege una din aceste limbi. Fără îndoială acesta este un pas înainte. Ar fi păcat dacă tinerii transilvăneni și-ar uita să prețuiască pe Petöfi sau Goethe; dar probabil că acest lucru nu se va întâmpla.

Acum 35 de ani o englezoaică măritată cu un ofițer austriac, după ce a trăit mai mulți ani în Transilvania,

scriind o carte care e încă cea mai bună carte despre acea țară, și-a rezumat observațiile cu o precizie profetică. Sașii, spune dânsa, sunt poporul trecutului, ziua lor a apus. Ungurii, cu energia și cu intoleranța lor, sunt poporul prezentului. Românii cu blândețea lor și atașarea lor seculară la brazda ogoarelor sunt poporul viitorului. Acum, când dânsii au ajuns stăpâni pe ceace era al lor, viitorul Transilvaniei în mâinile lor ne pare sigur.

(Articolul e însoțit de 7 fotografii:

1. O stradă cu caracter vechi din Sibiu.
2. Șesul Bârsei și Piatra Craiului.
3. Muntele de sare dela Praid.
4. Castelul dela Bran.
5. Țăran român cu boii, grăpând arătura.
6. Interiorul unei case țărănești din jurul Sibiului.
7. Se-lișteancă, la răsboiu).

Trad. j Vasile Stoica.

Dela „Asociațiune“.

Adunarea generală a „Asociațiunii“, dela Timișoara. În 28 și 29 August 1923 s'a ținut în orașul Timișoara, frunțașul oraș al Banatului, adunarea generală a societății noastre. A fost o manifestare culturală de primul rang.

Din partea comitetului central au fost de față dnii: vice-preș. Dr. Oct. Russu, care a și condus amândouă ședințele, apoi Dr. Victor Bârlea, general baron I. Boeriu, Dr. I. Bunea, Dr. Elie Dăianu, Dr. I. Lupaș, medic gen. Dr. Gh. Moga, Ioan F. Negrușiu, Dr. Gh. Preda și Dr. Alex. Rusu. I. P. S. Sa Arhiereul Filaret Musta (Caransebeș), împreună cu un număr însemnat de canonic, asesori consistoriali, protopopi și preoți — reprezentau clerul nostru. Din partea armatei a fost de față dl colonel Stefani. Din

partea universității din Cluj dnii: Dr. Alex. Borza, Dr. Silv. Dragomir, Gh. B. Duică, Dr. Onis. Ghibu, Dr. I. Lupaș, Dr. Botez, Marin Ștefănescu și Alex. Lăpedatu. Din partea «Ligei pentru unitatea culturală a tuturor românilor» d-nii: Ilie Ardeleanu și D. Ţoni. Din partea Centralei Caselor Naționale (sediul București) dl colonel Manolescu, preș. acestei societăți. Din partea Fundațiunii culturale «Principele Carol» dl Dr. Const. Nedelcu, inspector al soc. «Cercetașilor» și inspector general al Fundațiunii. Din partea soc. Caselor de educație națională din jud. Timiș-Torontal și a soc. de istorie și arheologie din Timișoara dl Dr. Emanoil Ungureanu. Din partea autorităților administrative: dl prefect Dr. Iuliu Coste, pref. jud. Timiș-Torontal, dl Dr. Lucian Georgevici, pri-

marul oraşului Timișoara, etc. Dintre actuali și foști parlamentari au luat parte dnii: Dr. Iuliu Maniu, Dr. Alex. Vaida-Voevod, Dr. Aurel Vlad, Dr. Mihail Popovici, Dr. Valer Branisce, Vasile Goldiș, I. Simionescu, Dr. Elie Dăianu, Dr. I. Coltor, Dr. D. Man, Dr. Mihail Groșianu, Dr. Aurel Lazăr, Dr. I. Vescan ș. m. a.

Despărțămintele au fost, deosemena, bine reprezentate și anume: desp. Aiud, Alba-Iulia, Baia-mare, Bistrița, Blaj, Bozovici, Brașov, Buziaș, Caransebeș, Careii-mari, Chioar, Cluj, Dej, Deva, Diciosânmărtin, Făgăraș, Hașeg, Huedin, Hunedoara, Ibașfalău, Jibou, Lăpușul-unguresc, Lipova, Lugoj, Murăș-Ludoș, Murăș-Oșorhei, Nocrich, Agnita, Oradea, Orăștie, Oravița, Orșova, Reghin, Săliște, Sânmiclăușul-mare, Sibiu, Teiuș, Timișoara, Turda, Teregova, Vârșeț, Viștea, Zălau, — cu totul 43 de despărțăminte.

Neavând spațiul trebuincios ne restrângem să amintim că spațioasa sală unde s'a ținut adunarea a fost tixită de un public ales, domni, doamne, țărani și țărance din toate ținuturile.

Ședința primă a fost deschisă de vice-președintele «Asociațiunii», de dl *Dr. Octavian Russu*, care a rostit o *cuvântare pe care cetitorii nostri au puțința să o citească, în întregime, într'alt loc al revistei noastre*. Dl Russu a insistat în special asupra importanței Banatului, a contribuției lui la cultura românească — a salutat apoi în termeni călduroși pe reprezentanții societăților surori și autoritățile locale. Aceasta a fost a 62-a adunare generală a «Asociațiunii».

Dl prefect Dr. Iuliu Coste a salutat «Asociațiunea» în numele județului. Dl primar al oraşului Timișoara, Dr. Lucian Georgevici, în numele oraşului. Dl D. Ţoni în numele «Ligei

Culturale». Dl I. Petrovici, dir. desp. Timișoara, în numele desp., atrage totodată atenția «Asociațiunii» asupra fraților nostri de sub stăpâniri streine. Membrul de onoare al soc. noastre, dl Dr. Emanoil Ungureanu, adv. (Timișoara) vorbește, militând pentru o îndrumare sistematică a tineretului dela țară pe cărarea economiei naționale. Interesantele dsale expuneri le publicăm într'alt loc, în întregime. Dl I. Manolescu a rostit o cuvântare în numele «Caselor Naționale», pledând pentru o colaborare împotriva valului de materialism care bântuie în ziua de astăzi. În numele «Fundațiunii Principele Carol» a vorbit trimisul «Fundațiunii», dl Dr. Const. Nedelcu, accentuând și dsa colaborarea. În numele presei a vorbit dl I. Policroniade.

Toți oratorii au fost îndelung ovaționați, iar președ. ședinței le-a mulțumit pentru cuvintele rostite. Totodată a constatat dl președ. că se împlinesc tocmai șapte ani dela intrarea României în războiu. În mijlocul unui mare entuziasm se hotărește trimiterea următoarei telegrame M. Sale Regelui, președintele onorific al «Asociațiunii»: «Cancelariei civile a Maiestății Sale Regelui — Sinaia» dela Adunarea generală a «Asociațiunii» din Timișoara: «Membrii Asociației «Astra» întruniți în congres general la Timișoara, capitala încă neîntregitului Banat românesc, roagă respectuos pe Maiestatea Voastră, președintele de onoare al acestei Asociații, să binevoiască a primi omagiile celei mai desăvârșite supuneri și celui mai deplin devotament. Dr. Octavian Russu, președinte».

Telegramele de felicitare, cetite la adunarea generală, au fost trimise din partea: P. Sf. Sale Dr. Traian Bădescu, episcopul Caransebeșului; a dlui Gavril Szabo, direct. desp. Seini; a dlui Dr. Macaveiu, canonic, Blaj; a dlui

Elie Câmpescu, protopop în Târgul-Murâș; a dlui Dr. Horia-Petra-Petrescu, publicist, în Sibiu; a dlui Ioan Oltean, preot în Criștelec (Sălaj). S'a mai citit și o adresă de felicitare din partea invalidului dl G. R. Ionescu Radu, maior, din Timișoara.

Raportul general apărut în Nrii 8—9 al revistei «Transilvania» se consideră de citit. Dl Alex. Breban, protopop din Baia-mare, a citit o listă de membri în diferite comisii, listă primită în întregime de adunarea generală. Propunerile înaintate spre dezbateri, cu opt zile înainte de adunarea generală se transmit comisiei alese pentru studiarea raportului general. Ședința I s'a terminat, iar publicul a plecat la deschiderea I Expoziții a pictorilor bănățeni. În aceeași zi, la ora 5 d. m. a avut loc întrecerea corurilor bănățenești.

A doua ședință s'a ținut în sala cea mare a «Cercului militar» (câtă vreme cea dintâi a avut loc în «Teatrul de vară» — Timișoara-Fabrică). Sala a fost și de astădată arhiplină. Dl raportor al comisiei pentru censurarea raportului general al comitetului pe anul 1922/23, Augustin Popa, a trecut în revistă întreagă activitatea «Asociațiunii», la ceea ce adunarea generală a hotărât să ia act cu aprobare de cuprinsul raportului general. În special a accentuat raportorul frumoasa activitate a arhierilor noștri (cu ocazia vizitațiilor canonice — când au înființat agenturi și biblioteci populare numeroase), apoi a cerut o muncă intensivă și rodnică în despărțămintele de pe la periferie, aducând laude despărțămintelor cari au escelat. Adunarea aduce *vii mulțumite I. P. S. arhierilor pentru sprijinul dat «Asociațiunii», exprimă dorința ca — în marginile puținței — «Asociațiunea»

să nu dea uitării despărțămintele rămase afară de granițele țării și ca în toate comunele să se înființeze agenturi și biblioteci. Conform dorinței comisiei censurătoare hotărăște adunarea să stăruie «Asociațiunea» pentru înființarea a cât mai multe «Case Naționale» și «Case de citire», cerându-se totodată și ajutorul statului. Din venitul petrecerilor teatrale cu diletanți, precum și din donațiuni se va putea contribui, deasemenea, ceva pentru întreținerea «Caselor Naționale» și a «Caselor de citire». Comisiile agrare să fie rugate și pe viitor ca să designeze cu ocazia împroprietărilor loturile trebuincioase pentru căminuri culturale. Comitetul să stăruie — cere adunarea generală — ca planul frumos al înființării unui muzeu al anilor 1848—9, în legătură cu casa legendarului nostru erou Avram Iancu, să nu se amâne prea mult. Și în privința luptei împotriva analfabetismului a hotărât adunarea generală să dea deplină putere «Asociațiunii» ca să o ducă la bun sfârșit, instituind premii, împărțind cărți pentru analfabeți, ca și în trecut. În propaganda culturală-economică e de dorit ca tot mai mulți și mai mulți intelectuali pricepuți: preoți, învățători, profesori, medici, agronomi, pomicultori, ș. a., să fie rugați să țină cicluri de conferențe pe seama poporului. Angajarea dlui conferențiar propagandist cultural I. Neagoe este luată cu plăcere la cunoștință. Asociațiile culturale preoțești, învățătoarești și economice, precum și consilierii culturali, să aibă contact cât mai strâns cu «Asociațiunea». Se aduc mulțumiri tuturor cari au fost propagandiștii societății. Discutându-se mișcarea teatrală în legătură cu «Asociațiunea», se aduc mulțumiri Ministerului Cultelor și Artelor pentru subvenția de 400,000 de Lei, dată pentru edu-

cația națională și artistică (teatrul în părțile ardelene). Comitetul «Asociațiunii» să fie invitat să execute planul de acțiune înaintat din partea dlui N. Băilă pentru propaganda culturală. — În ceea ce privește tipărirea Bibliotecilor populare ale «Asociațiunii», comitetul este împuternicit să roage Ministerul Cultelor și Artelor să tipărească Biblioteca Poporală în condițiile în cari tipărește cărțile din editura sa. Cărțile acestea să se desfășoare prin conferențieri, prin despărțăminte și agenturi. — Ajungând raportorul la revista «Transilvania» și «Biblioteca Astra» «comisia și-a exprimat dorința ca revista să devină o revistă de familie și publicarea «Bibliotecii Astra» să se continue în cadrele provăzute în buget». Adunarea generală a aprobat. — S'a luat act cu bucurie de lucrările săvârșite în cadrele secțiunilor științifice-literare ale «Asociațiunii». S'au exprimat mulțumiri dlui T. V. Păcățianu pentru meritoasa lucrare a sa «Jertfele Românilor în războiul mondial» și pentru «Istoria anilor 1848—49 în legătură cu faptele de arme ale lui Avram Iancu», pentru care i-s'a decernat un premiu de 10,000 de Lei. S'a luat act cu plăcere că ședința plenară a Secțiunilor a acordat dlui I. Clopoșel premiul Scotus Viator (2000 Lei) pentru lucrarea sa «Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România». — Totodată s'a aprobat organizarea și completarea diferitelor secții, planul lor de activitate în viitor, în special planul pentru cursurile de împletit, pentru expoziții și pentru serbările ce vor avea loc la 30 Septembrie (Gh. Lazăr). Adunarea generală a aprobat alegerea celor 5 membri corespondenți ai Secțiunilor literare artistice și alegerea dlui Dr. I. Coltor, profesor de teologie (Blaj), ca membru activ în secția școlară. — O a doua

ediție a «Enciclopediei Române» să se întreprindă, întrucât se poate tot sub auspiciile «Asociațiunii». — Conferențele, prelegerile, șezătorile să stăruie cu toată insistența asupra frumuseții portului nostru național și a *dansurilor* noastre, dar în ce privește *cine-matografia* la sate este invitat comitetul și de astădată să-și ia informații mai detaliate dela firma pariziană «Pathé Frères». În skiopticoanele școlare se vor putea ține conferențe și din prilejul adunărilor locale ale agenturilor, la sate. Se hotărăște, iarăș, evacuarea tuturor odăilor închiriate din casele «Asociațiunii». Ministerului construcțiunii publice i-se exprimă mulțumiri pentru dispoziția luată de lege ca toți editorii din țară să fie obligați a trimite câte un exemplar bibliotecii «Asociațiunii» din tot ce tipăresc. Se cere ca despărțămintele să depună o mai mare stăruință pentru desfacerea lozurilor loteriei. Și presa să desfășoare o propagandă mai intensivă în direcția aceasta. — Se exprimă dorința ca «Asociațiunea» să fie sprijinită cu contribuții și mai remarcabile, ca să-și poată duce în îndeplinire misiunea măreață. O «zi a Asociațiunii» ar putea să se hotărească în fiecare an, zi, în care să se facă colecte în favorul societății. Să se ceară și din partea statului ajutoare mai de seamă! — Adunarea ia act de numărul membrilor «Asociațiunii», își exprimă părerea de rău pentru membri decedați și alege de membru onorar pe dl I. G. Bibicescu, guvernatorul onorific al «Băncii Naționale», care are merite neperitoare cu înființarea de biblioteci populare în comunele din Banat. — Situația fundațiilor și fondurilor se ia la cunoștință și se mulțumește tuturor persoanelor donatoare. — În ce privește Internatul de fete al «Asociațiunii» se hotărăște să se susțină și pe

mai departe, adăpostindu-se în el fete române și creștine.

Adunarea generală salută cu bucurie colaborarea începută cu Liga culturală, cu Centrala Caselor Naționale și cu celelalte societăți culturale aprobă pașii întreprinși de Asociațiune (comitetul central) la toate ocaziile (serbătorii culturale și naționale — ia act de memoriul înaintat la «Societatea Națiunilor» din Geneva («comisiei de cooperatie intelectuală») și mulțumește celorce au contribuit pentru muzeu, bibliotecă, etc.

Propuneri au intrat dela următorii dni: Dr. Nicodim Cristea (Zălau); Fuzionarea «Societății pentru fond de teatru român» cu «Asociațiunea» și asigurarea unei lucrări mai spornice în despărțăminte; senat. P. Drăghici: ajutorarea mai intensivă a loteriei și alte probleme privitoare la Asociațiune; profesor universitar Gheorghe Bogdan Duică: introducerea de universități populare în cadrele «Asociației»; dir. I. Petrovici: cedarea a 50% din taxele încasate de despărțăminte dela membri în cassa despărțământului; profesor universitar Marin Ștefănescu (Cluj): modificarea statutelor; preot conferențiar I. Neagoe: activitatea «Asociațiunii» să treacă și în vechiul Regat. — Din cauza scurșimii timpului nu s'au putut discuta toate propunerile acestea — dar s'au dat spre studiere comitetului central, ca aceste propuneri să fie, eventual, prezentate adunării generale ordinare din anul viitor.

La raportul general a mai vorbit domnul profesor universitar Gheorghe Bogdan-Duică din Cluj, cerând ca să se accentueze pe lângă ce s'a făcut și ceea ce nu s'a făcut.

Obiectează că sumele luate în buget pentru muzee sunt prea mici, observă că «Biblioteca populară» ar trebui sistemizată, dându-se fiecărei

vârste și fiecărui sex și pături sociale biblioteca specială. Critică sistemul burselelor și cere ca în locul lor să se înființeze un cămin studentesc în Cluj. Dl secretar I. Georgescu arată că dispozițiile fondatorilor trebuie să fie luate în considerare, când e vorba de distribuirea burselelor.

— Dl Dr. Aurel Cioban, dir. despărțământului Lipova, arată cauzele pentru cari n'a putut desvoltă în despărțământul său o activitate mai pronunțată. — Dl Alexandru Breban, directorul despărțământului Baia-mare, propune urcarea taxelor de membri pentruca să sporească veniturile «Asociațiunii».

— Discuțiile urmate la raportul general vor servi comitetului central ca substrat la studierea chestiunilor amintite.

A urmat comisia aleasă cu censurarea socotelilor «Asociațiunii» pe anul 1922 și a proiectului de buget pe anul 1924, precum și cu censurarea socotelilor internatului de fete al «Asociațiunii» pe anul școlar 1922/23 și a bugetului acestuia pe anul școlar 1923/24. Comisiunea propune aprobarea conturilor și dă absolutul convenit, împreună cu adunarea generală. Tot raportorul comisiei pentru censurarea socotelilor și bugetului raportează despre înscrierea de membri noi (despărțământul Caransebeș 16 membri fondatori; 18 membri pe viață; 31 membri activi). Se ia act.

A urmat alegerea președintelui. Lăsăm să urmeze pasagiul din procesul verbal al ședinței: «dându-se cuvântul dlui Marin Ștefănescu, directorul despărțământului Cluj al «Asociațiunii», care face apel la solidaritate și după ce în cursul vorbirii sale, dl Vasile Goldiș este aproape neîntrerupt aclamat, însuș declară cel dintâi că este pentru alegerea de prezident a domnului V. Goldiș. Urmează aprob

raportul comisiei pentru candidarea prezidentului. Domnul raportor Dr. I. Lupaş, ceteşte raportul comisiei în care se fixează calităţile şi condiţiile ce trebuie să le întrunească viitorul prezident şi în baza acestora propune să fie proclamat prezident, aşă cum au fost proclamaţi întotdeauna până acum, toţi prezidenţii «Asociaţiunii» cu unanimitate, dl V. Goldiş, care fără îndoială întruneşte aceste frumoase calităţi şi condiţiuni. — Prezidentul adunării, dl Dr. O. Russu, întreabă adunarea dacă primeşte propunerea comisiei de candidare. — Adunarea proclamă de prezident în aplauze şi ovaţii îndelungate pe domnul Vasile Goldiş, după care domnul prezident al adunării enunţă alegerea cu unanimitate a domnului Vasile Goldiş de prezident al «Asociaţiunii». — Noul prezident, ocupând scaunul prezidenţial, mulţumeşte în cuvinte alese pentru alegerea cu care a fost onorat şi apoi a declarat în fraze bine încheigate, că atâta timp cât va conduce «Asociaţiunea» va lucra din toate puterile pentru promovarea intereselor ei şi va apăra cu statornicie trei idei: ideia naţională, credinţa faţă de organizaţia monarhică a Statului nostru şi faţă de Dinastie şi credinţa religioasă, propovăduind pacea şi buna înţelegere între bisericile noastre surori şi stăruind pentru federalizarea societăţilor culturale. Pe urmă domnul Goldiş aduce vii mulţămiri domnului Dr. O. Russu, viceprezidentul «Asociaţiunii» pentru munca neobosită ce a depus-o în interesul acestei instituţii şi domnului I. Petrovici, director regional al învăţământului secundar din Timişoara, care cu multă pricepere şi entuziasm a aranjat serbările atât de frumos reuşite ale «Asociaţiunii» la Timişoara.

Fixarea locului pentru ţinerea adunării generale ordinare din anul 1924

s'a incredinţat comitetului central, verificarea proceselor verbale membrilor comitetului central din Sibiu.

În sala cea mare a «Hotelului Ferdinand» s'a ţinut în aceeaşi zi, la ora 4, o şedinţă festivă a secţiilor ştiinţifice-literare ale «Asociaţiunii». Oratori au fost doi: Domnul profesor universitar din Cluj, *Dr. Silviu Dragomir*, care a vorbit «Despre colonizările străine pe pământul Bănătului, cu verva-i cunoscută, şi d-na *Marilina Bocu*, care a enarat plin de plasticitate impresiile câştigate în marile centre americane (New-York, Washington, Chicago, etc.) cu ocazia expoziţiilor de ţesături naţionale româneşti. Amândoi conferenţiarii au fost viu aplaudaţi, iar preşedintele le-a mulţămît în numele «Asociaţiunii».

Raportul despre serbările din Timişoara n'ar fi complet dacă n'am referă, chiar numai cu câteva cuvinte, despre matineul muzical, despre expoziţia aranjată şi despre banchet.

După şedinţa I s'a dus publicul adunat la expoziţia artiştilor bănăţeni. Deşi a fost expoziţia înghebată în scurtă vreme, a avut totuşi, lucrări remarcabile de ale bănăţenilor noştri. Domnii Isac, Suhanek, Ferenczy, Simionescu, Sipos şi Popper au dat probe netăgăduite de talent. Dl Simionescu ne-a arătat portretul reuşit al lui Coriolan Brediceanu, care a fost inima Bănătului, pe vremuri. Orfelinatul de război «Principesa Ileana» din Lugoj, de sub conducerea d-nei Ana Vidu, a expus nişte vase frumoase, luate cu multă delicateţă.

În restaurantul hotelului «Ferdinand» s'a dat banchetul festiv, la care au vorbit în numele «Asociaţiunii» d-nii Dr. Russu şi Petrovici (pentru Maiestatea Sa Regele şi oaspeţii), apoi domnul Dr. Alex. Vaida-Voevod. A domnit un mare entuziasm.

La ora 5 s'a ținut un matineu muzical la cinematograful de vară. A luat parte o multă lume. Peste 3000 de persoane umpleau sala până la cel din urmă locșor. Au concertat corurile vestite bănățenești, stârnind un entuziasm de nedescris. Primul cor mixt a fost «Lira» din Lugoj (dirig. Băcău) și cel din Chiseteu. «Imnul Astei» de Mureșan, ca dirigent țăranul Drăghici (Chisetau). Corul din Belinț a cântat «Deșteaptă-te Române» și «Plângerea Bănătului» (dirig. țăranul Miclea din Măcina). Corul din Cacova a cântat «Mănăstirea Putna» și «Prutul» de Vorobchievici (dirigent inv. Ioan Cioc din Cacova). Reuniunea de cântări și muzică din Reșița, condusă de dl V. Petrovici, cu «Peste deal» și «Fetița din Toscana» (de Vidu). Corul din Ictar: »Concert» (de Muzicescu) și «Ciobănașul» (de Velceanu) — dirig. inv. Virgil Amandia din Ictar. Corul «Lira» din Lugoj a executat «Concertul» de Muzicescu și «Luminița» de Bena (condus de preotul Băcău din Lugoj). Corul din Chiseteu a cântat «Răsunetul Ardealului» (Vidu) și «Cât e țara» (Popovici), condus fiind de dl Drăghici. «Reuniunea de cântări și muzică» din Lugoj a cântat și «Răsunetul Timișului» și «Marșul lui Mihai Eroul». Corul din Tivanul-mare și cel din Comloșul-Bănățean — cel din urmă a delectat publicul cu «Tricolori» și «Ștefan». Sfârșitul programului l-a format «Pui de Lei» al tuturor corurilor, cu orchestră. Chiar numai înșirarea aceasta ne arată câtă varietate a fost în program. Publicul a răsplătit după merit sforțările laudabile ale corurilor bănățene.

Salutul dlui E. Ungureanu cu ocazia adunării generale din Timișoara. *Onorată adunare generală!* Un neam, o unitate etnică, o națiune, ca

element conducător de stat, pe oricât de înalt grad de cultură ar sta, nu poate avea existență sigură și dominantă, dacă nu dominează totodată și viața economică a statului.

Când aruncăm o privire pe harta economică a României, vedem, că din elementul românesc, care este chemat și îndreptățit a fi elementul conducător al statului român, 80% se ocupă cu agricultura, — cu cultivarea pământului, — pe când 80% ale comerțului și ale industriei, ale acestor izvoare nesecate de îmbogățire, se află în mâinile elementelor străine.

Comerțul și industria în partea lor preponderantă se dezvoltă și dominează în orașe, iar agricultura în provincie pe sate, deci pe teritoriul României vedem sate în preponderanță locuite de popor românesc, iar orașele, centrele industriei și ale comerțului, sunt locuite în preponderanță de popoare străine de neamul românesc.

Statul român, care trebuie să se numere între acele state, cari voesc să-și asigure existența și tăria pe timp nedeterminat, trebuie să se străduiască să devină stat unitar național român, căci numai statele unitar-naționale, au viață durabilă; iar natura și condiția de existență a statului unitar național român nu admite, ca numai un ram al producției economice, adică numai agricultura, să fie în mâna elementului românesc, iar celelalte două ramuri, adică industria și comerțul, să rămână în preponderanță în mâinile altor diferite popoare.

În consecință partea superioară a inteligenței române, mai cu seamă cea organizată în societăți culturale, reprezentând și un mare capital intelectual, văzând acest defect organic al vieții economice a poporului român, are chemarea și datorința a erua și

stabili căile și mijloacele, a informa opinia publică românească, a atrage atențiunea factorilor competenți, adică a guvernelor, a conducătorilor orașelor și a satelor românești, ca prin instituțiuni potrivite, în orașe prin înființarea și susținerea de cămine industriale și comerciale, prin organizarea de școli comerciale și de școli practice de arte și meserii, să aducă tineret român din satele românești în orașe în cariera industrială și comercială, dar se recere ca și politica de instrucție publică să conducă la industrie și comerț o parte a tineretului român, ce se îmbulzește la școlile clasice și teoretice. Cu cât mai de timpuriu și cu cât în masse mai mari va fi adus tineret român din satele românești în orașe la industrie și comerț, cu atât mai timpuriu vom vedea urme efective de romanizare a orașelor, a industriei și comerțului.

Orașele, nu numai prin bogăția lor dau directiva în viața de stat, dar sunt și centre culturale, iar statul român trebuie să se străduiască, ca pe întreg teritoriul său, deci fără excepțiune și în orașe, cultura românească și elementul românesc să domineze.

Poporul român dela natură e un popor treaz la minte, e disciplinabil, cuprinde ușor orice învățătură, dar dela formarea sa aici, în Dacia, cam de 1800 de ani, în partea cea mai mare a acestui timp a fost iobag sau lăcăș, a fost reținut de clasele dominante la lucrarea pământului, nu i s'a dat posibilitatea de a-și dezvoltă și validită toate aptitudinile sale spirituale; dar această împrejurare, izvoară din vitregitatea timpurilor trecute, nu îndreptățește pe nime a dubită, că din elementul românesc nu se va face meseriaș și comerciant de prima valoare. O acțiune stăruitoare și indru-

mătoare ne va da rezultate satisfăcătoare și surprinzătoare.

La această acțiune rog să participe și «Asociațiunea» culturală românească, care își ține acum adunarea sa generală, și pe care în numele «Casei de Educație națională» și a societății de istorie și arheologie din Timișoara am onoare a o saluta.

Timișoara, 28 August 1923.

Despărțământul Mediaș, înaintând prea târziu raportul despre activitatea alțcum atât de bogată și de binefăcătoare, cu părere de rău dar n'a putut fi trecut în darea de seamă publicată în Nr. 8—9 din a. c. Ne facem plăcere reținând următoarele date: Despărțământul s'a reorganizat sub conducerea dlui *Dr. E. Sânpetrean* la 12 Maiu 1921, înscriindu-se cu această ocaziune 4 membrii fondatori, 4 pe viață, 33 activi. La conducerea desp., pe lângă director, s'au ales următorii membrii: R. Mircea prot. ort., Iuliu Nistor, protopop unit, Dr. I. Moldovan avocat, Stefan Pocan, cassier și N. Miuța secretar. Pe lângă șapte ședințe de comitet, harnicul despărțământ a organizat serbări și conferințe, prelegeri, lecțiuni practice ș. a. în următoarele comune: Buia (1 Ian. 1921), Boarta (tot atunci), Moșna (26 Iun. 1921), Bratei (3 Iulie 1921), Biertan (25 Sept. 1921), Șeica-mare (31 Dec. 1922); Vorumloc (19 Dec. 1921); Agârbici (4 Febr. 1923); Proștea mare (12 Febr. 1923) Șaroșul-săsesc (13 Febr. 1923); Bichișdorț (18 Febr. 1923). În toate aceste comune s'au înființat agenturi și biblioteci populare. Conferințe s'au ținut foarte multe nu numai cu subiecte istorice naționale: Tudor Vladimirescu, Avram Iancu, V. Alecsandri, etc., ci și cu subiecte practice: meserii, comerț, agricultură, creșterea vitelor, îngrijirea sănătății, des-

pre testamente și alte chestiuni de drept ș. a. Conferințe s'au mai ținut la: Buzd, Frâua, Calvaser, Copșamică, Șeica-mare, Bichișdorf, Șoala, Nemșa, Ațal, Hașag ș. a. In adevăr e vrednic nu numai de laudă și de admirațiune, ci mai ales de imitare zelul pușinilor intelectuali inimoși grupăți în jurul acestui desp. pentru luminarea poporului nostru dela sate într'o regiune unde mijloacele de tracțiune sunt destul de auevoioase.

Desp. Sibiiu al „Asociațiunii“. La adunarea generală a despărțământului, ținută în 12 August 1923, la Ocna-Sibiului, s'a ales un nou comitet, constătător din dnii: Director Dr. G. Preda, secr. Dr. Horia Petra-Petrescu, cassier Teodor Doboiu, controlor V. Mușoiu, și membrii în comitet: prof. S. Țeposu, prof. Isaicu, † Dr. Tr. Petrașcu, dir. Iordan, (completat mai apoi cu dnii) senator P. Drăghici, colonel Marcovici și prof. D. Comșa. Alegerea aceasta a fost norocoasă. Noul comitet a ținut să iasă mai întâiu de toate în mijlocul comunelor cu cari va lucră. Spre scopul acesta a vizitat până acum următoarele comune: Porcești, Boița, Tălmăcel, Sebeșul de jos, Tălmăciu, Rășinari, Poplaca, Gușterița, Brad, Avrig, Racovița, Săcadate, Cașolt, Bungard, Slimnic, Ruși, Loamneș, Mândra, Veștem, Șelimbăr, Ocna-Sibiului, Șura-mică, Vurpăr, Roșia, Noul-săsesc, Daia-săs., fabr. din Tălmăciu, Sebeșul de sus, Mohu, Hamba, Șuramere, Poiana și Cristian. În mijlocul poporului s'au răspândit gratuit până acum următoarele foi volante și broșuri: «Pentru lumină și dreptate», «Ce snflu să aibă șezătorile și convenirile noastre», «In casa culturală», «Dacă dai de-wn om de-al tău» (broș.), «Pentru o geografie medicală a Ardealului», «Răspânditorii de lumină»

și «Un început bun». — In orașul Sibiiu s'a început seria I. de conferințe pentru intelectuali. Oratori: I. P. Sf. Mitropolit Dr. N. Bălan, Dr. G. Preda, prof. N. S. Ionescu, Dna Maria P. Chișu, prof. S. Țeposu, preot mil. I. Dăncilă, insp. școl. I. Bratu, Dr. Horia P.-Petrescu, sen. Drăghici, prof. Al. Mumuianu, prof. I. V. Pătrășcanu. Pentru meseriași vorbesc până la sfârșitul anului dnii: Dr. G. Preda, Dr. Lazar Popovici, Dr. Horia P.-Petrescu și prof. Boicescu. In Șuburbiul Iosefin din Sibiiu se vor ținea pentru muncitori și țărani conferințe cu proecțiuni luminoase.

Sărbătorirea memoriei lui Gh. Lazăr. Gh. Lazăr, dascălul neamului românesc, a fost comemorat într'un mod vrednic din partea obștei românești. Implinirea a 100 de ani dela moartea lui a fost luată drept prilej de a sărbători pe redeşeptătorul nostru în toate orașele, satele și cătunele românești.

Sâmbătă, în 29 Sept., s'a ținut în București un parastas la Mitropolie la care au luat parte autoritățile, delegați ai corpului profesoral și ai școalelor secundare și superioare din București. Cuvântarea festivă a ținut-o aici I. P. S. S. Mitropolitul Primat. — La ora 11 a. m. a fost un pelerinagiu la statuia lui Lazăr din București. Imnul lui Lazăr a fost executat de corul școalelor din capitală. Dl ministru de instrucție a ținut discursul festiv — apoi dl I. Bianu (Acad. Rom.), prof. S. Țițeica (univ. București) Dr. Onis. Ghibu (univ. Cluj), D. Pelivan, în numele Basarabiei, etc. După aceea au defilat elevii școalelor primare și secundare din București. La ora 3 p. m. a ținut dl prof. Adamescu o conferință la Teatrul Național, s'a jucat o comedie de Molière și școlile s'au

produs cu corurile lor. Seara au plecat delegații și invitații cu un tren special la Avrig.

În Avrig a fost serbarea principală în ziua de 30 Septembrie. La ora 9 dim. s'a ținut liturghie și parastas din partea I. P. S. S. Mitropolitului Dr. Nicolae Bălan al Ardealului. La ora 10¹/₂ dim. s'a ținut serbarea la mormântul lui Gh. Lazăr. Cuvântările au fost multe și pline de căldură și recunoștință: I. P. S. Mitropolit Nicolae, în numele bisericii ortodoxe, A. S. R. Principele Carol, în numele bisericii unite a vorbit P. S. Dr. Marcu, în numele guvernului ministrul instrucțiunii publice (dl Dr. C. Angelescu), ministrul comunicațiilor, dl gen. Tr. Moșoiu, ministrul lucrărilor publice, Dr. Aurel Cosma, delegatul Academiei Române (dl G. Bogdan-Duică), delegații celor 4 universități (Tr. Lalescu, V. Bogrea, etc.), președ. «Astrei» (dl Vas. Goldiș), în numele «Ateneului» (dl Stef. Ion), în numele parlamentului Dr. I. Mateiu, directorul liceului Sf. Sava (dl Ștefan Pop), apoi delegații corpului didactic secundar din diferitele provincii, dl Dr. Bologa pentru corpul didactic din Transilvania, apoi delegatul comunei Avrig, primarul I. Nicolae. În numele învățătorilor din Ardeal, dl Andrei Pora. Studențimea a avut pe dl Radu Budișteanu.

Pe estradă au luat loc A. Sa Regală Principele moștenitor, miniștrii Dr. C. Angelescu, gen. Tr. Moșoiu, Dr. Aurel Cosma, cu reprezentanții bisericii, «Academiei», Universităților, «Asociației» (Goldiș), etc. etc.

Ziarele noastre au publicat în mare parte cuprinsul discursurilor, pe cari — din lipsă de spațiu — nu le putem reproduce aici. Cu toții au adus prinos de laudă genialului și providențialului bărbat care a fost G. Lazăr.

La ora 1 a luat sfârșit solemnita-

tea care a adunat la un loc pe reprezentanții tuturor școlilor din țară și a tuturor instituțiilor culturale. Principele moștenitor Carol și invitații au luat parte la o masă comună, oferită de ministerul instrucției.

Dela ora 3 la 5 a defilat pe dinaintea Principelui moștenitor un cortegiu etnografic, aranjat de dl prof. V. Stoica (avrigean de naștere). Satele de prin prejur și Avrigul au ținut să arate obiceiurile lor (nuntă, seceriș, etc.), participând în frumoase costume naționale cari au stârnit admirația tuturor. A fost o serbare culturală neuitată. În cortegiul etnografic au defilat și reprezentanții școalelor: elevii și elevele școalelor secundare și primare din țară, apoi delegații cohortelor cercetășești, conduse de dl prof. Dr. C. Nedelcu. S'a distins în acest cortegiu comuna Săcădate.

Din prilejul serbării din Avrig s'a aranjat și o expoziție de industrie casnică. Expoziția s'a hotărât să se țină la stăruințele dlor Dr. I. A. de Preda și prof. Dim. Comșa (ședința 13 Iulie a «Asociațiunii») și a reușit spre mulțumirea generală. Au expus comunele Avrig, Săcădate, Bradu și Racovița, în total 538 obiecte (țesături, broderii, costume naționale, bluze, furci, articole de teracotă, etc.). A. S. R. Principele Carol s'a exprimat în termeni elogioși. O comisie instituită să împartă premiile (3000 Lei, din partea «Asociațiunii») a hotărât să se încredințeze comitetelor reuniunilor de femei din Avrig și Porumbac și primăriilor din Bradu și Racovița recompensă în bani.

Și în Sibiiu s'a serbat memoria lui G. Lazăr într'un chip înălțător. Sâmbătă, la ora 11, s'a dat un festival la care au luat parte peste 3000 de elevi. Cuvântarea festivă a ținut-o dl director al liceului «Gh. Lazăr», Dr.

I. Bunea. Corurile școalei normale de băieți și al liceului (cond. de prof. T. Popovici și N. Oancea) au executat arii naționale. Prof. seminarial Nicolau Colan a vorbit despre teologia din Sibiu și Gh. Lazăr.

Serbări similare s'au dat în toate orașele și satele noastre.

Raportul acesta sumar, aproape în stil telegrafic, nu va putea redă entuziasmul desfășurat din prilejul serbătoririi lui Lazăr, cu toate acestea

celitorul se va convinge că întreaga țară s'a grăbit să sărbătorească pe marele idealist și tăietor de cărări nouă în ogoarele înfelenite câtăva vreme ale culturii românești. Astfel de prilejuri de reculegere prind bine, fiindcă ne adună laolaltă și ne poruncesc cu tărie să fim una. Fie apelul acesta de după mormânt al lui G. Lazăr ascultat din partea suflării românești, spre binele patriei și al omenirii!

Nr. 1708/1923.

CIRCULARĂ

cătră Onor. Direcțiunii ale despărțămintelor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“, cătră agenturile acesteia și cătră intelectualii noștri.

Se apropie lungile seri de iarnă și munca câmpului a încetat. Țăranul român are mai multă vreme liberă și se poate dedica mai intensiv preocupărilor intelectuale.

Astăzi, când primejdia timpului întrebuințat greșit este mai mare decât ori și când, astăzi, când ne este dat a cetii și auzi zilnic vești care de care mai revoltătoare despre decadența ce se întinde în toate păturile sociale și în toate țările — este o datorie elementară de a da țipetul de alarmă, oricâte obstacole ni s'ar pune în cale: *«Ingrijiți-vă sufletul!, dați nutremânt sănătos sufletului vostru!*

Aceasta este singura medicină, care trebuie oferită sufletului bolnav din zilele noastre.

Veninul se răspândește între noi pe calea presei — un Guttenberg ar plecă, rușinat, capul, știindu-se cauza lătirii unora din gazetele de tiraj! — pe calea cărților răscolitoare de simțeminte murdare și aducătoare de tâmpenie față de durerea și mizeria omenească; Veninul e răspândit, picur de picur, chiar și în conversațiile zilnice, când — de multeori — te întrebă dacă celce vorbește este om, chemat să lege rănilor sufletului sau să sganădărească mai tare rănilor ce începeau să se cicatrizeze.

E mare primejdia! Salvați ce este de salvat! Fiți cu toții vestitorii unor vremuri nouă! Nu lăsați ca să prindă focul, care — deocamdată — svăcnește în spuză, ca să ardă mai apoi, iarăș, cu

bobotaie, ca pe vremea războiului de abea trecut! Minte sănătoasă de om nu poate dori ca să se repete, de sigur în dimensiuni și mai uriașe, urgia ce s'a deslănțuit pe capul bieteii omeniri.

Țărănimea noastră și-a mai păstrat sâmburul sănătos al bunului simț, al omenescului din «om». Țărănimea noastră mai primește și în ziua de astăzi cu brațele deschise pe aceia, cari vin cu inima curată să le dea din prisosul cunoștințelor lor. Dintr'unele despărțăminte ne-au venit știri îmbucurătoare. Câțiva oameni de inimă cutreieră satele și cearcă să aducă o atmosferă sănătoasă, când lozinci bune în mijlocul țărânimii. Imitați-i toți câți cetiți rândurile de față! Nu treceți fără a da atenția cuvenită apelului nostru!

Veți întrebă: *cum* putem lucra mai bine?

Să încercăm a schița în liniamente generale cum ne închipuim noi această activitate a intelectualilor nostri la sate.

I. Înainte de toate: îngrijiți-vă să aranjați cât mai multe *prelegeri populare*, în cât mai multe comune ale noastre. Prelegerile acestea să fie rostite pe înțelesul poporului, să descrie greutățile prin cari trecem și să caute să ridice capetele plecate a desnădejde. Subliniați misiunea ce o are generația de astăzi de a se îngriji de generațiile viitoare. Arătați că necazurile dela noi nu sunt numai în țara noastră, ci sunt aproape identice și într'alte țări europene. Căutați să treziți sentimentele omenești de compătimire socială, de interdependență socială — va să zică de legătură strânsă, firească, între *toate* clasele sociale, ale unei societăți — vorbiți țărânimii noastre de frumusețea portului și a dansurilor naționale, ca cu toții să ne simțim una și să se pornească o întrecere cinstită, îndreptățită, între toți, pe cărările binelui.

Conferențele acestea vor putea prea bine să fie întovărășite de lecturi de povești, de poezii, de recitări și de cântece alese.

Țăranul să simțească cumcă vrei să te apropii de sufletul lui și să-i vorbești lipsit de prefăcătorie, cu singurul gând: de a-i ajuta, de a cimentă legăturile între surtucar și țăran.

II. Iniințați din prilejul conferențelor acestora — dacă nu se află în comună — câte o *agentură* cu o *biblioteca populară*.

Spre acest scop bucuroș vă pune centrul la dispoziție materialul trebuincios. Să nu existe comună în care să nu fie câte o agentură!

După alegerea comitetului agenturii, îngrijiiți-vă ca — de fapt — să și lucreze de aici înainte fiecare agentură și să nu figureze numai cu numele.

Sondați terenul: *ce* se citește și *cât* se citește din biblioteca dată, fiindcă ar fi trist să doarmă în rafturile bibliotecarului. În cărți speciale însemnați evidența cărților și observațiile d-voastră, fiindcă observațiile acestea sunt prețioase contribuții la propaganda cărții celei bune. Datele acestea statistice ne vor prinde bine la o viitoare statistică, care va constată ce și cum se citește în despărțămintele noastre.

III. Pentruca biblioteca și lectura — în general — să prospereze în comunele noastre este de lipsă să avem la dispoziție cel puțin o cameră, încălzită, iarna, și luminată, în care să se poată citi în tihnă. Ne trebuiesc «*Case de cetire*». Unde să le avem? De cele mai multe ori servește școala din sat cu câte o odaie acestui scop, până ce nu s'a ridicat o «casă națională» sau «culturală» cu menirea aceasta. Dacă țărănimea noastră va avea puțința să petreacă în timpul liber în odăi sănătoase, luminoase, cu o lectură plăcută, fără de ucigătoarea beătură în apropiere — i se va lumina mintea și mai tare și va înțelege primejdia, care o pândește pe cărările cărciumei. De aceea este o problemă mare și mulțumitoare ca fiecare sat să-și aibă un loc de întâlnire, o «casă de cetire», sau cum se mai numește. Ar dispărea în mare parte și patima din discuții, fiindcă discuțiile cele mai înflăcărâte se nasc la masa cărciumelor, când gura începe să bată câmpii.

IV. Mai trebuie să accentuăm că intelectualii satelor au misiunea nobilă și frumoasă de a da îndemnuri sau de a aranja înșiși «*sezători culturale*»? Țărănimea e dornică de așa ceva, ascultă cu atâta plăcere piesele de teatru poporal, mai cu seamă pe cele hazlii. E vorba să-i dai nutremânt sănătos. Compuneți programe bine alese, cu declamări, dialoge, cântări (cu vocea, solo și în cor), cetiri din autorii de seamă, jucați teatrul! Să se bucore și cei micuți! Alegeți piese pentru ei. Ce bine țin minte copiii manifestații de acestea din copilărie — până la adânci bătrânețe! Cei mai în vârstă să primească, firește, alt nutremânt, dar tot așa de sănătos. Nu canțonete de bulevard, «picante», nici «piese» teatrale cu subînțelesuri, cari să demoralizeze!

Din veniturile acestor petreceri s'ar putea strânge ușor o sumă de bani, în decursul câtorva ani, ca să se poată ridica o «Casă Națională». Strop de strop face-al mărilor potop! Văzând țărănimea rezultatele frumoase ale reprezentațiilor, mulți țărani din cei mai chiaburi se vor încălzi să contribuie cu mai mult pentruca să-și vadă ridicată casa culturală a satului lor.

V. Intr'unele sate ni se spune, cu o fală îndreptățită: la noi nu sunt *analfabeți!* Intr'altele nu se poate lăuda poporul cu o astfel de constatare. Știm că nu poporul poartă vina dacă a domnit întunecul până acuma, dar de aici înainte noi, cu toții, suntem de vină dacă nu va pătrunde lumina până și în cel mai îndepărtat și până acum uitat colț de țară.

În câțiva ani să spălăm rușinea aceasta a analfabetismului, scoțând carul din pietri! Un manual potrivit pentru învățarea analfabeților este «Abecedarul sau cartea de scriere și cetire pentru analfabeți de Ioan Bota, învățător, ed. II», carte aprobată sub Nr. 23543—1920 (se găsește la tipogr. «Foaia Poporului din Sibiu»).

Ca și în alți ani așa și de astădată va împărți «Asociațiunea» *premiile* între învățătorii și preoții români (10 premii à Lei 250.—) și va distribui abecedarul dlui Bota, cui îl cere (amăsurat exemplarelor, cari mai stau la dispoziție).

La examenele cu analfabeții, cari au urmat un curs, va lua parte și un delegat al comitetului cercual, raportând mai apoi comitetului nostru central despre rezultatul obținut.

VI. Vă punem la inimă vinderea lozurilor *loteriei* noastre. Ar trebui să fie o datorie de onoare pentru toți să vândă cât mai multe astfel de lozuri. Cine citește planul loteriei (ridicarea de «Case Naționale», înființarea de muzee, de biblioteci, îngrijirea unor monumente naționale, etc. etc.) va pricepe că făcând propagandă ajută din greu propășirea noastră culturală. Nu este o milogeală răspândirea lozurilor «Asociațiunii», ci o activitate culturală, după cum o exercitează și cehii și francezii și alte neamuri, conștii de importanța culturii!

VII. Acelaș apel îl dăm în privința răspândirii publicațiilor «Asociațiunii». Dacă vreți ca să nu tânjească nici «Biblioteca populară», nici «Calendarul», nici «Biblioteca Astra», nici rev. «Transilvania» cereți-le prin librăriile noastre, aduceți vorba de ele în conversațiile zilnice, pledați pentru ele cu orice ocazie

prielnică și fiți conștii că numai așa se va putea spori numărul lor și îmbunătăți materialul oferit în ele. Critica stearpă, lipsită de bază reală, lipsită de înțelegerea pentru greutățile prezentului, nu ne va scoate din impas, iar literatura maculatură și literatura obscenă, cari inundă piața, vor câștiga tot mai mult teren, spre răul tuturor. De aceea: Sprijiniți publicațiile «Asociațiunii»!

VIII. Vă rugăm să ne împărtășiți într'o listă pe toți intelectualii (preoți, învățători, agronomi, etc.), cari sunt gata să țină *cicluri de conferențe* (prelegeri) în părțile dvoastră din domeniul stupăritului, al pomăritului, al vieritului, etc. etc. Totodată și suma la cari reflectează pentru osteneala dlor. «Asociațiunea» va onora și în viitor, pe cât e posibil, deplasările în acest scop. Și *propagandei cooperative* va trebui să i se dea o deosebită atenție, ca pas de pas să ajungem la o colaborare pe toate terenele.

IX. E de sine înțeles că activitatea despărțământului dv. va trebui să fie adusă în concordanță cu *celelalte societăți existente* în regiunea de acolo (*cercurile preoțești și învățătoarești, reuniunile agricole, reuniunile de femei* ș. a.). O colaborare frățească este imperios cerută. Așa și este în cele mai multe despărțăminte ale noastre.

X. Primăriilor comunale din părțile ardelen, ale Bănatului Crișanei și Maramurășului le-am trimis în an. 1922 (Nr. 1229/1922) câte un *apel* și o *adresă* în cari le rugam să stăruiască să obțină un loc potrivit pentru o *casă națională*. În urma pașilor noștri, întreprinși la «Ministerul agriculturii și domeniilor» (Direcțiunea generală pentru reforma agrară, Cluj) ni s'a adus la cunoștință că Direcțiunea numită a intervenit pe lângă consilieratele agricole (cu Nr. 12,791/1923) ca «la facerea dispozitivului de parcelare să se rezerve în fiecare comună urbană și rurală câte 400 st. pentru Casa Națională». (Incunoștiințarea primită de noi sub Nr. 12,893, 26 Oct. 1923).

Aducând acestea la cunoștință tuturor rugăm pe intelectualii noștri să se îngrijească, să întrebe la primărie dacă numita adresă a fost luată la cunoștință și să stăruiască din răsuputeri ca planul acesta să și fie dus în îndeplinire, fiind în joc viața intelectuală a întregii comune. Dacă acuma nu se resolvă favorabil această inovație salutară — cu greu se va mai

găsi un moment mai potrivit pentru asigurarea unui loc merit a servi propășirii culturii în comună. De aceea îndemnăm pe toți să fie cu ochii în patru, fiindcă somnolența de astăzi ar fi punibilă.

Din cele înșirate credem că a ieșit cu toată evidența la iveală porunca timpului nostru.

Vă stă înainte un larg câmp de activitate. Pretutindeni vi se arată probleme de rezolvat. În fiecare sat românesc și în fiecare oraș de al nostru avem trebuință de muncă, muncă și iarăș muncă, și nu de sporovăială seacă sau de lupte homerice între fii aceluiaș neam! Să ne vedem cu toții la munca constructivă, cu lozinca unui președinte-filosof de pe tronul democrat al unui stat amic: «Toți pentru toți!» Așa vom ajunge la un cer mai lipsit de posomoreală și la razele binefăcătoare ale unui soare cultural dătător de căldură.

În speranță că apelul acesta al nostru va avea un ecou în toate despărțămintele noastre, spre binele comun, și așteptând rapoartele Dvoastră conștiențioase, Vă rugăm să primiți încredințarea deosebitei noastre stime.

Sibiiu, în 5 Noemvrie 1923.

Dr. Octavian Russu m. p.,
vice-președinte.

Romul Simu m. p.,
secretar.

La 1 Decemvrie 1918.

— Discursul dlui Vasile Goldiș. —

(Pentru desp. «Asociațiunii», pentru școale și marele public românesc).

Mărită Adunare Națională!

Zămislit din necesitatea imperiului roman de a-și așeză o sentinelă puternică în Carpații sud-ostici și coborășurile lor împotriva semințiilor barbare dela Miazănoapte și Răsărit, cari amenințau cultura umană creiată prin geniul latin, neamul românesc dela început și până astăzi a îndurat soarta aspră rezervată oricărei sentinele credincioase: loviturile dușmane și statornica răbdare.

Bogată și fericită la început, Dacia romană în curând se face trecătoarea nesfârșitelor seminții, cari orbite de strălucirea

îndepărtată a Romei de aur se gonesc întrecându-se spre ferme-cătoarele orașe ale împărăției. Lovită de putreziciunea oricărui neam, care se oprește cu cerbicie la un anumit fuștel pe scara civilizațiunii și năpădită în această slăbiciune de furnicarul no-roadelor barbare, Roma sucumbă.

Creangă tăiată dela puternica tulpină, colonii lui Traian își adâncesc rădăcinile prin stânci și văi și roditoarele ogoare ale prejmuitoarelor câmpii. Lipsiți de scutul împărăției și lăsați în grija propriilor puteri, acești orfani romanici acopăr trunchiul vechiu tracic și infiltrați de-o pătură groasă a blânzilor și visătorilor Slavi ei se făcură un singur neam, o singură limbă, o singură fire: neamul românesc.

Răsare o minune fără pereche în istoria lumii. Lung șir de veacuri călcată în picioare de orde barbare, națiunea română își pierde unitatea de stat, se fărâmă prin văi sub dominațiuni răslețe și una de alta, neatârătoare, pierde încopcierea cu fluviul larg și luminos al istoriei mondiale, ca apa de ploaie în nisip par'că dispăre dela suprafața conștiinței umane. Dar când după optsprezece veacuri sufletul românesc se trezește din somnu-i de moarte și reinvie ca un soare luminos conștiința de neam, hotarele etnice ale acestui popor cu precizie aproape milimetrică sunt tot acelea, cari sunt desemnate pe harta istorică drept hotare ale Daciei lui Traian și Basarabeanul, care-și adapă calul în valurile întunecate ale Nistrului se înțelege desăvârșit la graiu cu Crișanul din apropierea blondelor ape ale Tisei. Sentinela romană a rămas credincioasă chemării sale de a păzi geniul latinității și neîncetatei lovituri dușmane ea a opus virtutea-i legendară: statornica răbdare.

După lungi veacuri de ascunziș așezându-se viscolii cu-tropitori, națiunea română reapare la lumina istoriei în chipul duor țărișoare răzimate de Carpați și cu fețele spre Dunăre și Nistru, dar trunchiul cu rădăcinile în munții smulși odinioară dela eroicii Daci rămâne bătut de soarte rea și înlanțuit de un popor năpraznic la fire și pornit spre dominație fără cruțare. Fusese cuib de vârtejuri locul, unde ne așezase Traian și svârcolirile spre fericire ale neamului nostru s'au lovit veacuri de-a rândul, de nesațul hrăpitorilor dușmani, cari ne încunjurau de pretutindeni.

Micile țărișoare, cari se întemeiaseră prin viteji coborători din Maramurăș și Făgăraș, se lovără înainte de toate de cel mai

crâncen dușman al oricărei comuniuni omenești, zavistia și ura dintre frați. Nefericirea lor fu mărită prin inamici din afară: Unguri, Leși și Tătari. Se ridică în urmă semiluna și acum Românii sunt sortiți să-și aperse cu sângele lor nu numai trupul și avutul, ci și sufletul și credința.

Scut s'au făcut culturile plăpânde ce începuse a încolți pe temeiurile învățăturilor lui Hristos și prin jertfele lor fără seamăn întru apărarea progresului civilizațiunei umane față de concepția inferioară a mohamedanismului propagat principial cu mijloacele barbariei. Românii și-au făurit titlu neperitor și îndreptățire la recunoștința întregii omenimi. Nimic nu dovedește mai mult tăria credinței creștinești a sufletului acestui popor, decât faptul, că în numele luptei creștinătății împotriva păgânilor mai întâiu după reslățirea neamului prin soartea fatală s'a putut face pentru o clipă unirea lui în cetatea aceasta prin brațul puternic și geniul scânteetor al Viteazului Mihaiu.

Dar această unire de o clipă dispărû ca fulgerarea unei scânteii electrice și trupul neamului nostru se frânse iar în bucăți. Frații noștri de pe coborășurile răsăritene ale Carpaților și din șesurile hotărnicite prin Dunărea de jos și apele Nistrului îndurară suzeranitatea turcească, sufereau prădăciunile Leșilor și Tătarilor, ingrășară cu sângele lor lifta blestemată din Fanar. Țara Cernăuților și mormântul lui Ștefan Cel Mare îl răpi hoțește pajura spurcată a Habsburgilor perfizi, dulcile câmpii ale Basarabiei le fură Muscalul tiran. Iar noi, ceice rămăsesem la vatra străbună, în Ardeal, Banat și Țara-Ungurească, am fost dripiți de cea mai crâncenă soartă ce o poate avea un neam de oameni în lume.

Am fost lăntuiți într'o robie trupească, economică și sufletească, cum nu se mai pomenește în istoria întreagă a omenimii. Incercarea desperată în 1784, de a scutura jugul, n'a avut rezultat și sfârșitul din acest oraș al țaranului Horia așteaptă încă genul literar, care să întruchipeze una dintre cele mai înfiorătoare tragedii ale istoriei. Adevăr a grăit S. Bărnuțiu în epocalul său discurs rostit în catedrala Blajului, în ziua cea mai mare din 1848, zicând: «Dacă nu-și poate închipui cineva greutățile, ce le suferiau ludeii dela Faraoni, să se uite la Faraonii din Ardeal».

Veacuri dearândul poporul românesc, adevăratul și legitimul proprietar al pământului, ce fusese odată Dacia română,

a fost socotit străin și sclav pe pământul său strămoșesc. Iar când după suferinți de secolii din depărtatul Apus, dela dulcea soră latină, care pășește în fruntea ginților spre lumina desăvârșirii, a sosit și în munții noștri duhul libertății, egalității și frățietății, când credeam să înviem la libertate prin întocmirile create de lumea nouă, vechii noștri oprimatori s'au înfrățit cu împăratul, pe care ei îl detronaseră, cu împăratul, pentru care noi vărsasem sângele nostru cu credință și aceste două puteri ne-au robit din nou. Umbra îndurerată a regelui munților, a scumpului nostru lancu, rămâne pentru vecie clasică dovadă a legendarei ingraturii habsburgice. Impotriva voinței noastre au unit Ardealul nostru cu Țara-Ungurească și printr'un constituționalism falș și mincinos ne-au luat libertatea culturii și desființat politicește, bisericile noastre le-au aservit tendinței lor de opresiune și ne-au făcut imposibil progresul economic, prin care am fi putut să ne apărăm împotriva năvălirii ordelor străine pe pământul părinților noștri.

Intr'acestea priviam cu iubire duioasă la frații noștri dela Răsărit, cari începuseră a se reculege din urgiile vremilor barbare. Resimțiră obârșia comună și la razele luminei primite dela Apus conștiința națională săvârși la 1859 unirea principatelor române sub bunul și luminatul Cuza Vodă, iar sângele vărsat din nou cu atâta vitejie împotriva păgânilor la 1877 scutură și cele de pe urmă zale ale lanțului, care legă România de Constantinopol și la 10 Maiu 1881 Carol de Hohenzollern așează pe capul său coroana de Rege al României libere și independente.

Noi însă ne făceam datoria de cetățeni ai Ungariei și supuși credincioși ai Ungariei și supuși credincioși ai dinastiei de Habsburg-Lotharingia. Am crezut, că îndelunga noastră răbdare și credința noastră pentru patrie și tron în cele din urmă totuși va muiă inimile celor puternici și ni se va oferi chiar în interesul Monarhiei puțința unei vieți naționale și condițiunile progresului cultural și economic. Așteptările noastre au fost zadarnice. Oprimarea se întefește. Oprimatorii mărturisesc acum pe față, că scopul lor este un stat unitar național maghiar și că prin urmare, noi naționalicește trebuie să ne desființăm.

A pornit opera de extirpare și războiul mondial, care acum s'a sfârșit, în gândul opresorilor noștri a avut chemarea să în-

coroneze opul. Sute de mii de Români și-au vărsat și acum sângele lor pentru patrie și tron, iară patria și tronul au târît în urgia internării pe părinții și frații acestor luptători; patria și tronul au decretat moartea școalei românești, au trimis sbirii lor în adunările noastre bisericești, au pregătit proiectele pentru nimicirea noastră politică, au început ruina noastră economică, au aruncat în temniți zeci de mii de români, ni-au sgrumat libertatea presei și a cuvântului, patria și tronul s'au conjurat împotriva noastră și ne pregăteau mormântul.

Dar zadarnică este lupta omenească împotriva adevărului și a dreptății. Legea tainică a firii cu necesitate de fier îndrumă întâmplările omenești pe cărarea civilizațiunii ce duce spre desăvârșire. Omenimea instinctiv urmează acestei legi. Ea a ajuns la recunoașterea necesității de a sintetiza libertatea individuală și libertatea națională într'o unire superioară a societății omenești.

Sinteza aceasta e condiționată însă de desăvârșirea celor două libertăți: individuală și națională. Dacă însă aproape în toate statele civilizate libertatea individuală este desăvârșită ori pe calea desăvârșirii, în unele dintre aceste state libertatea națională eră încătușată. Războiul mondial s'a făcut pentru decătușarea acestei libertăți. Națiunile trebuie să fie libere, ca astfel între egale drepturi și condițiuni să poată încheia acea mare unire a popoarelor, care va fi chemată să reprezinte o concepțiune superioară pe scara civilizațiunii și să sporească astfel fericirea omenească pe pământ.

Toate capetele luminate ale Apusului au mărturisit crezul lor: războiul acesta este războiul pentru liberarea națiunilor, nu de dragul acestor națiuni ci pentru interesul lumii, pentru interesul omenimii, care numai în chipul acesta e capabilă a păși un pas înainte pe calea fericirii sale. Ideile acestea le-a copt istoria și apostolul, care le vestește, este Wilson.

Pentru învingerea acestor idei au intrat în luptă puterile aliate ale Apusului. Românii de pretutindeni s'au aliat acestor puteri, noi cu sufletul, frații liberi cu armele. Românii și-au făcut și de data asta datoria lor de sentinelă a civilizației împotriva brutalității.

Națiunile trebuiesc liberate. Intre aceste națiuni se află și națiunea română din Ungaria, Banat și Transilvania. Dreptul națiunii române de a fi liberată îl recunoaște lumea întregă,

Îl recunosc acum și dușmanii noștri de veacuri. Dar odată scăpată din robie ea — aleargă în brațele dulcii sale mame. Nimic mai firesc în lumea aceasta. Libertatea acestei națiuni înseamnă: — unirea ei cu Țara-Românească. Bucătățirea poporului românesc n'a fost urmarea vre-unei legi economice, în care terminologie se ascunde minciuna. Dimpotrivă, teritoriul dintre Nistru, Tisa și Dunăre constituie cea mai ideală unitate economică aproape autarchie. Bucătățirea trupului românesc a fost act de barbarie. Distrusă barbaria — unirea tuturor Românilor într'un singur stat este cea mai firească pretensiune a civilizațiunii. Teritoriile locuite de Români dela descălecarea lui Traian și până astăzi au fost teritorii românești. Nu există putere de a suci logica până acolo, ca invadările elementelor străine dirijate pe aceste teritorii în chip artificial și prin abuzul de putere a statului cu scopul desființării noastre naționale, să poată clătina dreptul nostru de proprietate asupra acestor teritorii. Așa ceva ar fi sancționarea crimei și ar constitui o pălmuire a civilizațiunii, care principial nu admite substituirea dreptului prin brutalitate. După drept și dreptate Români din Ungaria și Transilvania dimpreună cu toate teritoriile locuite de dânșii trebuie să fie uniți cu Regatul-Român.

Dupăcum însă cea dintâi reunire de o clipă a elementului românesc la marginile dela Răsărit ale lumii civilizate s'a făcut prin sabia lui Mihaiu în numele unui principiu superior celui ce năvălise asupra Europei și care acum în zilele acestea spre ușurarea tuturor inimilor, cari bat pentru lumină și libertate, sucombă cu desăvârșire, tot așa această nouă unire de acum a tuturor Românilor, care de data asta va fi integrală și pentru eternitate, se face prin strălucita învingere a armelor purtate pentru civilizațiune în numele unei concepții de viață superioară lumii ce se prăbușește. Este principiul libertății adevărate a tuturor neamurilor și cel al egalității condițiunilor de viață pentru fiecare individ, al oricărei națiuni și este principiul întovărășirii tuturor națiunilor libere într'o comuniune internațională spre a împiedecă nedreptatea și a scuti pe cei mari și mici deopotrivă.

Unirea tuturor Românilor într'un singur stat numai atunci va fi statornică și garantată prin istoria mai departe a lumii, dacă se va răspunde tuturor îndatoririlor impuse prin noua con-

cepție a civilizațiunii, ne va inspira datoria să nu pedepsim progenitura pentru păcatele părinților și ca urmare va trebui să asigurăm tuturor indivizilor conlocuitori pe pământul românesc aceleași drepturi și aceleași datorinți. Civilizațiunea care ne-a eliberat, pretinde dela noi respectul pentru dânsa și ne obligă să prăbușim în noul nostru stat orice privilegiu și să statorim ca fundament al acestui stat munca și răsplata ei integrală.

Înaintașii noștri pe Câmpul Libertății în 1848 au hotărât așa: «Națiunea română depune jurământ de credință către Împăratul, către patrie și către națiunea română». — Împăratul ne-a înșelat patria ne-a ferecat și ne-am trezit, că numai credința în noi înși-ne, în neamul nostru românesc ne poate mântui. Să jurăm credință de aci înainte numai națiunii române, dar tot atunci să jurăm credință tare civilizațiunii umane. Câtă vreme vom păstra aceste credinți, neamul nostru va trăi, se va întări și fericiți vor fi urmașii noștri până la sfârșitul veacurilor.

Bibliografie.

Prezentarea manuscriselor la cunoscutul concurs cu premii instituit de «Cartea Românească» pentru anul acesta, se amână după cerere până la 1 Ianuarie 1924.

C. Rădulescu-Motru, Curs de psihologie. Cultura Națională, București 1923. Format 8°, pagini 360, legat, preț 160 Lei.

E una din cărțile mari, de îndrumare sufletească atât de necesare în faza actuală a culturii românești. Ceeace a fost celebra scriere a lui Claude Bernard din 1865: Introduction à l'Étude de la médecine expérimentale pentru Francezi, sau: Principles of Psychology de William James pentru lumea anglo-saxonă și americană, sau: Vorlesungen über Menschen- und Tierseele de Wilhelm Wundt pentru Germani, vrea să fie cartea de față pentru Români. Ea nu e un simplu manual de școală, fie și pentru uni-

versitate, adevă un memento de examen în sensul obișnuit al cuvântului. Ea transmite cunoștințele de psihologie într'o formă accesibilă minții studentului, stimulând în acelaș timp judecata, discernământul, dorul de cercetări ulterioare. În acest scop e foarte utilă bibliografia ce o dă autorul la sfârșitul fiecărui capitol. De înțelegerea psihologică a vieții atârână, precum bine zice autorul, în bună parte creațiunea artistică și motivarea faptelor sociale. În adevăr, cu cât o epocă a fost mai mult penetrată de cultură filosofică, cu atât au fost și produsele literare și artistice mai valoroase. Filosofia școlastică ne-a dat pe marele Dante Alighieri, cea empiristă engleză pe incomparabilul Shakespeare, iar olimpiantul Goethe a răsărit în Germania lui Kant. Inuși Eminescu al nostru se știe ce cultură adâncă filosofică posedă. Dar ce să mai argu-

mentăm pentru o carte atât de bine scrisă, atât de frumos tipărită, atât de lesne de întrebuințat, grație nu numai tablei de materii ce posedă, ci și celor două indice (de numele proprii citate și de materii) dela sfârșit, cum este cartea de față. Ea impune oricărui cetitor care se respectă, mai ales în Ardealul nostru invadat de cărți pline de terminologii străine, nevoia de a cumpăra și ceti cât mai mult, iar pentru cugetători și cercetători pe aceea de a o discuta sub diferite aspecte, pentruca din discuții serioase și temeinice să răsară lumina adevărului. Noi ne facem deocamdată datoria de a o semnală rămânând s'o discutăm, eventual, mai târziu.

Publicațiile comisiunii monumentelor istorice. Secțiunea pentru Transilvania. III. *Inventarul monumentelor și obiectelor istorice și artistice săsești din Transilvania*, cu o introducere asupra activității Sașilor din Transilvania în domeniul artelor plastice, de *Michael Csaki*, membru al comisiunii monumentelor istorice. Cluj, «Cartea Românească», 1923. Format 8°, pp. 44, prețul ?

Lucrări de fonetică. Publicațiunile laboratorului de fonetică experimentală al univ. Cluj 3. *Ortoepia și fonetica de Iosif Popovici* cu 21 figuri în text. Cluj, «Ardealul» 1923. Format 8°, pp. 72, prețul? Lucrarea de față, tipărită cu cheltuiala ministerului de instrucție, cuprinde 2 părți, numite în însuși titlul ei. Ortoepia tratează despre rostirea dreaptă a limbii române. Fonetica stabilește principiile generale, arată metodele de cercetare și ne pune în cunoștința travaliului organelor de vorbire care trebuie observate și studiate cu ajutorul tuturor aparatelor disponibile. Ca întregire distinsul autor dovedește necesitatea

laboratoarelor de fonetică și stabilește valoarea «muzeului limbii române». Fără să facă teorii subtile, autorul desvălește puterea intrinsecă a limbii prin factorii producători ai elementelor ei constitutive. De aici importanța lucrării.

Dr. Augustin Tatar, Morala creștind, manual pentru școlile secundare, cu aprobarea ordinariatului arhiepiscopesc de Alba-Iulia și Făgăraș. Blaj 1923. Editura Seminarului teologic. Format 8°, pp. 138, prețul? Noul manual e mai complet și mai bogat decât cel epuizat pe care-l înlocuește. Alte manuale de religione la aceeaș editură sunt: Catehism catolic de Dr. Al. Russu; Mica biblie, Testamentul vechiu de Dr. Al. Ciplea; Mica biblie, Testamentul nou de Dr. Al. Ciplea; Liturgică de Dr. Nic. Brinzdu; Dogmatică specială de Dr. Aug. Tatar; Istoria bisericii creștine universale, cu deosebită privire la trecutul bisericii românești de Ioan Georgescu; Apologetica de Dr. U. Fireza.

Biblioteca Etzevir 1—3. M. Theodorian-Carada, Norocul lui Iani. Roman. Editura Gutenberg, București 1921. Format 16°, pp. 216, prețul 8 Lei 50 bani. Un interesant roman istoric din vremea lui Știrbey-Vodă, care înfățișează vieța socială din întâia jumătate a secolului trecut, rolul generației care a pregătit revoluția din 1848 și pe întâii dascăli ardeleni din principate.

M. Theodorian-Carada, Stingher. Roman. București, Tipografia Gutenberg, 1923. Format 8°, pag. 180, prețul 15 Lei. Alt roman istoric al iscusitului scriitor cu subiect social din epoca lui Cuza Vodă și a unirii principatelor. Le recomandăm cu căldură, în special cetitorilor noștri din Ardeal, pentru a cunoaște mai bine vieța socială și istorică a vechiului regat. Concepția

realistă a acestor 2 romane e cea potrivită romanelor istorice.

Volbură Poiană, Regina Maria. Deva 1923. Format 16°, pag. 16, prețul? Versuri scurte, săltărețe despre acea «stea de bucurie, Regină Marie, cu alte două stele, regine și ele», vâlstare strălucite din familia noastră regală. Le recomandăm călduros.

Biblioteca tinerimii, îngrijită de M. Simionescu-Rimniceanu. I. A. Băssarabescu, Moș Stan. Schițe și nuvele pentru copii. «Cultura națională». Un strălucit volum, format 16°, pag. 164, legat în pânză, cum sunt aproape toate cărțile din această editură, conținând 32 bucăți din cele mai bune, datorite distinsului scriitor I. Al. B. Dându-ne seamă de selecția ce a presidat la alcătuirea acestui volum, exclamăm involuntar și noi: Numai ceceace e foarte bun e destul de bun pentru copiii noștri. E o carte care nu trebuie să lipsească din mâinile nici unui tânăr român.

A apărut în editura «Cartea Românească»:

M. Sorbul: Praznicul calicilor, comedie tragică. *Săracul popă!* Episod dramatic. Prețul Lei 12'50.

Dr. T. Bogdanovici: Intervențiuni obstetricale. Prețul Lei 30'—.

I. Slavici: Povești. Vol. II. Prețul Lei 25'—.

Serafim Ionescu: Negustorii noștri. Piesă în 3 acte. Teatru popular, sătesc și de familie. Prețul Lei 10'—.

Cantemir Dimitrie: Descrierea Moldovei, traducere din latinește de *Dr. Profesor G. Pascu.* Traducătorul, autor de câteva volume de filologie și istorie literară, e unul din cei mai buni cunoscători ai marelui principe moldovean. Recomandăm. Prețul Lei 30'—.

D. I. Stamatolache: Albinele, urzivor de bogăție. Prețul Lei 4.

Orientalia Christiana: Nr. 5. Octombrie 1923. *P. Leonardus Lemmens: O. F. M.,* Hierarchia Latina Orientis 1622—1922. Pars I. Roma 1, Piazza della Pilotta, 35 6 Lire.

A. D. Carabella, inginer agricol: *Șoarecii de câmp.* Prețul Lei 4.

Dr. P. Popescu-Daia, inspector general zootehnic: «*Calul*». *Rasele și îmbunătățirea lor.* Prețul 4 Lei.

Wilhelm Knechtel, inginer agricol: *Mana și făinarea viilor.* Prețul Lei 4.

Mih. Lungianu: La cruci, icoane dela țară. Prețul Lei 3.

Iw. Turghenieff: Asia, roman. Prețul Lei 3.

V. Pop: Amice, ești un prost! Prețul Lei 3.

Dr. Med. Maria Montessori: Pedagogia medicală, traducere de *C. Buțureanu.* Prețul Lei 12'—.

Biblioteca «Minerva», Nrul 18: *Al. G. Doinaru: Călugărul Gerasim.* Prețul Lei 3'—.

Seria B. Nr. 28. Cunoștințe folositoare. Sfaturi pentru gospodari, sub direcția dlui prof. I. Simionescu. *Lămurirea legii dărilor de Iuliu Pascu.* Prețul Lei 3. În nouă capitole scurte și limpezi autorul lămurește pe înțelesul tuturor, mai ales a cetitorilor dela țară noua lege a impozitelor, aducând pilde vii de felul cum trebuie să-și întocmească fiecare hârțiile de plata dărilor, adică declarațiile de impunere. E lucrarea unui bun legist. O recomandăm.

Calendarul gospodarilor pe 1924, întocmit de I. Simionescu. București, Cartea Românească.

Calendarul «Asociațiunii» pe 1924, întocmit de I. Georgescu. Sibiu. Prețul 10 Lei.

Cuprinsul anului 1923.

	Pag.		Pag.
I. Poezii.			
<i>Ioan Băila</i> , Cătră lună — — —	493	<i>Al. Gh. Stănescu-Greci</i> , În clipe de liniște — — — — —	279
<i>Maria Baiulescu</i> , La denii — —	202	<i>Vasile Stoica</i> , Din «La cena delle beffe» «Batjocura» de Sem Benelli — — — — —	167
<i>George Bocu</i> , Martirului Dr. Vas. Lucaciu — — — — —	4	<i>G. Tutoveanu</i> , Ascultând pe Mig-non — — — — —	519
<i>Zaharie Boiu</i> , În onoarea zilei de 21 Aug. 1871 — — — — —	243	<i>Gr. Vâju</i> , Cântec — — — — —	518
<i>Maria Cunțan</i> , Pentru Lege: Anastasia Șaguna, Fiul ei. Asfințit — — — — —	248	<i>A. Vlahuță</i> , Eroilor-Martiri — —	9
<i>George Dimitrescu</i> , Cântecul lebedei — — — — —	17	„ „ Liga d-șoarelor române — — — — —	14
„ „ Dureri ascunse — — — — —	170	<i>George Voevidca</i> , Bemol — — — — —	504
„ „ Don Quichotte — — — — —	499	„ „ Cântec — — — — —	519
„ „ Sonetul resemnării — — — — —	504		
<i>Al. Șt. Georgescu</i> , Reintoarcerea (sonete) — — — — —	104	II. Proză.	
<i>P. Grimm</i> , Din Alastor sau Spiritul singurătății, după Percy Bysshe — — — — —	180	<i>Dinu C. Arion</i> , La pândă de lupi — — — — —	156
<i>Teodor Murășan</i> , Sonet — — — — —	202	<i>I. C. Băcilă</i> , Pictori francezi prin țara noastră — — — — —	203
„ „ Cavernele (după Ady) — — — — —	253	<i>Ax. Banciu</i> , Constatări dureroase — — — — —	108
„ „ Flacăra galbenă (după Ady) — — — — —	279	<i>Dr. Valeriu Branisce</i> , Andreiu baron de Șaguna — — — — —	480
„ „ Pădurea — — — — —	479	<i>Ioan Georgescu</i> , † Dr. I. U. Iarnik — — — — —	5
<i>Volbură Poiană</i> , Tradiție — — — — —	31	<i>Dr. V. Gherasim</i> , Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu — — — — —	520
„ „ Imn — — — — —	107	<i>P. Grimm</i> , Percy Bysshe Shelley — — — — —	176
„ „ Sufletul — — — — —	166	<i>Victor Lazăr</i> , David Urs de Mărgineni — — — — —	505
<i>George Ponetti</i> , Zile de toamnă — — — — —	121	<i>Dr. I. Lupaș</i> , A. Șaguna și Asociațiunea transilvană — — — — —	254
„ „ Cântec — — — — —	155	<i>Maria Regina României</i> , Sămânța înțelepciunii — — — — —	85
„ „ Două lupte (populară) — — — — —	270	<i>Ion Mănoiu Delabran</i> , Dela una la alta. 1. Cum o fi mai bine? — — — — —	14
„ „ Cea mai frumoasă poveste — — — — —	478	<i>Ion Mănoiu Delabran</i> , Dela una la alta. 2. Vânătorul vedeă și eu nu vedeam — — — — —	105

	Pag.
<i>Ion Mănoiu Delabran</i> , Dela una la alta. 3. Facem azi ce nu ne-a plăcut ieri — — — — —	173
<i>G. Oprescu</i> , Gravurile pe lemn ale țărănilor din Nicula, cu 13 ilustrații — — — — —	122
<i>T. V. Pucățian</i> , Jertfele Românilor din Ardeal — — — — —	32
<i>Per. Papahagi</i> , Coloniile aromâne din fosta Ungarie — — — — —	185
<i>D. D. Patrașcanu</i> , Cuviosul preot Moise Harapul — — — — —	210
<i>Dr. G. Preda</i> , O sinucidere venită printr'un toxic amăgitor — — — — —	10
„ „ Testamentele noastre corporale și sufletești — — — — —	19
„ „ Cum se poate concepe și alcătui o geogr. medicală? — — — — —	449
<i>Dr. Octavian Russu</i> , Discurs de deschidere la adunarea generală din Timișoara — — — — —	500
<i>I. Simionescu</i> , Mitropol. Șaguna — — — — —	250
<i>A. Șaguna</i> , Părți alese din cuvântarea restită la 9/21 Martie 1861 — — — — —	239
„ „ Cuvânt. de încheiere — — — — —	245
„ „ Spicuiiri (din opere) — — — — —	246
<i>V. Șotropa</i> , Amintiri și impresii — — — — —	149
<i>V. V. T.</i> , Istoricul ca o forță politică în Europa centrală — — — — —	272
<i>Transilvania</i> , † Dr. Vas. Lucaciu — — — — —	1
<i>G. Vâlsan</i> , Domnul cel grăbit (dialog) — — — — —	55

III. Cronici.

CRONICA POLITICĂ.

Thomas Garrigue Masaryk, de I. Georgescu — — — — —	219
În jurul unui semicentener: Al. I. Cuza, de G. Ponetti — — — — —	560
Un bilanț politic — — — — —	562

CRONICA CULTURALĂ.

	Pag.
Jubileul de 50 de ani al d-nului Iuliu Maniu de Dr. L. Borcia — — — — —	68
Centenarul nașterii lui L. Pasteur — — — — —	69
Un jubileu «Telegraful Român» — — — — —	70
† Adam Müller-Guttenbrunn — — — — —	70
Colaborarea Centralei Caselor Naționale cu «Asociațiunea» — — — — —	137
Șezătorile dela Breaza și Câmpina — — — — —	74
† Teodor Burada — — — — —	139
Sprijinitorii soc. «Dante Alighieri» — — — — —	220
Soc. italiană «Dante Alighieri» — — — — —	221
Monumentul mamelor celor căzuți în războiu — — — — —	221
Aviz — — — — —	221
D-șoara Dr. Jindra Flajshansova, Beletristica română de după războiu — — — — —	222
Raport asupra reformei învățământului religiei la Școala Secundară, de P. I. Teodorescu — — — — —	282

CRONICA ECONOMICĂ.

O nouă îndrumare economică a poporului nostru, de I. G. sen. — — — — —	71
Ce se cere unui cooperator? 1. Nevoia cooperării. 2. Iubirea de de-aproapele, de Christache Ch. Milian — — — — —	140
3. Năzuință (Chr. Ch. Milian) — — — — —	222
4. Voință (Chr. Ch. Milian) — — — — —	223
Lupta economică — — — — —	285
Import-export cehoslovac — — — — —	285
Jubileul de 75 ani al Băncii Mar-marosch Blank — — — — —	562
† Partenie Cosma — — — — —	564
<i>Reviste Românești</i> — — — — —	142
<i>Reviste străine</i> (Our World) — — — — —	566

Dela „Asociațiune“.

Biblioteca Curții Regale pentru «Bibl. populară a Asociațiunii» — — — — —	75
Condoleanțe la moartea lui A. Bârseanu — — — — —	76
Conferințele desp. Cluj — — — — —	79

	Pag.		Pag.
Concurs pentru ocuparea postului de conferențiar-propagandist al «Asociațiunii»	79	Despărțământul Sibiu	577
Secția medicală a «Asociațiunii»	148	Serbătorirea lui G. Lazăr	577
Familia Domnitoare și «Asociațiunea»	285	Circulară către on. direcțiuni	579
Convocarea secțiilor științifice-literare	286	La 1 Dec. 1918. Discursul d-lui V. Goldiș	584
Dela secția economică a «Asociațiunii»	286	<i>Bibliografie românească</i>	81—83 145—148, 224—228, 292—296, 590—592
Semicentenarul morții lui A. Șaguna	287	<i>Bibliografie străină</i>	84, 228, 296.
Circulară către onor. direcțiuni	289	Ilustrațiuni.	
Convocare la adunarea generală	297	Dr. Ioan Urban Iarnik și Dr. Vasilie Lucaciu, afară de text, la Nr. 1—2.	
Raportul general al comitetului central	299	13 figuri de pe gravurile în lemn dela Nicula	124—136
Adunarea gen. a «Asociațiunii»	569	Orașul Constanța cu fortificații spre Marea Neagră	209
Salutul d-lui E. Ungurean	575	Andrei Șaguna	238
Despărțământul Mediaș	576		

O idee bună.

D-nul I. Simionescu, profesor universitar în Iași, scrie în ziarul „Viitorul” Nr. 4342 din 4 Septembrie 1922, între altele, și aceste frumoase cuvinte:

„În Anglia se obișnuiește a se serba amintirea morților căzuți în războiu prin câteva clipe de nemișcare. În ziua aniversării, la anumit ceas, câteva minute încetează orice activitate. Oamenii se opresc din mers, unde i-au prins clipa. E o pauză de reculegere în forfota vieții, e rugăciunea mută a fiecăruia pentru sufletele celor dispăruți. Chiar și indicațiunile ce ar însemna o grevă generală se obișnuiește acum a se arăta prin încetarea lucrului pentru câteva momente. Să facem cu toții un gest analog, ca semn al solidarității etnice. Gândul tuturor, numai într-o singură zi să fie a sacrifică chiar din nevoile curente cei 20 Lei pentru cumpărarea unui bilet al „Asociațiunii” din Sibiu. Ca din pământ ar răsări Muzeul lui Avram Iancu, mărețul monument de pe Câmpia Libertății, acel de lângă Turda ca și Casele Naționale din centrele înstrăinate. Nu numai că am căpăta încredere în noi, dar am stărni și fiorii îngrijorării în acei care se bizuesc mult în reușita uneltirilor lor ascunse, pe lipsa noastră de solidaritate ca și pe nesocotirea însemnătății, pentru viitorul nostru, a împrejurărilor prin care trăim ca niște orbi”.

Sunt încă 2 trageri, la care se împart câștiguri în suma de
3.000,000 (trei milioane) Lei.

◆		Sunt:	1	câștiguri de câte	100,000	Lei		◆
		◆	6	”	”	50,000	”	
		◆	12	”	”	25,000	”	
		◆	30	”	”	10,000	”	
◆		◆	60	”	”	5,000	”	◆
		◆	400	”	”	1,000	”	

A treia tragere e la 31 Martie 1924. Tot al cincilea număr câștigă! Grăbiți și cumpărați!

Cercați-vă norocul vostru și al copiilor voștri!
„ASOCIAȚIUNEA” Sibiu, strada Șaguna Nr. 6.